ePublishing
EKT ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Lexicographic Bulletin

Vol 25 (2005)

Lexicographic Bulletin

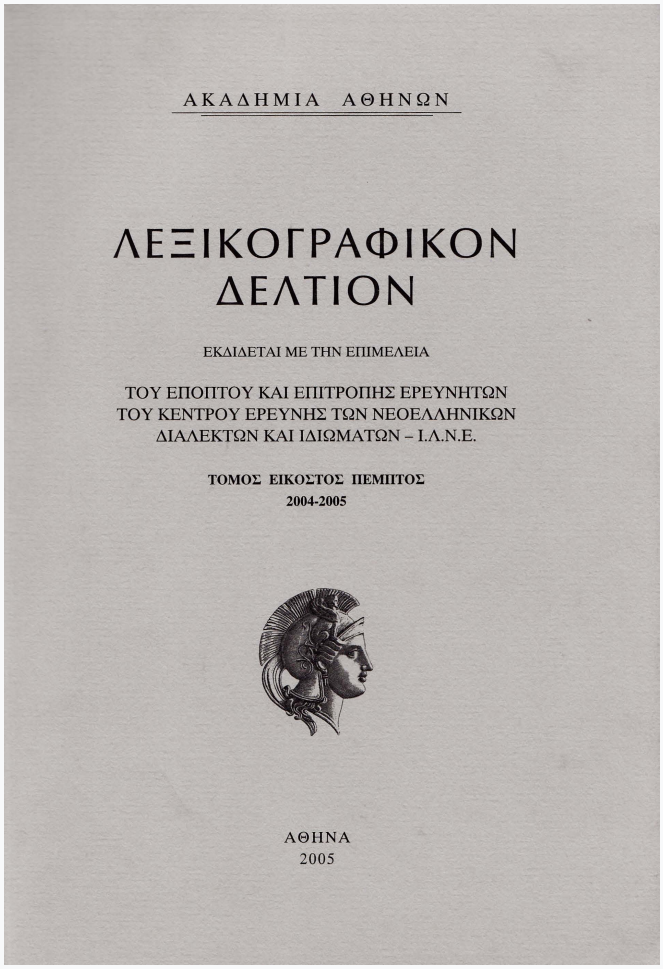

Etymological Remarks on the West Cretan Dialect

Costas Carapotosoglou

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 16/01/2026 09:12:42

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΕΠΟΠΤΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΩΝ
ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ
ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ – Ι.Λ.Ν.Ε.

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ
2004-2005

ΑΘΗΝΑ
2005

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

BULLETIN LEXICOGRAPHIQUE

25 (2004-2005)

ISSN: 0400-9169
e-ISSN: 2945-2759

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΕΠΟΠΤΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΩΝ
ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ
ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ – Ι.Λ.Ν.Ε.

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ
2004-2005

ΑΘΗΝΑ
2005

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ
ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ – Ι.Λ.Ν.Ε.

Β. Δίπλα 1 - Λεωφόρος Συγγρού 129 Αθήνα 117 45

Επιμέλεια εκδόσεως:

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΟΝΟΜΗΣ, Ακαδημαϊκός, Επόπτης του Κέντρου.
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΓΙΑΚΟΥΜΑΚΗ, Διευθύντρια του Κέντρου.
ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΜΠΕΗΣ, Ερευνητής.
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΚΑΡΛΑ, Ερευνήτρια.

ACADÉMIE D'ATHÈNES
CENTRE DE RECHERCHES DES DIALECTES GRECS
MODERNES

1, rue V. Dipla - 129, bd Syngrou Athènes 117 45

Comité de rédaction:

NICOLAS KONOMIS, Membre de l'Académie d' Athènes.
ELEFTHERIA GIAKOUMAKI, Directrice du Centre.
STAMATIS BÉIS, Chercheur.
GRAMMATIKI KARLA, Chercheur.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Σελ.

Αγγελική Ευθυμίου & Γραμματική Κάρλα: Οι περιπέτειες ενός Καζανόβα στα λεξικά της νεοελληνικής: Ο λεξικογραφικός χειρισμός των κυρίων ονομάτων με μεταφορική σημασία .. 5-34

Χρυσούλα Καραντζή - Ανδρειωμένου: Γλωσσογεωγραφικά του νομού Καστοριάς 35-68

Κώστας Καραποτόσογλου: Ἐτυμολογικὰ τῆς δυτικῆς κρητικῆς διαλέκτου 69-118

Μαγδαληνή Κωνσταντινίδου: Μικρασιατικά ιδιώματα περιοχής Βιθυνίας και Ιωνίας (αποτελέσματα μιας γλωσσικής αποστολής) 119-148

Emmanuelle Moser - Karagiannis: *Animale forme?* Quelques réflexions sur l' utilisation des noms d' animaux en grec et en français 149-160

Αντώνης Δ. Μπουσμπούκης: Βλάχικα λατινογενή δάνεια σε νεοελληνικά ιδιώματα της Μακεδονίας 161-168

Μαρία Κ. Παπαδοπούλου: Το ιδίωμα της Πάτμου 169-196

Πίνακας ελληνικών λέξεων 197-221

Πίνακας φράσεων 223

Πίνακας ξένων λέξεων 224-228

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΥ

Ἡ κρητικὴ διάλεκτος παρουσιάζει ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν ἐρευνητή, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἔχει ἀποτελέσει ἀντικείμενο ἐξαντλητικῶν ἐρευνῶν ἀπὸ μελετητὲς οἱ ὁποῖοι ἀφιέρωσαν ὁλόκληρη τὴ ζωή τους στὴν καταγραφή, ἀποθησαύριση καὶ ἑρμηνεία τοῦ κρητικοῦ λεξιλογίου· οἱ ἐργασίες τῶν Γ. Παγκάλου[1] καὶ Μ. Πιτυκάκη ἐντυπωσιάζουν μὲ τὸν ὄγκο τους καὶ μὲ τὴν καταχώριση ἑκατοντάδων δημωδῶν τύπων καὶ λέξεων, ἀλλὰ ὑπολείπονται ἑνὸς ἔργου τὸ ὁποῖο θὰ εἶχε οὐσιαστικότερη προσέγγιση καὶ καλύτερη συγκρότηση. Τὸ θέμα δὲν εἶναι καθόλου ἁπλό, γιατὶ ὁ συντάκτης ἑνὸς τέτοιου ἐγχειρήματος πρέπει νὰ διαθέτει ἐξαιρετικὸ ἐξοπλισμὸ γιὰ νὰ κατορθώσει νὰ προωθήσει καὶ νὰ ἐπιλύσει τὰ δεκάδες ἐτυμολογικὰ προβλήματα ποὺ ἀναφύονται κατὰ τὴ μακρόχρονη συγγραφὴ τοῦ ἔργου. Ὁ Ἀντώνιος Ξανθινάκης[2] ἀσχολήθηκε μὲ τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς δυτικῆς Κρήτης καὶ παρουσίασε ἀρχικὰ μιὰ ἐργασία, ἡ ὁποία συμπλήρωνε οὐσιαστικὰ τὸ βιβλιογραφικὸ κενὸ ποὺ ὑπῆρχε γιὰ αὐτοτελὴ μελέτη τοῦ ἰδιώματος τῆς δυτικῆς Κρήτης, ἀλλὰ συνέχισε τὴν ἐνασχόλησή του μὲ τὸ ἴδιο θέμα[3], καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε ἡ παρουσίαση ἑνὸς νέου στὴν πραγματικότητα ἔργου, διπλάσιου σὲ ὄγκο, τὸ ὁποῖο καλύπτει μὲ ἀρτιότητα καὶ πληρότητα τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς δυτικῆς Κρήτης.

Ὁ γράφων συντάσσοντας ἕνα *Ἐτυμολογικὸ Λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς μὲ ἰδιωματικὰ στοιχεῖα*, μελέτησε τὴν παραπάνω ἐργασία, καὶ κατέγρα-

---

1. Γεωργ. Ἐμμ. Παγκάλου, *Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς Κρήτης*, τ. 1- 6, Ἀθῆναι 1955-1971. Μανώλη Ἰ. Πιτυκάκη, *Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς ἀνατολικῆς Κρήτης*, τ. 1- 2, Ἀθήνα χ.χ.· τὸ ἔργο τοῦ Γεωργ. Ἐμμ. Παγκάλου ἔχει ἐπανεκδοθεῖ ἀπὸ τὸ Κέντρο Συντάξεως τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τ. 2-5, Ἀθῆναι 1994 κέξ., μὲ ἐπιμέλεια τῆς Ἐλ. Γιακουμάκη, ὅπου ἐνσωματώνονται σὲ ἕνα σύνολο τὰ διάφορα Συμπληρώματα τοῦ ἔργου.

2. Ἀντώνη Β. Ξανθινάκη, *Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς δυτικῆς Κρήτης, λεξιλόγιο μὲ ἑρμηνευτικὰ καὶ ἐτυμολογικὰ σχόλια*, Δημοτικὴ Πολιτιστικὴ Ἐπιχείρηση Χανίων, Χανιά, Μάϊος 1996, σ. 1- 233.

3. Ἀντωνίου Ξανθινάκη, *Λεξικὸ ἑρμηνευτικὸ καὶ ἐτυμολογικὸ τοῦ δυτικοκρητικοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος*, πρόλογος - ἐπιμέλεια Χριστόφορου Χαραλαμπάκη, Ἡράκλειο 2000, σ. 1-589.

ψε διάφορες παρατηρήσεις ἐτυμολογικοῦ περιεχομένου στὰ περιθώρια τῶν σελίδων. Αὐτὲς οἱ πρόχειρες σημειώσεις ἀποτέλεσαν τὸν πυρήνα αὐτοῦ τοῦ μελετήματος, ποὺ προσπαθεῖ νὰ ἐπιλύσει ἢ νὰ προωθήσει κάποια ἀπὸ τὰ πολλὰ προβλήματα τοῦ κρητικοῦ ἐτυμολογικοῦ, τὰ ὁποῖα ἀπαντῶνται πολλὲς φορὲς καὶ στὴν κοινὴ νεοελληνικὴ ἢ καλύπτουν μιὰ εὐρύτερη γεωγραφικὴ περιοχή· παρατίθεται τὸ λῆμμα τῆς ἐργασίας τοῦ Ἀντ. Ξανθινάκη, ἡ ὁποία συντομογραφεῖται: *ΛΕΕΔΓΙ*, γιὰ νὰ ἔχουμε πληρέστερη ἀντίληψη τοῦ θέματος.

«*ἀβλέμμονας, ὁ* = τὸ ἴσωμα, ὁ ἐπίπεδος χῶρος ποὺ σχηματίζεται στὸ μέρος ποὺ ἑνώνονται δύο πλαγιές. "*ἐτρέχανε τὰ νερὰ ἀποὺ τσὶ δυὸ πλαγιάδες κι εἶχε πλημμυρίσει στὴ μέση ὁ ἀβλέμμονας*". Ἴσως ἐπίθ. **ἀβλέμμων* < *ἀ-* στερητ. + *βλέμμα*, δηλ. ὅπου δὲ φτάνει τὸ βλέμμα. Ἑπομένως, ἡ λ. *ἀβλέμμονας* δηλώνει τὸ βυθισμένο ἀνάμεσα σὲ δύο ὑπερυψωμένες πλαγιὲς μέρος, τὸ ὁποῖο δὲν ἔχει θέα. Πβ. *τσυλαβλέμονας* [= τοῖχος ἢ γύρος χωραφιοῦ ποὺ ἔχει "*τσυλάσει*" (καταρρεύσει) στὸ κέντρο, ἐνῶ τὰ ἄκρα του διατηροῦνται ἀνέπαφα]» (*ΛΕΕΔΓΙ* 37-38, 535).

Τὸ ΙΛ (1, 33) ἔχει ἀποθησαυρίσει τὸ παραπάνω λῆμμα καὶ μᾶς πληροφορεῖ:«*ἀβλέμονας ὁ*, Κεφαλλ. Στερελλ. (Μεσολόγγ.) — ΚΚρυστάλλ. *Ἔργα* 2,68, ΑΤραυλαντ. *Ἐξαδελφ*. 14 καὶ 23 *ἀβλέμουνας* Ἤπ. Σάμ. Ἀγνώστου ἐτύμου. Κατὰ ΧΠαντελίδ. ἐν *Byzant. Zeitschr*. 30(1930)236 ἐκ τοῦ στερητ. *ἀ-* καὶ τοῦ οὐσ. *βλέμμα*· **ἀβλέμμων βυθὸς* (ἔνθα *βλέμμα* δὲν δύναται νὰ φθάσῃ). Κατὰ ΣΜενάρδ. ἐν *Ἐπετ. Ἑταιρ. Βυζαντ. Σπουδῶν* 7(1930)241 ἐκ τοῦ *εὐλίμενος*. 1) Ὅρμος κατάλληλος πρὸς ἀγκυροβολίαν Ἤπ. Σάμ. Στερελλ. (Μεσολόγγ.) κ.ἀ. 2) Βαθεῖα καὶ ἀδιόρατος ὀπὴ εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης Κεφαλλ. β) Βαθεῖα θάλασσα Κεφαλλ. γ) Αὖλαξ σχηματιζομένη εἰς τὸν πυθμένα ἀβαθῶν μερῶν τῆς θαλάσσης ἕνεκα τοῦ ρεύματος τῆς παλιρροίας Στερελλ. (Μεσολόγγ.) 3) Χαράδρα μεταξὺ δύο ὀρέων διαπνεομένη ὑπὸ ἀέρος Σάμ. 4) Μεταφορ. ὁ τρώγων πολύ, ἀδηφάγος (διότι ὁ *ἀβλέμονας* πιστεύεται ὡς πλατὺς καὶ βαθὺς) Κεφαλλ.»· παρέθεσα σὲ ἔκταση τὸ λῆμμα τοῦ ΙΛ γιὰ νὰ ἔχουμε τὴν καλύτερη δυνατὴ γνώση, τόσο γιὰ τὸ τυπολογικὸ ὅσο καὶ γιὰ τὸ σημασιολογικὸ τμῆμα τοῦ λήμματος, γιατὶ ἡ προέλευσή του παρουσιάζει ἐξαιρετικὰ ὑψηλὸ βαθμὸ δυσκολίας, καθὼς οἱ ἀπόψεις ποὺ ἔχουν διατυπωθεῖ εἶναι μετέωρες.

Ὁ ἀείμνηστος Μ. Φιλήντας[4] ἀσχολήθηκε μὲ τὸ θέμα καὶ ἀναφέρει: «*Ἀβλέμονας* στὴ λαϊκὴ γλώσσα σημαίνει κατὰ πρῶτο τὸν πολυφαγά, τὸν

4. Μ. Φιλήντα, *Γλωσσογνωσία καὶ γλωσσογραφία ἑλληνική*, τ. 1- 3, Ἀθήνα 1924-1927(?), τ. 3, σ. 65.

ἀδηφάγο. Ὑποθέτω πὼς ἡ ἐτυμολογία του βγαίνει ἐτσιδά: Ὁ Ἐπικὸς ποιητὴς Πανύασις (*Ἐλάσσονες ποιηταὶ ἕλληνες*, ἔκδοση Γκαῖσφορ) λέγει (ς ′, 8): *ἀβλεμέως* (= ἀκρατῶς) πίνων. Τὸ ἐπίθετό του εἶναι *ἀβλεμής*: βάρος *ἀβλεμὲς* προσπίπτει (ὁ Νίκανδρος στὰ *Ἀλεξιφάρμακα* 82) καὶ σχετίζεται ἐτυμολογικὰ μὲ τὸ *βλεμεαίνω*. Ἀφτὸ λοιπὸν τὸ *ἀβλεμὴς* τὸ εἴπανε καὶ *ἄβλεμος* (σύγκρινε *ἀβαθὴς* καὶ *ἄβαθος*· τ. α′, 46). Κατόπι κατὰ τὸ σχῆμα *ἄσχημος* καὶ *ἀσχήμων* εἴπανε *ἄβλεμος* καὶ *ἀβλέμων* > *ἀβλέμονας* (σύγκρινε: *Ἰλάριος* καὶ *Ἰλαρίων* > *Ἰλαρίωνας*, *δρυμὸς* καὶ *δρυμὼν* > *δρυμώνας*) μὲ τὸ νόημα τοῦ, ποὺ καταχωνιάζει στὸ στομάχι κάθε φαγώσιμο. Κατόπι σχετίστηκε νοηματικὰ ἕνεκα τὴν ὁμοιοφτογγιὰ μὲ τὰ *βλέπω*, *βλέμμα* (ποὺ εἶναι δὰ καὶ ὁμόρριζά του) καὶ σήμανε βαθιὰ καὶ ἀδιόρατη τρύπα στῆς θάλασσας τὸν πάτο ποὺ καταπίνει ὅτι τύχει. Σἀφτὴ τὴ δεύτερη σημασία λέγεται καὶ *ἀβλεμόνι* οὐδέτερα. Στὴ φράση: τρώει ἕναν *ἀβλέμονα* εἶναι συνεπαρμένα καὶ τὰ δυό του νοήματα = τρώει ὅσο χωρεῖ ὁ βυθός, τὸ *τζουρούμι*[5] ποὺ λένε στὴν Κύζικο».

Ὁ Ν. Ἀνδριώτης[6] πιθανολογεῖ ὅτι ἡ λ. ἴσως παράγεται ἀπὸ τὸ ἀμάρτυρο **ἀβλέμμων βυθός*, ἑρηνευτικὴ προσέγγιση ποὺ ἐπαναλαμβάνεται μὲ ἐπιφυλάξεις τόσο ἀπὸ τὸ Λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς[7] ὅσο καὶ ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Γ. Μπαμπινιώτη[8], ἀλλὰ γίνεται ἀντιληπτὸ ὅτι πρόκειται γιὰ λόγια παρετυμολογία.

Ἡ παραγωγὴ τῆς λ. ἀπὸ τὸ *ἀβλεμέως*[9] = ἀσθενῶς, ἀδυνάτως, μαλακῶς, βραδέως· καὶ ἀκρατήτως, χωρὶς νὰ ἠμπορῇ τις νὰ κρατήση τὸν ἑαυτόν του, πρβλ[10].: «*ἀβλεμέως* (Panyass. Fr. 13, 8 Kinkel)· <*ὃ*> *σημαίνει τὸ ἀφροντίστως παρὰ τὸ μέλλειν ἀμελέως καὶ* <*ἐν*> *ὑπερθέσει ἀλεμέως καὶ κατὰ πλεονασμὸν τοῦ β ἀβλεμέως*», δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἐπιτυχής, γιατὶ ὁ Μ. Φιλήντας ξε-

---

5. Ἡ λ. *τζουρούμι*, *τό*, προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ اوچوروم *uçurum* = κρημνός· precipice, abyss; very steep place. Ἰ. Χλωροῦ, *Λεξικὸν τουρκοελληνικόν*, τ. 1-2, Κωνσταντινούπολις 1899-1900, τ. 1, σ. 238β. New Redhouse, *Turkish-English Dictionary*, İstanbul 1979, σ. 1195.

6. Ν. Π. Ἀνδριώτη, *Ἐτυμολογικὸ λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς*, τρίτη ἔκδοση, μὲ διορθώσεις καὶ προσθῆκες τοῦ συγγραφέα, Θεσσαλονίκη 1983, σ. 2.

7. *Λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς* [= ΛΚΝ], Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ἰνστιτοῦτο Νεοελληνικῶν Σπουδῶν [Ἵδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], Θεσσαλονίκη 1998, σ. 4.

8. Γ. Μπαμπινιώτη, *Λεξικὸ τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσας*, Ἀθήνα 1998, σ. 44.

9. Ἄνθ. Γαζῆ κἄ., *Λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης*, τ. 1- 3, Ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας 1835-37, τ. 1, σ. 3.

10. Etymologicum Symeonis, ἔκδ. F. Lasserre - N. Livadaras, *Etymologicum magnum genuinum. Symeonis etymologicum una cum magna grammatica. Etymologicum magnum auctum*, τ. 1, Rome - Ateneo 1976, σ. 12_{9-11}.

κινᾶ ἀπὸ τὴν ἄκρως περιοριστικὴ χρήση τῆς λ. στὴ φράση: *ἔφαγε τὸν ἀβλέμονα*, γιὰ νὰ ἑρμηνεύσει τὴν ἀρχικὴ σημασία: χαράδρα, βαθιὰ τρύπα στὴ θάλασσα, σὲ συμφυρμὸ μὲ τὴ λ. *βλέμμα*, προσέγγιση ποὺ δείχνει τὶς δυσκολίες ποὺ ἀντιμετώπιζε, τὶς ὁποῖες προσπάθησε νὰ ὑπερκεράσει μὲ τὸ συμφυρμό.

Ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ μεταγενέστερο λατινικὸ[11] *ablûmen* = Abspülung (= ξέπλυμα, ξέβγαλμα), πρβλ.[12]: *ablumentun* κάθαρσις, καὶ γιὰ τὴν παράλληλη σημασιολογικὴ ἐξέλιξη πρβλ. τὸ λατινικὸ[13] *eluvies* = a washing away of impurities (= τὸ ξέπλυμα τῶν ἀκαθαρσιῶν), a flowing off (= ἐκροή, χύσιμο), discharge (= ἀπορροή); an overflowing, an inundation of a river; a chasm (= χάσμα), abyss (= βάραθρο, μεγάλο βάθος), ravine produced by the violent rushing of water (= φαράγγι, ρεματιὰ ποὺ δημιουργεῖται ἀπὸ τὴ βίαιη ὁρμὴ τοῦ νεροῦ), καθὼς καὶ τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ *κλύσμα, τό* = 1) δι᾽ οὗ ἡ κλύσις γίνεται, ἢ δι᾽ οὗ κλύζουσιν, ἀποπλύνουσι, καθαρίζουσι· τὸ ὑγρόν, τὸ ὁποῖον μεταχειρίζονται εἰς κλυστήριον. ἐξρτ. 2) τὸ ἰαματικὸν ὑγρόν, καὶ ἡ ἰατρικὴ σύνθεσις, δι᾽ ἧς ἀποπλύνουσι, καὶ καθαρίζουσι μέλος τι, ἢ πληγὴν τινά· καὶ τὸ κλυστῆρι. 3) τὸ ξεπλύνειν, ἀπονίπτειν. 4) τόπος, τὸν ὁποῖον βρέχει, καὶ πλύνει ἡ ἀνάχυσις τῆς θαλάσσης. 5) τόπος ἐν ᾧ συναθροίζεται πλημμυρῆσαν ὕδωρ θαλάσσης, ἢ ποταμοῦ τινός, aestuarium (Ἄνθ. Γαζῆ κἄ., *ὅ. π.*, τ. 2, σ. 224).

«*ἀγγέλαμος, ὁ* = εἶδος ζιζανίου ποὺ μοιάζει μὲ δημητριακὸ καὶ ἰδιαίτερα μὲ τὴν ταγή. Οἱ *ἀγγέλαμοι* δὲ φυτρώνουν μεμονωμένοι ἀλλὰ πολλοὶ μαζί, ὁμαδικά. Ἀπὸ τὸ δωρ. *ἀγελαμ-αῖος* (ἀττ. *ἀγεληματῖος* < *ἀγέλη*) = αὐτὸς ποὺ ἀνήκει σὲ ἀγέλη (συνάθροιση, ὁμάδα) μὲ ἠχηροπ. τοῦ *γ* σὲ *γγ*. Πβ. ἀρχ. *ἀγελάζομαι* = *συν-αγελάζομαι* = ἀποτελῶ μέρος ἀγέλης» (*ΛΕΕΔΓΙ* 39).

Ἡ δημώδης ὀνομασία *ἀγγέλαμος, ὁ*, προσδιορίζει[14] τὰ φυτά: 1) Ἀβένα ἢ Βρώμη ἡ ἄγονος (Avena sterilis). 2) Ἀβένα ἢ Βρώμη ἡ γενειοφόρος (Avena barbata), καὶ δὲν ἔχει σχέση μὲ τὴ λ. *ἀγελαμαῖος*, ὅπως ὑποστηρίζεται παρα-

---

11. W. Meyer - Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg 1935³, σ. 3, λῆμμα 31α.

12. *Corpus Glossariorum Latinorum*, τ. 6, ἔκδ. Georgius Goetz, Lipsiae 1899, σ. 5.

13. Charlton T. Lewis - Charles Short, *A Latin Dictionary founded on Andrew's edition of Freund's Latin Dictionary*, Oxford 1879, ἀνατ. 1966, σ. 640.

14. Εὐαγγελίας Κ. Φραγκάκη, *Συμβολὴ εἰς τὴν δημώδη ὁρολογίαν τῶν φυτῶν*, Ἀθῆναι 1969, σ. 18. Ἰωάννου Ε. Χαβάκη, *Φυτὰ καὶ βοτάνια τῆς Κρήτης*, Ἀθήνα χ. χ., σ. 59.

πάνω, ἀλλὰ παράγεται[15] ἀπὸ τὸ ἀρχ. *ἔλυμος, ὁ* = εἶδος κέγχρου, κεχριοῦ ὅπερ καὶ Μελίνη ἄλλως λέγεται, τὸ ὁποῖο ἐπιβιώνει στὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα ὡς[16]: *ἀέλαμος, ἀγέλαμος, ἀΐλαμος, ἀλίαμος, ὁ*, καὶ προσδιορίζει φυτὰ τῆς τάξεως τῶν ἀγρωστωδῶν.

«*ἀγκάβανος, ὁ* = εἶδος ἀκανθώδους βοτάνου. Ἀπὸ τὸ μτγν. *ἀγαύη* (= τὸ φυτὸ ἀθάνατο) = μτγν. *ἄκανος* (= εἶδος ἀγκαθιοῦ) κατὰ συμφυρμό. Πβ. λ. *ἄγανο*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 40).

Τὸ ΙΛ (1,125) ἀναφέρει: «*ἀγκάβανος ὁ*, ἀμάρτ. *ἀgάβανος* Κρήτ. Κύθηρ. *ἀγάβανος* Κρήτ. *ἀκάανος* Κάρπ. Ἀγνώστου ἐτύμου. Φυτὸν ἀκανθῶδες (Silybum marianum) τῆς τάξεως τῶν συνθέτων (compositae) (ΘΧελδράιχ 52). Συνών. *γαϊδουράγκαθο, γομαράγκαθο*», καὶ ἡ ἐτυμολογία τῆς λ. παρουσιάζει δυσκολίες, ἐνῶ ὁ συμφυρμὸς τῶν λ. *ἀγαύη* + *ἄκανος* δὲ λύνει τὸ θέμα ἱκανοποιητικά.

Ὁ Δ. Κρεκούκιας[17] πλησιάζει τὸ ζήτημα ἀπὸ διαφορετικὴ σκοπιὰ καὶ ἀναφέρει: «Γιὰ τὸ φυτὸ αὐτὸ ποὺ μᾶς εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα μὲ τὸ ὄνομα *σίλλυβον* ὁ Διοσκορίδης μᾶς πληροφορεῖ: «"*σίλλυβον ἄκανθά ἐστι πλατεῖα, φύλλα ἔχουσα χαμαιλέοντι τῷ λευκῷ παραπλήσια*". Τὸ σημερινό του ὄνομα *ἀγκάβανος* νομίζω ὅτι τὸ ὀφείλει στὸ σχῆμα τῆς σύνθετης ταξιανθίας του ποὺ μοιάζει μὲ *γάβανο*, δηλαδὴ πιάτο». Ἡ διαπίστωση εἶναι ὅτι τὸ νεοελληνικὸ φυτωνύμιο δὲν μπορεῖ νὰ ταυτισθεῖ μὲ κάποιο ἀντίστοιχο ἀρχαιοελληνικὸ ὄνομα φυτοῦ, ἀλλὰ γίνονται προσπάθειες νὰ ἑρμηνευθεῖ μὲ ἔμμεσο τρόπο, καθὼς ἡ παρατήρηση ὅτι τὸ φυτὸ ἔχει πλατιὰ φύλλα ποὺ μοιάζουν μὲ *γάβανα* καὶ κατ' ἐπέκταση πῆρε τὴν ὀνομασία του, δὲν πείθει γιατὶ ὅπως προκύπτει καὶ ἀπὸ τὴν εἰκονογράφηση τοῦ φυτοῦ, τὰ φύλλα του δὲ μοιάζουν μὲ γάβανο, ἐνῶ περιγράφονται ὡς: «Glossy dark green, ovate and spiny lobed leaves, marbled with white veins, are carried in a *rosette*» (*Reader's Digest Encyclopaedia of Garden Plants and Flowers,* London-Rome 1978, σ. 666).

---

15. Ἄνθ. Γαζῆ κά., *ὅ.π.*, τ. 1, σ. 612. N. Andriotis, *Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten*, Wien 1974, σ. 235, λῆμμα 2202.

16. ΙΛ, τ. 1, σ. 280, ὅπου ἀναφέρονται καὶ τὰ συνώνυμα: *κεχρί, σιφωνάρι, ταγή, ἀγριόβρομη, ἀγριογέννημα, σίκαλι*, ἀνάλογα βεβαίως μὲ τὶς ἐπιμέρους σημασίες τοῦ λήμματος: *ἀέλαμος*, ἀλλὰ παραλείπεται τὸ συνώνυμο: *ἀγιάλοπας, ὁ, ἀγιάλπα, ἡ, ἀγέλιπο, τὸ* = Ἀβένα ἢ Βρώμη ἡ γενειοφόρος (Avena barbata), ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ *αἰγίλωψ, ὁ* = 1) εἶδός τι κριθῆς (βρόμης)· ζιζάνιον φυόμενον μεταξὺ τῆς κριθῆς, (*ἀγριόβρομη*). ΙΛ, τ. 1, σ. 100. Ἄνθ. Γαζῆ κά., *ὅ.π.*, τ. 1, σ. 41.

17. Δημ. Κρεκούκια, «Ἐτυμολογικὰ Δ΄», *Λεξικογραφικὸν Δελτίον* 24, 2003, 225.

Ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ[18] كوان *geven, kevan, gevan* = gum-tragacanth plant (Astragalus tragacantha), *gevan otu* = the rush (= βοῦρλο), (Juncus communis), *kâvan*[19] = kayalıklarda biten dikenli bir ot (= ἕνα εἶδος ἀκανθώδους φυτοῦ ποὺ φυτρώνει σὲ βραχώδεις τόπους), καὶ γιὰ τὴ σημασιολογικὴ σχέση πρβλ. τὰ συναφὴ δημώδη ὀνόματα τὰ ὁποῖα φωτίζουν τὴν ἀνέλιξη κατὰ τὸν καλύτερο τρόπο: *ἀγκάβανος, ὁ* = Σίλυβον τὸ μαριανὸν (Silybum marianum), ἀγγλ. *milk thistle*[20], τουρκ. *gevan, kevan* = Ἀστράγαλος (Astragalus), ἀγγλ. *milk vetch*[21] = (Astragalus glycyphyllous) that has sulfur yellow flowers in dense spikes and is popularly supposed to increase the milk yield of goats, καθὼς καὶ τὸ δημῶδες ἀραβικὸ φυτωνύμιο عكوب *'akûb* = 1) sorte de chardon, Silybum de Dioscorides; on coupe ses rejetons au printemps, on les cuit et on les mange. 2) artichaut (= ἀγκινάρα); cardon (= ἀγριοαγκινάρα), chardon bénit (= ἁγιαγκάθι, ἁγιάγκαθο, καλάγκαθο), (R. Dozy, *Supplément aux dictionnaires arabes*, τ. 1-2, Leyde 1881, τ. 2, σ. 155α).

ἀγκούτσακας, ὁ = **1** μικρὴ ἀγριαχλαδιά. **2** κλαδὶ ἀγκαθερό. *Ἀ-* προθετ. + *κούτσακας*, μεγεθ. τοῦ *κουτσάκι* [= καζίκι, πάσσαλος, παλούκι κατάλληλο γιὰ πρόσδεση ζώου σὲ βοσκότοπο. Ὑποκορ. *κοψάκι* < **κοψάκιον* < *κόπτω*]. Τὸ *κ* τράπηκε σὲ ἠχηρὸ *γκ*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 42, 263).

Ἡ κυπριακὴ διάλεκτος[22] χρησιμοποιεῖ τὴ λ.: «*κουτσάτξιν τό*, τὸ ἀνώριμο σῦκο καὶ μεγεθ. *κούτσακος*. Ἡ λ. ὑποκ. τοῦ *κουτσὸς* > *κουτσάκιν*», ἐνῶ ὁ Γ. Λουκᾶς[23] ἀναφέρει: «*κουτσάκιν, τό*, ἄωρον μικρὸν σῦκον· συνκδχ. πᾶς

18. J. W. Redhouse, *A Turkish and English Lexicon*, Constantinople 1890, σ. 1579β. New Redhouse, *ὅ. π.*, σ. 397.

19. *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, τ. 1-11, Ankara 1963-1979, τ. 8, σ. 2687, 2775.

20. Δημ. Σ. Καββάδα, *Εἰκονογραφημένον βοτανικὸν-φυτολογικὸν λεξικόν*, τ. 1-9, Ἀθῆναι χ.χ., τ. 8, σ. 3641.

21. Δημ. Σ. Καββάδα, *ὅ.π.*, τ. 2, σ. 640. *Webster's Third New International Dictionary of the English Language*, Unabridged, Springfield, Massachusetts, U.S.A. 1963, Editor in Chief Philip Babcock Gove, σ. 1434.

22. Κωνσταντίνου Γ. Παγκουλλῆ, *Μικρὸς ἑρμηνευτικὸς καὶ ἐτυμολογικὸς θησαυρὸς τῆς κυπριακῆς διαλέκτου* (= *ΜΕΕΘ*), (Ἀπὸ τὸ δέκατο τρίτο αἰώνα μέχρι σήμερα), Λευκωσία 1997, σ. 93.

23. *Γλωσσάριον Γεωργίου Λουκᾶ*, ἐκδιδόμενον ὑπὸ Θεοφανοῦς Δ. Κυπρῆ, Λευκωσία 1979, σ. 252.

ἄωρος καὶ σκληρὸς καρπὸς ἢ ὀπώρα»· ἡ ποντιακὴ[24] διάλεκτος γνωρίζει τὴ λ. «*κοτζάκιν τό*, Κερ. *κοτζάκ'* Κοτ. Σάντ. Τραπ. Χαλκ. *κουτζάκι* Ἰν. Ἀγνώστου ἐτύμου. 1) Τὸ ἐμβόλιον τῆς εὐλογιᾶς, δαμαλίς. 2) Κουμπὶ ἐνδύματος. 3) Ὀφθαλμὸς φυτοῦ, μπουμπούκι».

Ἔχει δειχθεῖ[25] ὅτι ἡ ποντιακὴ λ. *κοτζάκιν, τὸ* = κουμπὶ ἐνδύματος, προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρμενικὸ[26] կոճակ *gojǎg, kočak* (ἀνατ. ἀρμενικὴ) = button (= κουμπί); hook (= πόρπη, κόπιτσα), clasp (= κόπιτσα, σούστα), ἐνῶ ἡ κρητικὴ λ. *κουτσάκι, τὸ* = καζίκι, παλούκι κατάλληλο γιὰ πρόσδεση ζώου σὲ βοσκότοπο, δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸ *κοψάκι* < **κοψάκιον* < *κόπτω*, γιατὶ ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ δημῶδες τουρκικὸ[27] *göçek* = kilit takılmak için kapıya çakılan halka (= κρίκος, χαλκὰς καρφωμένος στὴν πόρτα γιὰ νὰ κρέμεται τὸ κλειδί); mentese (= μεντεσές, ρεζές); semerlerin arka tarafına takılan çengelli demir (= τσιγκελωτὸ σίδερο ποὺ στερεώνεται στὴν πίσω πλευρὰ τῶν σαμαριῶν); hayvan semeri (= τὸ σαμάρι τῶν ζώων), καὶ γιὰ τὴν παράλληλη σημασιολογικὴ ἐξέλιξη πρβλ. τὸ ποντιακό[28]: «*μαγκούριν τό, μαγκούρ'*. 1) ξύλινον περιλαίμιον τῆς ἀγελάδας, ἀπὸ τὸ ὁποῖον δένεται μὲ σκοινὶ εἰς τὸ παχνί. 2) ράβδος φέρουσα ἑκατέρωθεν δέματα, διὰ τῆς ὁποίας δένουν τὸν σκύλλον», καθὼς καὶ τὴ λ. *βέργα, ἡ* = ὁ δακτύλιος τοῦ ἀρραβῶνος· μέγα ἐνώτιον ἐξ ἑνὸς ἢ πλειόνων χρυσῶν ἢ ἀργυρῶν κρίκων· βραχιόλιον· τὸ διὰ τοῦ ἐπανωλίθου τοῦ ἐλαιοπιεστηρίου διερχόμενον ξύλον ἐκ τοῦ ἄκρου τοῦ ὁποίου προσδένεται ὁ ἵππος ἢ ὁ ἡμίονος, ὁ ὁποῖος περιστρεφόμενος κινεῖ τὸ πιεστήριον (ΙΛ 3, 518), δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἔννοια τοῦ τσιγκελωτοῦ σίδερου κλπ. ποὺ χρησιμοποιόταν γιὰ πρόσδεση, ὕστερα προσδιόρισε καὶ τὸ παλούκι.

Ἡ κρητικὴ λ. *ἀγκούτσακας, ὁ* = μικρὴ ἀγριαχλαδιά· κλαδὶ ἀγκαθερό, ἡ ποντιακὴ λ. *κοτζάκιν*[29], *τὸ* = μπουμπούκι, καὶ ἡ κυπριακὴ *κουτσάτζιν, τὸ* =

24. Ἄνθ. Α. Παπαδόπουλου, *Ἱστορικὸν λεξικὸν τῆς ποντικῆς διαλέκτου*, τ. 1-2, Ἐν Ἀθήναις 1958-1961, τ. 1, σ. 473.

25. Κ. Καραποτόσογλου, «Δυσετυμολόγητες ποντιακὲς λέξεις», *Ἀρχεῖον Πόντου* 37, 1982, 215-216.

26. Mesrog G. Kouyoumdjian, *A Comprehensive Dictionary Armenian - English*, Beirut χ.χ., σ. 368β.

27. *Derleme Sözlüğü*, τ. 6, σ. 2119· τὸ σημασιολογικὸ πεδίο τῆς τουρκικῆς λ. ἀντιστοιχεῖ στὸ ἀρχαῖο *κανθήλιον, τό* = σάγμα ὑποζυγίου· *κανθήλια, τὰ* = οἱ ἑκατέρωθεν τοῦ σάγματος κάλαθοι, τὰ κοφίνια, φορτίκια. Δ. Δημητράκου, *Μέγα Λεξικὸν ὅλης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης*, τ. 1-9, Ἀθῆναι 1964, τ. 4, σ. 3611. Χρ. Γ. Παντελίδου, «Ἐτυμολογικά», *Ἀθηνᾶ* 38, 1926, 54-62.

28. Ἄνθ. Α. Παπαδόπουλου, *ὅ.π.*, τ. 2, σ. 3.

29. Οἱ Δ. Ε. Τομπαΐδης-Χ. Π. Συμεωνίδης, *Συμπλήρωμα στὸ Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς ποντικῆς διαλέκτου τοῦ Ἄ. Α. Παπαδόπουλου*, Ἀθήνα 2002, σ. 95, ἀναφέρουν: «*κοτζάκιν, τό*, ...

ἄωρον μικρὸν σῦκον· συνκδχ. πᾶς ἄωρος καὶ σκληρὸς καρπὸς ἢ ὀπώρα, ἀνήκουν στὸ ἴδιο λῆμμα καὶ προέρχονται ἀπὸ τὸ δημῶδες τουρκικὸ[30] *göçek* = ağacın gövdesinde dalın çıktığı yer (= σημεῖο ὅπου ἀναφύεται τὸ φύλλο ἀπὸ τὸν κορμὸ τοῦ δένδρου); ağaçların dibinden çıkan sürgün, piç (= παραφυάδα, νεαρὸς βλαστὸς ποὺ ἀναφύεται ἀπὸ τὴ ρίζα τῶν δένδρων); taze meyve (= φρέσκα φροῦτα).

«*ἀγκυνάρι, τὸ* = τὸ σιδερένιο κυρτὸ ἐπικάλυμμα τοῦ πάνω ἄκρου τοῦ ἀδραχτιοῦ, στὸ ὁποῖο συγκρατεῖται κατὰ τὸ κλώσιμο τὸ μαλλὶ τῆς ρόκας. *Ἀγκύλ-ι* (< μτγν. *ἀγκύλιον* (= κρίκος), ὑποκορ. τοῦ ἀρχ. *ἀγκύλη*) > *ἀγκυλάρι* > *ἀγκυνάρι*, μὲ τροπὴ τοῦ *λ* σὲ *ν* (πβ. *ἀνάκερος* < *ἀλάκερος* (= ὁλόκληρος), *λίνερη* < *λίλερη* (= ἡ νόσος ἱλαρά)» (*ΛΕΕΔΓΙ* 42).

Ἡ λ. δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχ. *ἀγκύλη* > **ἀγκυλάρι*, μὲ τροπὴ *λ- ρ* > *ν - ρ*, ἀλλὰ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ μεσαιωνικὸ[31] *ἀγκινάρι, τὸ* = ἄγκιστρο· ἀγκιστρωτὴ προεξοχὴ στὴν αἰχμὴ βέλους, < μτγν[32]. *ὀγκινάριον, τό*, πρβλ.: «*ὀγκίνος, ὁ ἐπικαμπὴς σίδηρος, ἐκ τοῦ κάμπτω, ἐξ οὗ λέγεται καὶ ὀγκινάριον καὶ διόγκινον καὶ τριόγκινον. Ὄγκιον δὲ τὸ ἀγγεῖον, ἐν ᾧ τὰ σίδηρα ἐκβάλλουσι. ὄγκοι γὰρ αἱ γωνίαι τῶν βελῶν*, < μεταγεν[33]. *ὄγκινος* = hook, ἀπὸ τὸ ὁποῖο καὶ τὸ μσνκ. *ἄγκινος, ὁ* = ἄγκιστρο, γάντζος, < λατιν. *uncinus* < *uncus*[34] = a hook, barb.

«*ἀγκυνίδα, ἡ* = τὸ ποῶδες φυτὸ "κνίδη, ἡ ἀκαλήφη", ἡ τσουκνίδα. Ἴσως ἀπὸ τὸ **κυνίδα* (< *κύων, κυν-ός*) > *ἀ-κυνίδα* > *ἀγκυνίδα* (προθετ. *ἀ-*

Καὶ ἡ σημασία 'ὀφθαλμὸς φυτοῦ, μπουμπούκι' προϋποθέτει ἕνα διαλ. τουρκ. **kopçak* 'φύτρα' (ρ. *kopmak* 'βλαστάνω, ξεφυτρώνω')», ἀλλὰ δὲν ἔλαβαν ὑπόψη τους τὸ γεγονὸς ὅτι ἀπὸ τὴ σημασία: *μπουμπούκι*, μποροῦμε νὰ ἔχουμε τὴν ἔννοια: *κουμπί*, καὶ γιὰ τὴν παράλληλη σημασιολογικὴ ἀνέλιξη πρβλ. τὸ γαλλικὸ *bouton* = ὀφθαλός, βλάστημα φυτοῦ· κάλυκας, μπουμπούκι· κομβίον, κουμπί. Ἀντωνίου Θ. Ἡπίτη, *Λεξικὸν γαλλοελληνικόν*, τ. 1-2, Ἀθῆναι χ.χ., τ. 1, σ. 327.

30. *Derleme Sözlüğü*, τ. 6, σ. 2119.

31. Ι. Ν. Καζάζη - Τ. Α. Καραναστάση, *Ἐπιτομὴ τοῦ λεξικοῦ τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς δημώδους γραμματείας 1100-1669 τοῦ Ἐμμανουὴλ Κριαρᾶ* (= *ΕΛΜΕΔΓ*), τ. 1-2, Θεσσαλονίκη 2001-2003, τ. 1, σ. 56, ὅπου ἡ μσνκ. λ. παράγεται κατευθείαν ἀπὸ τὸ *ἄγκινος* ἢ ἀπὸ τὸ *ὀγκινάρι* < *ὄγκινος*.

32. *Etymologicum Graecae linguae Gudianum et alia grammaticorum scripta e codicibus manusctiptis nunc primum edita*, ἔκδ. F. W. Sturz, Leipzig 1818, τ. 1, σ. 418_{49-52}.

33. *LSJ*[9], σ. 1196.

34. Charlton T. Lewis - Charles Short, *ὅ. π.*, σ. 1929.

καὶ ἠχηροπ. τοῦ *κ* σὲ *γκ*). Ἡ ἐτυμ. ἀπὸ τὰ ἀρχ. *ἀκὶς* (= αἰχμή, ἄκρο) (ἢ: *ἄκανθα*) + *κνίδη* (= τσουκνίδα) (*ἀκικνίδα* > *ἀγκικνίδα* > *ἀγκινίδα*) δὲν δικαιολογεῖ τὴν ἁπλοποίηση τοῦ *κν* σὲ *ν* (ἐνῶ στὸ συνών. *τσουκνίδα* παραμένει)» (*ΛΕΕΔΓΙ* 42).

Ἡ κρητικὴ λ. *ἀγκινίδα*, *ἡ*, προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχ. *κνίδη* > **κινίδα*, πρβλ. τὸ μτγν[35].:«*τὴν κνίδα· ἥντινα, ὡς ἀπ' εὐθείας τῆς κνίσσης (κνὶς) ἥντινα τὴν τζιγκνίδα· κνῆστις τὰ νῦν ἡ κνησμονή*, > *τὴν _*κινίδα* > *ἀ-γκινίδα*, μὲ τὸ προθετικὸ *ἀ-* καὶ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἐνρίνου ἀπὸ τὴ συνεκφώνηση μὲ τὸ ἄρθρο.

«*ἀγοΐζω* = παρεκτρέπομαι, ὀργιάζω. Γιὰ φυτὰ = ἀναπτύσσομαι πολὺ γρήγορα… Ἀπὸ τὸ ἀρχ. *ἄγος* = ὅ,τι χρήζει καθαρισμοῦ. Συνών. (*ἀ*)*φουρλαντίζω*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 43).

Διερωτᾶται κανεὶς ποιά μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ σχέση τοῦ κρητικοῦ ρήματος μὲ τὸ ἀρχ. *ἄγος*, γιατὶ ἡ λ. ἀπαντᾶ ὡς: *γοΐζω*, *γουΐζω*, *ἀγογίζω*, *γοΐζομαι* = οἰμώζω, φωνάζω· βοῶ· ἀδημονῶ· ἐμφανίζω σφρίγος, ὁρμήν, ἀποτόμως αὐξάνομαι, ἐπὶ φυτῶν κυρίως καὶ ζῴων, καὶ μᾶλλον δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ *γοή*, *ἡ*, ὅπως ἀναφέρει τὸ ΙΛ (5_2, 24), ἀλλὰ παράγεται ἀπὸ τὸ *γοάω*, *-ῶ* = θρηνῶ[36] μὲ φωνὴν θλιβεράν, πικρῶς, οἰκτρῶς, καὶ γιὰ τὸν ἀνάλογο σχηματισμὸ πρβλ. *βο*(*υ*)*ΐζω*, ἀπὸ τὸ ἀρχ. *βοῶ*[37].

«(*ἀ*)*ζιγανεύω* = φέρομαι πονηρά, ἀδικῶ, ἐξαπατῶ. Ἀπὸ τὸ (*ἀ*)*ζιγανιά*, *ἡ* [= ἀδικία, ἀπάτη, ζημιά… Τουρκ. *ziyan* (= ζημιὰ) μὲ προθετ. *ἀ-*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 46).

Ἡ λ. δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ[38] زيان *ziyan* = ζημία, βλάβη, ἀπώλεια, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ μσνκ[39]. (*ἀ*)*ζιγανεύ*(*γ*)*ω* = ἐξαπατῶ, καὶ ὅπως ἔχει δεί-

---

35. *Scholia et glossae in halieutica (scholia vetera et recentiora)*, ἔκδ. U. C. Bussemaker, *Scholia et paraphrases in Nicandrum et Oppianum in Scholia in Theocritum* (ἔκδ. F. Dübner), Paris 1849, Hypothesis-Book 2, scholion 429_{1-2}.

36. Ἄνθ. Γαζῆ κἀ., *ὅ. π.*, τ. 1, σ. 413.

37. Γ. Χατζιδάκη, *ΜΝΕ*, τ. 1, Ἐν Ἀθήναις 1905, σ. 275. ΙΛ, τ. 4_1, σ. 57.

38. Ἰ. Χλωροῦ, *ὅ. π.*, τ. 1, σ. 877β.

39. Ἰ. Ν. Καζάζη - Τ. Α. Καραναστάση, *ΕΛΜΕΔΓ*, τ. 1, σ. 455.

ξει ὁ Στ. Ἀλεξίου[40] ἡ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ βενετικὸ *cinganar*, *incinganar* = ingannare (= ἐξαπατῶ, ξεγελῶ), *affascinare* (= μαγεύω, γοητεύω).

«*ἁλυσαντρίστικα* (Χαν.) καὶ *ἁλυσαντίστικα* (Ρέθ.), ἐπίρρ. = κατάκλιση δύο ἀτόμων ἀναντίστοιχα (τὰ πόδια τοῦ ἑνὸς πρὸς τὸ κεφάλι τοῦ ἄλλου). "*Ἤτανε στενὸ τὸ κρεβάτι κι' ἐκοιμηθήκαμε ἁλυσαντρίστικα*". Κατὰ τὸν Μιχ. Καυκαλᾶ (1995, σελ 141) ἀπὸ τὰ ὀνόματα *Ἀλῆς* καὶ *Σαντῆς* (παιδιὰ φτωχοῦ Τούρκου, ποὺ δὲν εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ ἀγοράσει δύο κρεβάτια) + κατάλ. *ίστικα*. Ἡ ἄποψή μου εἶναι ὅτι ἡ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ *ἁλυσιδίστικα* (πβ. σφακιανὸ τύπο *ἁλυσιδιαστά*). *Ἁλυσιδίστικα* "*ἁλυσιντίστικα* > *ἁλυσαντίστικα* μὲ ἐπίδρ. ἴσως τοῦ ἐπιρρ. *ἀντρίστικα* (βλ. χανιώτικο τύπο)» (*ΛΕΕΔΓΙ* 56).

Ὁ Ἀντ. Ξανθινάκης καταγράφει τὸ συνώνυμο: «*ἁλυσιδιαστά*, ἐπίρρ. (Σφακιά) = κατάκλιση δύο ἀτόμων ἀναντίστοιχα» (*ΛΕΕΔΓΙ* 56), ἀλλὰ ἡ παραγωγὴ τῆς λ. ἀπὸ τὸ *ἁλυσιδίστικα* δὲν εἶναι ἐπιτυχής, γιατὶ ἡ λ. ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ *ἁλυσίδα* + *ἀντίστοιχος*, πρβλ. τὸ νεοελληνικό: «*ἀντίστοιχα* ἐπίρρ. ἀμάρτ. *ἀdίσκα* Μύκ. *ἀντίσκα* Τῆν. Ἀντιστοίχως, χιαστί, ἐπὶ συνδέσεως τῶν δύο ποδῶν τῆς αἰγός, προσθίου καὶ ὀπισθίου» (ΙΛ 2, 289).

«*ἄμπα*, ἐπίρρ. = στὸ χέρι, τοῖς μετρητοῖς. "*Θέλω ἄμπα τσὶ παράδες*". Ἄγν. ἐτύμου. Ἴσως σχετίζεται μὲ τὸ μτγν. ἐπίρρ. *ἀμπαδίην* = φανερά. Συνών. *πεσίνι*, *πλερωτικά*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 60).

Ἡ συνώνυμη[41] λ. *πεσίνι, τὸ* = πληρωμὴ τοῖς μετρητοῖς, ἐτυμολογεῖται σωστὰ ἀπὸ τὸ τουρκικὸ[42] پشين *peşin* = ἐπθ. προκαταβολικός· & ὄν. προκαταβολή· & ἐπρ. προκαταβολικῶς τοῖς μετρητοῖς, *peşin para* = χρήματα προκαταβαλλόμενα, καὶ ἡ λ. *ἄμπα* προέρχεται ἀπὸ τὸ μεταγενέστερο λατινικὸ[43]

---

40. Στ. Ἀλεξίου, «Γλωσσάριο», στὸ ἔργο: Βιτσέντσος Κορνάρος, *Ἐρωτόκριτος*, ἔκδ. Στ. Ἀλεξίου, Ἀθήνα 1980, σ. 470. M. Cortelazzo, *L'Influsso linguistico greco a Venezia*, Bologna 1970, σ. 257.

41. Ἀντ. Ξανθινάκη, *ΛΕΕΔΓΙ*, σ. 421.

42 I. Χλωροῦ, *ὅ. π.*, τ. 1, σ. 430α· ἡ τουρκικὴ λ. پشين *peşin* = τοῖς μετρητοῖς, προέρχεται ἀπὸ τὸ περσικὸ پيشين *pîşîn* = anterior, ancient, antique, prior, former; anticipated, per advance. Francis Johnson, *Encyclopedic Dictionary of Persian, Arabic, and English*, τ. 1-3, London 1852, τ. 1, σ. 293γ.

43. *Mittellateinisches Wörterbuch*, redigiert von Otto Prinz unter Mitarbeit von Johannes Schneider, τ. 1, München 1967, σ. 7: «*abante* 2 adv.: *ab anteriore parte - von vorn.* **abantea* adv. *a*

abante = vor (= πρό· ἔμπροσθεν), πιθανότατα διὰ μέσου ρομανικοῦ τύπου, πρβλ. ἀρχ. γαλλ. *avant*, ἀρχ. προβηγκ. *avan*, präp. adv. *abans*, *aban*, καὶ πτώση τοῦ τελικοῦ *-n*, πρβλ. τὸ βενετικὸ[44] *bonaman* > *μπονα*μ*ά*ς, καὶ χρησιμοποιήθηκε γιὰ νὰ δηλώσει τὸ προκαταβαλλόμενο ποσό, πρβλ. καὶ τὴ χρήση τοῦ νεοελληνικοῦ: *τὰ ἔδωσα, πλήρωσα, πῆρα μπροστά*, δηλαδή: *τοῖς μετρητοῖς*.

«*ἀμπούρανος* (Χαν.) καὶ *ἀπούρανος, ὁ* (Ρέθ. καὶ Σφακιὰ) = φυτὸ μικρὸ μὲ ἀγκαθωτὰ φύλλα (φαγώσιμα γιὰ τὶς αἶγες). Ἀρχ. ἐπίθ. *ἀπύρηνος* (ἀπὸ τὸ δωρ. τύπο *ἀπύρανος*), λ. ποὺ ἀναφέρει ὁ Θεόφραστος (Ἱστ. Φ. 4.13.2). *Ἀπύρηνος* = αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει πυρήνα (κουκούτσι) ἢ ἔχει πολὺ μαλακὸ πυρήνα. Καὶ πράγματι, ὁ σπόρος τοῦ *ἀπούρανου* δὲν ἔχει κουκούτσι· ἔχει πολλὰ μικρὰ (μεγέθους φακῆς) σποράκια» (*ΛΕΕΔΓΙ* 61-62).

Ἡ προσέγγιση τοῦ Ἀντ. Ξανθινάκη διαφαίνεται ὅτι παρουσιάζει ἐπάρκεια, ἀλλὰ στὴν προκειμένη περίπτωση τὰ πράγματα δὲν ἔχουν ὅπως ἐμφανίζονται· ἡ δημώδης κρητικὴ ὀνομασία *ἀ(μ)πούρανος, ὁ*, προσδιορίζει[45] τὸ φυτό: Ἄκανθος ἡ ἀκανθώδης (Acanthus spinosus), καὶ οἱ Χελδράιχ-Μηλιαράκης[46] ἔχουν καταχωρίσει τοὺς ἀκόλουθους τύπους γιὰ τὴν Ἄκανθο τὴν ἀκανθώδη (Acanthus spinosus): *ἀπούραντος* (?), *ἀπόρακας, ἀπύρηνα, ἀπρηνιά, ἀπερουνιά, ἀμπερῆνες, ἀπύραιος, ἀπερουνιές*, καὶ ὁ Μιχ. Στεφανίδης[47] ἔχει δείξει ὅτι ἡ δημώδης ὀνομασία τοῦ φυτοῦ προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχ[48]. *ἀπαρίνη, ἡ* = Γάλιον ἡ ἀπαρίνη (Galium aparine), «ὡς ὁμοία πρὸς τὴν *ἀπερίνην*».

«*ἀναβλαντίζω* = θεωρῶ κάποιον βλαπτικό, τὸν ἀποδιώχνω, τὸν ἀποστρέφομαι."*Οὗλοι ποὺ σὲ κατένε σ' ἀναβλαντίζουνε*". Ἀπὸ τὸ *ἀνὰ* + *βλατίζω* < *βαλτίζω* < *βάλτον*. Πβ. *βλαντόνερο, βλαντότοπος*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 62).

---

priore tempore - von früherer Zeit her: CHRON Fred. cont. 41 *res ecclesiarum... sub immunitates nomine, sicut ab antea fuerant, conservatas esse*». W. Meyer-Lübke, *REW*, σ. 1, λῆμμα 4. Walther von Wartburg, *Französisches Etymologisches Wörterbuch*, τ. 1, Bonn 1928, σ. 2.

44. *Λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς*, [Ἵδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], Θεσσαλονίκη 1998, σ. 889. G. Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*, Venezia 1856[2], σ. 90.

45. Εὐαγγ. Κ. Φραγκάκη, *ὅ. π.*, σ. 53-54.

46. Θ. Χελδράιχ-Σπ. Μηλιαράκη, *ὅ. π.*, σ. 85.

47. Μιχ. Κ. Στεφανίδου, «Φυσιογνωστικά», *Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον* 6, 1923, 217. Τοῦ ἴδιου, «Δημώδη φυσιογνωστικά», *Λαογραφία* 10, 1929, 199.

48. Ἄνθ. Γαζῆ κἄ., *ὅ. π.*, τ. 1, σ. 221.

Ἡ λ. δὲν ἔχει τὴν παραμικρὴ σχέση μὲ τὸ μσνκ. *βάλτον, τό, βάλτος, ὁ,* = βάλτος, ἕλος, ἀπὸ τὸ σλαβικὸ *blato*, ἀπ' ὅπου καὶ τὸ κοινὸ νεοελληνικὸ *βάλτος, ὁ*, ἀλλὰ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ «*ἀνάβαλτος*[49] ἐπιθ. Ἤπ. – *Λεξ.* Ἠπιτ. Βλαστ. *ἀνάβαλτους* Ἤπ. (Ζαγορ.) *ἀνάβαρτος Λεξ.* Δημητρ. 1) Ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν θέλει ν' ἀναφέρῃ τις δι' εὐσχημοσύνην ἢ χάριν μυστικότητος. 2) Ὡς οὐσ., ὁ διάβολος, ὁ δαίμων. β) Ἀποτρεπτικῶς ὁ ἱερεὺς κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν δαιμόνων», τὸ ὁποῖο παράγεται ἀπὸ τὸ **ἀναβαλτὸς < ἀναβάλλω* «τοῦ ἀρκτικοῦ *α* προσλαβόντος σημ. στερήσεως διὰ τοῦ ἀναβιβασμοῦ τοῦ τόνου», μὲ ὑποχωρητικὴ μετάθεση τοῦ ὑγροῦ *λ*, ἀνάπτυξη ἀλόγου ἐνρίνου καὶ τὴν κατάληξη *-ίζω*, δηλαδή: *ἀνάβαλτος > *ἀνάβλατος > *ἀνάβλαντος > ἀναβλαντίζω*, ἐνῶ πρέπει νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι τὸ μσνκ[50]. *ἀναβάλλω, ἀναβάνω* = κάνω ἐμετό, ξερνῶ· βάζω, φέρνω στὸ μυαλό μου, πρβλ. τὸ νεοελληνικό: *τὸν ξέρασα* = τὸν ἀποστρέφομαι.

«*ἀναμούρδαλος*, ἐπίθ. = ἀτημέλητος, ἀκατάστατος. *Ἀνὰ + μουρδάλι*, ὑποκορ. τοῦ *μοῦτρ-ο*: *μουτρ-άλι > μουρτάλι > μουρδάλι*. Συνών. *ἀναμούταλος*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 69).

Ὁ συσχετισμὸς τῆς λ. μὲ τὸ *μοῦτρο > *μουτράλι > *μουρτάλι > μουρδάλι* εἶναι μετέωρος καὶ δὲν προσφέρει κάποια λύση, ὅταν ἔχουμε τὸ ρῆμα[51] *ἀναμουρδώνω* (Δυτ. Κρήτη) = μολύνω, ρυπαίνω· τιμωρῶ (ἐκ τῆς παλαιοτέρας συνηθείας νὰ ρυπαίνουν πρὸς διαπόμπευσιν τὸ πρόσωπον τοῦ τιμωρουμένου), τὸ ὁποῖο ἀνάγεται στὸ μσνκ[52]. *ἀναμουρδώνω, ἀνεμουρδώνω* = λερώνω· μολύνω, μιαίνω, ἀπὸ τὶς λ. *ἀνὰ + μουρδώνω*, τὸ ὁποῖο ὁ Ἀδ. Κοραῆς[53] τὸ σχετίζει ἀπίθανα μὲ τὸ ἀρχαῖο[54] *ἀρδαλόω* = ἀνακατόνω, θολόνω, ῥυπαίνω, λερόνω, μὲ τὴν προσθήκη τοῦ *μ*, ἐνῶ ὁ G. Meyer[55] μᾶς πληροφορεῖ: «*μουρδάρις* 'schmutzig', *μουρντάρης, μουρδαρεύγω* 'beschmutze', *μουρδούλης* 'schmutzig, unordentlich' Leukas, *Syll.* VIII 392. Kephallenia, *Ἀναλ.* II 260.

---

49. ΙΛ, τ. 2, σ. 3.

50. Ἰ. Ν. Καζάζη - Τ. Α. Καραναστάση, *ΕΛΜΕΔΓ*, τ. 1, σ. 98.

51. ΙΛ, τ. 2, σ. 95.

52. Ἰ. Ν. Καζάζη - Τ. Α. Καραναστάση, *ΕΛΜΕΔΓ*, τ. 1, σ. 110. Στεφ. Α. Ξανθουδίδου, «Γλωσσάριον», στὸ ἔργο: Βιτζέντζου Κορνάρου, *Ἐρωτόκριτος*, ἔκδ. Στεφ. Α. Ξανθουδίδου, Ἡράκλειον 1915, σ. 495.

53. Ἀδ. Κοραῆ, *Ἄτακτα*, τ. 4_1, σ. 336-337.

54. Ἄνθ. Γαζῆ κἄ., *ὅ. π.*, τ. 1, σ. 283.

55. G. Meyer, *N.S.* III, Wien 1895, σ. 46.

μουρδώνω 'beschmutze' Erotokr. *ἀναμουρδώνω* dass. man leitet *μουρδάρις* aus Türk مورداو [*murdar*] 'unrein' her, das auch im Serb. Rum. Alb. erscheint (Miklosich, *Türk. El.* II 28). Die Bildungen *μουρδούλης*, *μουρδώνω* legen indessen den Gedanken nahe, ob das türkische Wort nicht etwa aus dem Griechischen stammt. Im Griechischen selbst könnten Ableitung von lat. *merda* vorliegen; *ου* wegen des labials», ἀπὸ τὸ ὁποῖο σχηματίσθηκε ἡ λ. *ἀναμούρδαλος*.

Τὸ μσνκ.-νεοελληνικὸ *μουρδώνω* εἶναι πιθανότερο νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκοπερσικὸ[56] مورد *murd* = dead (= νεκρός), مورد ن *murdan* = to die, expire; to be extinguished, go out; to be offered in sacrifice, ἀπὸ τὸ ὁποῖο προῆλθε ἡ λ. مورداو *mûrdâr*[57] = impurus, immundus, obscoenus, squalidus, turpis, spurcus, profanus.

«*ἀνατζουλώνω* καὶ *ἀνατζουτζουλώνω* = ἀναλαμβάνω ἀπὸ τὴν κατάπτωση στὴν ὁποία εἶχα περιπέσει, ἀνακτῶ τὶς δυνάμεις μου, ἀναζωογονοῦμαι. "*Ἐντράκαρε καὶ τρώει καὶ ἀνατζουτζούλωσε μιὰν οὐλιά*". Πρόθ. *ἀνὰ* + ρ. *τζουλώνω* < *τζουλὸς* < *ζουλὸς* < *ζουλίζω*. Συνών. *ξεκατσιάζω*, *ἀνατσαρώνω*, *ἀναγαβρώνω*, *σαγουστίζω*, *γερατζουνίζω*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 74).

Τὸ ΙΛ (2, 153) ἔχει καταχωρίσει τὸ ρῆμα: «*ἀνατσουλώνω* Κρήτ. *ἀνατζουλώνω* Κρήτ. *ἀνετσουλώνω* Α. Κρήτ. *ἀνιτσ'νώνου* Ἴμβρ. Σαμοθρ. *ἀνατσουρώνου* Ἤπ. (Ζαγόρ.) *ἀνασουσουρώνω* Λεξ. Γαζ[58]. (λ. *ἀντιφρίσσω*) *ἀνισουτσουρώνου* Σάμ. 1) Ἀνορθοῦνται αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς μου, φρίττω. 2) Ἐξαγριοῦμαι κατά τινος, ἀντιμετωπίζω μετὰ θυμοῦ τινα. β) Τρομάζω, ἐκπλήττομαι, ταράττομαι. γ) Κάμνω τὸν γενναῖον, θρασύνομαι. δ) Ὑπερηφανεύομαι. ε) Λαμβάνω ὕφος κομπασμοῦ, αὐταρέσκειας. 4) Ἀναλαμβάνω ἐκ νόσου, ἀναρρωνύω. Ἐκ τῆς προθ. *ἀνὰ* καὶ τοῦ ρ. *τσουλώνω*. Τὸ *ἀνασουσουρώνω* κατ' ἀναδίπλ.», ἐνῶ ἡ λ. χρησιμοποιεῖται καὶ στὴν κοινὴ νεοελληνικὴ στὴ φράση: *ξετσουτσούρωσε*, *τσουτσούρωσε* = μεγάλωσε, ἀνέλαβε δυνάμεις.

---

56. J. W. Redhouse, *ὅ. π.*, σ. 1807β. Francis Johnson, *ὅ. π.*, τ. 3, σ. 1161β.

57. Franz Meninski, *Thesaurus linguarum orientalium*, τ. 1-3, Vienna 1680, σ. 4565. Paul Horn, *Grundriss der neupersischen Etymologie*, Strassburg 1893, σ. 218, λῆμμα 975.

58. Ὁ Ἄνθ. Γαζῆς κἄ., *ὅ. π.*, τ. 1, σ. 205, ἀναφέρει: «*ἀντιφρίσσω*· (φρίσσω, ἀνμλ.) *ἀνασουσουρόνω* τὰς τρίχας μου, τὸ συνηθέστ. *ἀῤῥιτσιόνομαι*· ὡς π.χ. ὅταν γάτοι ἢ σκύλοι σηκώνουν τὲς τρίχες τῆς ῥάχης των, ὅταν ἑτοιμάζωνται νὰ πολεμήσουν μεταξύ των· ὅθεν ἀντιστέκομαι, ἐναντιόνομαι».

Ἡ ποντιακὴ[59] διάλεκτος γνωρίζει τὴ λ. *τξούλα, ἡ* = τρίχα ἀπὸ οὐρὰν ἀλόγου, ἡ ὁποία ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ ﻗﻴﻞ *kıl* = θρίξ, ποὺ ἀπαντᾶ σὲ πολλὲς τουρκικὲς γλῶσσες καὶ σχετίζεται μὲ τὸ τσουβασικὸ[60] (tschuwaschisch) *χəl-əχ* 'Pferdehaar (von dem Schweif)', 'Saite'(= ἡ ἀλογότριχα ἀπὸ τὴν οὐρά, χορδή)), καὶ πιθανότατα ἀπὸ τὸ **τσούλα, τζούλα* = τρίχα, δημιουργήθηκε τὸ *ἀνα-τσουλώνω* = σηκώνονται οἱ τρίχες τοῦ κεφαλιοῦ, ἀνατριχιάζω, καὶ μεταφορικά: παίρνω θάρρος, ἀναλαμβάνω δυνάμεις.

«*ἀπάκι, τὸ* = κρέας χοιρινὸ καπνισμένο στὴν καμινάδα. Ἴσως ἀπὸ τὸ *ἀπάχι* < *ἄπαχο* (πβ. *λευτέρι* < *λεύτερο, δευτέρι* < *δεύτερο, τετάρτι* < *τέταρτο*). Γιὰ *ἀπάκια* κατάλληλο θεωρεῖται τὸ *ἄπαχο* χοιρινὸ κρέας, ἀφοῦ τὸ παχὺ λειώνει καὶ στάζει πάνω στὰ ἀναμμένα κάρβουνα τοῦ τζακιοῦ» (*ΛΕΕΔΓΙ* 85).

Ἡ λ. δὲν μπορεῖ νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ *ἄπαχο* > *ἀπάκι,* γιατὶ τότε θὰ λεγότανε *ἀπάχι,* ἀλλὰ ὄχι *ἀπάκι·* ὁ Ἀδ. Κοραῆς[61] σχολιάζει τὸ ἀκόλουθο χωρίο τοῦ Πτωχοπρόδρομου: «*Ἀκρόπαστον ἀπάκιν …Ἀπάκια* ὠνόμαζαν τὰ περὶ τοὺς νεφροὺς κρέατα τοῦ ζώου, τὰς Ἑλληνιστὶ λεγομένας *ψόας* ἢ *ψύας.* Κατὰ τὸν Ἀθήναιον (IX, σελ 399), ἔφεραν καὶ ἄλλα ὀνόματα· "*Ὀσφύες αἱ ἐκ πλαγίων σάρκες ἐπανεστηκυῖαι, Ψύαι…Κλέαρχος δ' ἐν δευτέρῳ Περὶ Σκελετῶν οὕτως φησί· Σάρκες μυωταὶ καθ' ἑκάτερον μέρος, ἃς οἱ μὲν Ψύας, οἱ δ' Ἀλώπεκας, οἱ δὲ Νεφρομήτρας καλοῦσι κ.τ.λ.* ". Αἱ διορθώσεις *μυτωταὶ* καὶ *Νεφρομήτρας,* ἀντὶ τῶν κακῶς γραμμένων *Μυῶται* καὶ *Νευρομήτρας,* εἶναι τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου. Λέγει καὶ ὁ Ἡσύχιος· "*Ψυῖαι* (γρ. *Ψύαι*), *ἀλώπεκες…καὶ αἱ κατὰ τὴν ὀσφὺν σάρκες*". Γαλλιστὶ ὀνομάζονται *râble* ἡ Ψόα. Σημειώσεως ἄξιον καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ λέξις *Ἀπάκια*, εἶναι πολὺ ἀρχαιοτέρα τοῦ Προδρόμου, ἐπειδὴ ὁ κατὰ τὴν ἑβδόμην ἑκατονταετηρίδα ἀκμάσας Ἰατροσοφιστὴς Θεόφιλος (*Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπ. κατασκευῆς*, V, 5) λέγει, "*Τούτους τοὺς ῥαχίτας μύας ὀνομάζει ἡ κοινὴ συνήθεια Ἀπάκια.*" Μήπως εἶναι παραφθορὰ τοῦ *Ἀλωπέκια, εἰς τὸ Ἀλαπάκια, Ἀλπάκια,* καὶ τέλος εἰς τὸ *Ἀπάκια* ;». Ὁ Γ. Χατζιδάκης[62] θέλοντας νὰ ἐνισχύσει τὴν ἐτυμολογικὴ προσέγγιση τοῦ Ἀδ. Κοραῆ γράφει: «Ὁμοίως φρονῶ, ὅτι δύναται νὰ ἀποδειχθῇ ἀλη-

59. Ἄ. Α. Παπαδόπουλου, *ΙΛΠ*, τ. 2, σ. 390.

60. Martti Räsänen, *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*, Helsinki 1969, σ. 262.

61. Ἀδ. Κοραῆ, *ὅ. π.*, τ. 1, σ. 204.

62. Γ. Ν. Χατζιδάκη, *Γλωσσολογικαὶ Ἔρευναι*, τ. 1, Ἐν Ἀθήναις 1934, σ. 584-585.

θεύουσα καὶ ἡ ἐκ τοῦ *ἀλωπέκια* ἐτυμολογία τοῦ *ἀπάκια*, ἣν ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς ἐν *Ἀτάκτ.* Γ' 180 προήνεγκεν. Ἐκ τοῦ *ἀλωπέκια* ἐγένετο κατὰ πρῶτον *ἀλεπέκια* (πρβλ. τὸ νῦν *ἀλΕποῦ*), διά τε τὸ ὑγρὸν *λ* καὶ διὰ τὸ ἑξῆς *ε*· ἐκ τούτου δὲ κατὰ συγκοπὴν *ἀλπέκια,* ὅθεν τοῦτο μὲν κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὴν *ἀπό,* τοῦτο δὲ διὰ τὰ παμπληθῆ ὑποκοριστικοῦ τύπου *-άκι -άκια* ἐγένετο *ἀπάκια* ἀντὶ *ἀ(λ)επάκια.* (Ἡ σημασία, δὲν κωλύει, διότι δύναται νὰ ὑπολη-φθῇ, ὅτι πάλαι μὲν μόνο τὰς ψόας, τὰς ἀλώπεκας κατειργάζοντο οὕτω, βρα-δύτερον δὲ καὶ τὸ ἄλλο κρέας ζῴου)».

Εἶναι κατανοητὸ ὅτι τόσο ὁ Ἀδ. Κοραῆς ὅσο καὶ ὁ Γ. Χατζιδάκης προ-βαίνουν σὲ μορφολογικὸ βιασμὸ τῆς λ. *ἀλώπηξ, ἡ,* «IV. in pl., muscles of the loins, psoas-muscles»[63], γιὰ νὰ ὁδηγήσουν τὴν ἐξέλιξή της στὸ μτγν.-μσνκ. *ἀπάκι(α), τά,* ποὺ ἐπιβιώνει σὲ ἀρκετὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα (ΙΛ 2, 334), ἀλλὰ παρουσιάζονται τόσα προβλήματα στὸ μορφολογικὸ-φωνητικὸ μέρος, ποὺ καθιστοῦν τὴν προσέγγιση τελείως ἀναξιόπιστη, καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἡ λ. χαρακτηρίζεται[64] ὡς ἀβέβαιης ἐτυμολογίας, γιατὶ στὰ τυπωμένα λήμματα τοῦ ΙΛ (3, 425), τὸ *-λ-* στὴ λ. *ἀλεπού* καὶ τοὺς ἄλλους σχετιζόμενους τύπους διατηρεῖται ἀλώβητο[65]. Ἡ λ. ἐμφανίζεται κατὰ τὸν ἕβδομο ἢ ἕνατο αἰώνα καὶ ὁποιοσδήποτε οὐσιαστικὸς συσχετισμός της μὲ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ δὲν εὐοδώνεται, ἐνῶ τὸ σημασιολογικό της πεδίο στὴ μεσαιωνικὴ ἑλληνική, συ-μπίπτει ἀπολύτως μὲ αὐτὸ τῶν νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων, καὶ γιὰ τὴν ἀκρί-βεια σημαίνει[66]: 1) τὰ ψαχνὰ μέρη τοῦ σώματος γύρω ἀπὸ τὰ νεφρά. 2) κρέ-ας ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν νεφρῶν ζώου, συν. καπνιστὸ ἢ παστό.

Ἡ μεταγενέστερη ἑλληνίκὴ ἔχει δεχθεῖ πλῆθος ἐπιδράσεων ἀπὸ τὶς γει-τονικὲς γλῶσσες, ἐνῶ τὰ ἀρχαῖα γερμανικὰ ἐπηρεάζουν τὴ μεσαιωνικὴ λατι-νικὴ καὶ τὶς ὑπὸ διαμόρφωση εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες, ἀλλὰ ἡ νεοελληνικὴ γλωσσικὴ-φιλολογικὴ ἔρευνα δὲν ἔχει στραφεῖ καθόλου πρὸς αὐτὴν τὴν κα-τεύθυνση, ἀλλὰ ἀρκεῖται στὴν παράθεση τῆς μεταγενέστερης λ., ὅταν αὐτὴ πολλὲς φορὲς εἶναι δάνειο, ἀπὸ ἀνατολικὴ ἢ δυτικὴ γλώσσα. Ἡ ἐτυμολογία

---

63. *LSJ*[9], σ. 75.

64. Ἰ. Ν. Καζάζη - Τ. Α. Καραναστάση, *ΕΛΜΕΔΓ*, τ. 1, σ. 144.

65. Τὸ ΙΛ, τ. 2, σ. 424, ἔχει ἀποθησαυρίσει τὴ λ. *ἀλωπός, ὁ* = ἀλεπού, ὅπου παρατίθενται καὶ οἱ τύποι: *ἀωπός, ἀπός* (Καππαδοκία), ἀλλὰ στὴν προκειμένη περίπτωση ἡ πτώση τοῦ *λ* εἶναι χα-ρακτηριστικὸ τῶν ἰδιωμάτων τῆς Καππαδοκίας, πρβλ.: *ἅλας* > *ἅας* > *ἅς*, *ἁλώνι* > *ἀώνι* > *ὠνι*, *ἀφαλός* > *ἀφαός* > *ἀφός*. Ν. Π. Ἀνδριώτη, *Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῶν Φαράσων*, Athènes 1948, σ. 30.

66. Ἰ. Ν. Καζάζη - Τ. Α. Καραναστάση, *ΕΛΜΕΔΓ*, τ. 1, σ. 144.

τῆς λ. θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ στὸ μεσαιωνικὸ λατινικὸ[67] *baco* = 1) tergus porcis dimidium, laridum, perna[68] – Schweinshälfte, Speckseite (= φέτα καπνιστοῦ μπέικον), Backen, Schinken (= χοιρομέρι). 2) porcus saginatus – Mastschwein (= ὁ σιτευτὸς χοῖρος) (huc spectatre possunt etiam nonnulla exempla supra allata), τὸ ὁποῖο παράγεται ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο ὑψηλὸ γερμανικὸ[69] *bahho* = ham (= μηρὸς ζώου· χοιρομέρι), haunch (= ἰσχίον, γοφός, γλουτός), ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχεται καὶ ἡ ἀγγλικὴ[70] λ. *bacon* > *μπέικον, τὸ* = χοιρινὸ[71] κρέας ἀπὸ τὴν πλάτη ἢ ἀπὸ τὰ πλευρὰ τοῦ ζώου, τὸ ὁποῖο διατηρεῖται καπνιστὸ ἢ ἁλατισμένο, ἐνῶ ἡ μεσαιωνικὴ λατινικὴ λ. *baco, bacco* ἀπαντᾶ καὶ ὡς: «*pacca*[72]*, pacho- Porcus saginatus, ustulatus, salitus, et petaso aut perna*», καὶ ἀπὸ τοὺς τύπους *pacho, pacca*[73] προέρχεται τὸ μτγν. *ἀ-πάκιν* μὲ τὸ προθετικὸ *ἀ-*, προσέγγιση ἡ ὁποία δίνει ἀπόλυτη ταύτιση τόσο στὸ μορφολογικὸ-φωνητικὸ ὅσο καὶ στὸ σημασιολογικὸ μέρος τῆς λέξης.

Ὁ Walther von Wartburg παραθέτει τὴ γερμανικὴ λ. *bakko*, ὅπως αὐτὴ ἐπιβιώνει στὴ γαλλικὴ γλώσσα καὶ τὰ ἰδιώματά της καὶ μᾶς πληροφορεῖ[74] στὸ τέλος τοῦ λήμματος: «In der ältern Sprachperiode ist das Wort in Nordfrankreich auf die Wallonie, Pikardie, Normandie, Isle-de-France, Campagne, Lothringen, die Schweiz und Lyon beschränkt. In Südfrankreich tritt es nur sporadisch auf und mit wenigen belegen. Italien kennt es nicht[75].

---

67. *Mittellateinisches Wörterbuch*, τ. 1, σ. 1307.

68. Ἡ λατινικὴ λ. *perna* ἔχει περάσει καὶ στὴ μεταγενέστερη ἑλληνικὴ ὡς *πέρνα, ἡ* = χοιρομέριον, χοίρινον μηρίον παστωμένον. Ἄνθ. Γαζῆ κἄ., *ὅ. π.*, τ. 2, σ. 739. Χρ. Γ. Παντελίδου, «Ἐτυμολογικά», *Ἀθηνᾶ* 38, 1926, 60: «*Πέρνα* δὲ καὶ *πέρνη* = σκελὶς ὁλόκνημος ἐπὶ διαφόρων ζώων καὶ δὴ ἐπὶ τῶν χοίρων,τὸ κοινῶς *χοιρομέρι*. Ἀλλὰ παρὰ Πολυδεύκει 6, 52 "*κωλῆνες τεταριχευμέναι, σκελίδες ὁλόκνημοι, αἱ πέρναι*"».

69. *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen*, under der Leitnug von Wolfgang Pfeifer, τ.1-3, Berlin 1989, τ. 1, σ. 107-108. Friedrich Kluge - Walther Mitzka, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, Berlin 1975[25], σ. 43.

70. Ernest Klein, *A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language*, Amsterdam 1971, σ. 66.

71. *Λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς* [Ἵδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], σ. 885.

72. Du Cange, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae Latinitatis*, Neu hg. von L. Favre, Niort 1883-87, τ.1-10, Graz 1954, τ.1-5. τ. 6, σ. 85. Ἡ λ. *petasio, petaso* = *πετασών*, a leg, or pestle of pork, esp. the shoulder (opp. *perna*, the ham). Charlton T. Lewis - Charles Short, *ὅ. π.*, σ. 1364.

73. Τὸ *Mittellateinisches Wörterbuch*, τ. 1, σ. 1307, στὸ τέλος τοῦ λήμματος *baco* ἀναφέρει: «vide et *pacca*».

74. Walther von Wartburg, *Französisches Etymologisches Wörterbuch*, τ. 1, σ. 208-209.

75. Ὁ Walther von Wartburg, *FEW*, τ. 1, σ. 209, παραθέτει τὴν ἀκόλουθη ὑποσημείωση: «Auf das agonues. *baconus* AGI 14, 17 ist kein Verlaß, da dieses nur einmal und nur als Beiname

Auf der Pyrenäenhalbinsel ist es mit kat. seit dem 15. jh. belegt, Dicc Aguiló 1, 168. Jedoch wird es kaum möglich sein, in pg. *bácoro* 'einjähringes Schwein' das gleiche Wort zu erblicken. So spricht die Verbreitung eher für eine spätere Entlehnung aus dem altfränk. denn aus dem urgerm. Das Vordringen nach dem Süden wurde sich dann vielleicht durch kommerzielle Beziehungen erklären, wie denn geräuchertes und gepökeltes Schweinefleisch schon früh einen Handelsartikel bildeten».

«*ἄρτυκας* καὶ *ὄρτυκας*, *ὁ* (Ἀποκ.) = τὸ φυτὸ νάρθηξ (εἶδος θάμνου βλαπτικοῦ γιὰ τὰ ζῶα ποὺ τὸν τρώγουν). Ἀρχ. *ὄρτυξ-υγος* εἶδος βοτάνου. (Θεοφρ. *Περὶ φυτ. ἱστ.* 7.11.2). Τὸ ἀρκτικὸ *ο* τοῦ β' τύπου τράπηκε σὲ *α* στὸν α' τύπο (πβ. *ἀστακὸς* < *ὀστακός*, *ἀνωνίδα* < *ὀνωνίδα*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 108).

Ἡ λ. προσδιορίζει[76] τὸ φυτὸ Νάρθηξ ἢ Φερούλα ἡ κοινὴ (Ferula communis), ποὺ ἀπαντᾶ μὲ τὰ κοινὰ ὀνόματα[77]: *μαγκούτα*, *κουφόξυλο*, *ἀνάθρηκας*, *ἄρθηκας*, *ἄρνακας*, *κουφάρδακας*, *ἄρτηκας*, καὶ ἡ λ. δὲν ἔχει τὴν παραμικρὴ σχέση μὲ τὸ ἀρχ[78]. *ὄρτυξ*, *ὁ* = Πλαντάγον ὁ λαγόπους (Plantagum lagopus), κοινῶς *τσαλαπετεινὸς* (Βόρειος Ἑλλάδα), γιατὶ ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ λ. *νάρθηξ*, *ὁ* = Νάρθηξ ἢ Φερούλα ἡ κοινὴ (Ferula communis), ἀναφέρεται δηλαδὴ ἀκριβῶς στὸ ἴδιο φυτὸ μὲ τὴ λ. *ἄρτηκας*, καὶ ὅπως παρατηρεῖ ὁ Ἀδ. Κοραῆς[79]: «*Ἄρτικα* ἤκουσεν ὁ Βελώνιος (*Observat.* 18, pag. 42) ὀνομαζόμενον τὸν *Νάρθηκα* Ἑλλ. *Ἀνάρθηκι* γράφεται εἰς τὸν Ἄγγλον ἐκδότην τοῦ Θεοφράστου (Stackhouse, pag. lxxx) ἀπὸ τὸ *Ναρθήκιον*, ὑποκορ. τοῦ *Νάρθηξ*, Ἑλλ. εἶναι τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν φυτολόγων ἡ Ferula (férule), ἐνῶ ὁ Π. Γεννάδιος[80] ἀναφέρει σχετικά: «Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον κατάλληλος εἶναι ἰδίως ἡ ἐν Κύπρῳ ἀπαντῶσα διαφορὰ ἣν ὥρισεν ὁ Kotschy ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἀνατρίχες* (Ferula communis var. *Ἀναθρήκα* (καὶ πληθυντικῶς *Ἀναθρῆκες*) ὅπερ προφανῶς προέκυψεν ἐκ παραφθορᾶς τοῦ *Νάρθηξ*».

«*ἀσβάχια*, *τά*· βλ. *σβάχια* ἢ *ἀσβάχια* (προφ. ζβάχια, ἀζβάχια) καὶ *ζουβά-*

---

eines Mannes vorkommt, nicht als Substativ. Auch romagn. *baghin* "cochon" wird kaum mit vorliegender Familie in Verbindung gebracht werden dürfen».

76. Ἰωάννου Ε. Χαβάκη, *ὅ. π.*, σ. 108. Εὐαγγελίας Κ. Φραγκάκη, *ὅ. π.*, σ. 56-57.

77. Θ. Χελδράιχ-Σπ. Μηλιαράκη, *ὅ. π.*, σ. 50.

78. *LSJ*[9], σ. 1257,1637.

79. Ἀδ. Κοραῆ, *Ἄτακτα*, τ. 5_1, Ἐν Παρισίοις 1835, σ. 25.

80. Π. Γεννάδιου, *Λεξικὸν φυτολογικόν*, τ. 1-2, Ἀθῆναι 1959[2], τ. 2, σ. 650.

χια, τὰ = οἱ ὄρχεις. Ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ *βατ-εύω* μὲ ἀνάπτ. προθ. *σ-* . *σβάτ-ια* > *σβάθια* > *σβάχια*. Ὁ β' τύπος ἀπὸ τὸν α' μὲ τροπὴ τοῦ *σ* σὲ *ζ* (πβ. *ζάλο* < *σάλος*) καὶ ἀνάπτ. εὐφων. *ου* (πβ. *πετ-ου-μέζι, τσακ-ου-μάκι, νταμ-ου-λάς*). Ὡς πρὸς τὴν τροπὴ τοῦ *θ* σὲ *χ*, βλ. λ. *ἔχνος*. Ἡ προφορὰ ὡς *ζ* τοῦ ἀρκτικοῦ *σ*, ἐπειδὴ ἀκολουθεῖ ἠχηρὸ σύμφ. (πβ. *σβήνω*, προφ. ζβήνω). Συνών. *ἀμίλητα*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 109, 459).

Εἶναι ἀμφίβολο ἐὰν ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ ρήματος *βατεύω*, γιατὶ ἡ λ. ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκοαραβικὸ[81] بيضه *baiḑa*, πληθ. *baiḑâ* = egg; testicle (= ἀρχίδι), ἐνῶ εἶναι πιθανότερο νὰ ἔχει προέλθει κατευθείαν ἀπὸ τὴν ἀραβική, γιατὶ ἡ λ. ἔχει περάσει στὴν τουρκικὴ[82] ὡς بيضه *beyza* = an egg; a testicle, μὲ τὴν πρόσληψη τοῦ *σ* στὴν ἀρχὴ τῆς λέξης, ἐνῶ τὸ ἑλληνικὸ λεξιλόγιο ποὺ ἀναφέρεται σὲ λέξεις ταμπού, παρουσιάζει ἐτυμολογικὸ ἐνδιαφέρον, καθὼς δὲ μποροῦμε νὰ δώσουμε ὁριστικὴ ἀπάντηση γιὰ τὴν προέλευση ἑνὸς ἀριθμοῦ λέξεων ποὺ καλύπτουν αὐτὸ τὸ σημασιολογικὸ πεδίο.

«*ἀφορόζης, ὁ* = ὁ ἐπικρουστήρας τῶν πυροβόλων ὅπλων. Ἴσως τουρκ. *aforoz* (= ἀφορισμὸς) < ἑλλην. *ἀφορισμὸς* (μτφ.). Συνών. *τσακουμακίστρα*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 118).

Ἡ λ. δὲν ἔχει τὴν παραμικρὴ σχέση μὲ τὸ افوروز *aforoz*[83] = ἀφορισμός, ἐξεκκλησιασμός, ἀλλὰ παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ[84] خوروس *horos, horoz* = ἀλέκτωρ· λύκος πυροβόλου ἀρχαίου συστήματος, κοινῶς πετεινός· cock, rooster; hammer of a gun, cock, καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ περσικὸ[85] خروس *hurus* = Hahn (= κόκορας), πρβλ. τὸ νεοελληνικὸ *κόκορας, ὁ* = κόκορας· ἐπικρουστήρας τοῦ ὅπλου, καθὼς καὶ τὸ ἀγγλικὸ *cock* = κόκορας· ἐπικρουστήρας.

«*βάγκα, ἡ* (Ρέθ.) = χαντάκι, μεγάλο αὐλάκι. Ἰταλ *vanga* = σκαλιστήρι, τσαπὶ κατὰ τὸ σχῆμα συνεκδοχῆς (τὸ ὄργανο ἀντὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἐνέργειας). Πβ. τὸ ἰταλ. *vagare* = σκάβω» (*ΛΕΕΔΓΙ* 122).

81. F. Steingass, *A Learner's Arabic –English Dictionary*, Beirut 1972, σ. 154β.
82. J. W. Redhouse, *ὅ. π.*, σ. 421αβ.
83. Ἰ. Χλωροῦ, *ὅ. π.*, τ. 1, σ. 156β.
84. Ἰ. Χλωροῦ, *ὅ. π.*, τ. 1, σ. 737α. New Redhouse, σ. 489.
85. Paul Horn, *Grundriss der neupersischen Etymologie*, σ. 106, λῆμμα 480.

Ὁ Μ. Περίδης[86] ἀναφέρει τὴ λ. ὡς ἑρμήνευμα τῆς ἰταλικῆς λ. *capezzagine* = ἡ κυριωτέρα αὖλαξ πλαγία, χρησιμεύουσα πρὸς ὑποδοχὴν τῶν περιττῶν τοῦ ἀγροῦ ὑδάτων, κ. (ἐν Κρήτῃ) ῥυάκιον ἢ *βάγγα*, ἐνῶ ὁ Du Cange[87] ἔχει καταχωρίσει τὴ λ.: «*βάγγα*, Fossa, *Διώρυξ*. *Βαγγίζειν*, Fodere, *ταφρεύειν*. Vide *Gloss. med. Lat.* in *Vanga*», καὶ ὅπως διαπιστώνουμε ὁ συσχετισμὸς τῆς λ. εἶναι ἐπιτυχής, ἐνῶ στὸ ἔργο του γιὰ τὴ μεσαιωνικὴ λατινική, παραθέτει πλῆθος στοιχείων, καὶ ὁ G. Meyer[88] ἐπαναλαμβάνει οὐσιαστικὰ τὰ ἴδια, συσχετίζοντας τὴ λ. μὲ τὴν ἰταλικὴ λ. *vanga*[89] = διπλῆ σκαπάνη, λίσγος· γιὰ τὴν παράλληλη σημασιολογικὴ ἐξέλιξη πρβλ. τὰ λατινικά[90]: *fossa* = fosse (= λάκκος), bief (= μυλαύλακο), gutter (= χαντάκι, αὐλάκι), waterway, καί: *fossorius*, *fossorium* = bêche (= λισγάρι, τσάπα), προερχόμενα καὶ τὰ δύο ἀπὸ τὸ ρῆμα *fodio*, *fossum* = σκάπτω, ὀρύσσω.

«*βερτζὶ* (ἄκλιτο· χρησιμοποιεῖται ὡς ἐπίθετο) = παρθένος, φυσικός, ἁγνός, καθαρός, ἀνέπαφος. "*Χείλια βερτζὶ κόκκινα*". Ἰταλ. *vergine* (μτφ.) = ἁγνός, παρθένος, καθαρός» (*ΛΕΕΔΓΙ* 129).

Ἡ λ. ἀπαντᾶ στὴ μεσαιωνικὴ ἑλληνικὴ[91] ὡς *βερτζί*, *βερζίν*, *τό* = βαφικὸ ξύλο φυτοῦ τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, καὶ συνεκδοχικῶς τὸ κόκκινο χρῶμα ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτό, καὶ ὅπως ἔχει δειχθεῖ[92] ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ βενετικὸ *verzin*, ἰταλικὸ *verzino* = σκληρὸ ξύλο τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, ἀπὸ τὸ ὁποῖο οἱ βαφεῖς ἀποκτοῦν ἕνα *κόκκινο χρῶμα*, καὶ κατ' ἐπέκταση τὸ κόκκινο χρῶμα.

«*βλασερός*, ἐπίθ. = νερουλός, μαλακός. "*Ἀγαπῶ τὸ φαητὸ ὅντεν εἶναι βλασερό*". Ἀπὸ τὸ *βρασερὸς* < *βράση*, μὲ τροπὴ τοῦ *ρ* σὲ *λ* (ἀνομ. δύο ὑγρῶν στὴ λ.). Πβ. τὰ τῆς κοινῆς ***λ***υθρίνι < ***ρ***υθρίνι, π***λ***ώρη < π***ρ***ώρη» (*ΛΕΕΔΓΙ* 130).

---

86. Μ. Π. Περίδου, *Λεξικὸν ἰταλικὸν καὶ ἑλληνικόν*, τ. 1-2, Ἐν Ἑρμουπόλει Σύρου 1862, τ. 1, σ. 309.

87. Du Cange, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae Graecitatis*, Lugduni 1688, σ. 163.

88. G. Meyer, *N.S.* IV, σ. 15.

89. Μ. Π. Περίδου, *ὅ. π.*, τ. 2, σ. 1671.

90. A. Ernout - A. Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine*, Paris 1967[4], σ. 243. Charlton T. Lewis - Charles Short, *ὅ. π.*, σ. 774. J. F. Niermeyer, *Mediae Latinitatis Lexicon Minus*, Leiden 1954-1976, σ. 449.

91. Ἰ. Ν. Καζάζη - Τ. Α. Καραναστάση, *ΕΛΜΕΔΓ*, τ. 1, σ. 245.

92. Κ. Καραποτόσογλου, «Μεσαιωνικὰ ἔτυμα», *Μελέται καὶ Ὑπομνήματα* 2, 1989, 240-242.

Ὁ Ἰω. Καλλέρης[93] ἔχει ἀσχοληθεῖ μὲ τὸ θέμα καὶ μᾶς πληροφορεῖ: «Συγγενὲς ὡσαύτως σημασιολογικῶς πρὸς τὸ *γλαρὸς* καὶ συνώνυμον πρὸς τὸ *βλαρὸς* εἶναι καὶ τὸ ἐπίθ. *βλασερὸς* (*βλασερὸ ψωμὶ - βλασερὴ μυτζήθρα - βλασερὲς ἐλμὲς* - κτλ.), χρησιμοποιούμενον διαλεκτικῶς πολλαχοῦ, καταχωρισθὲν δὲ ἤδη εἰς τὸ Ἱστορ. Λεξικὸν ὡς παράγωγον τοῦ *βράζω* καὶ σχεδὸν συνώνυμον τοῦ *βραστερὸς* (= ὁ εὐκόλως βράζων). Ἡ φθογγικὴ αὕτη συσχέτισις (ὀφείλεται εἰς τὸν *Ν. Δεκαβάλλαν*), ἐσφαλμένη προφανῶς, καὶ ἡ σημειωθεῖσα ἤδη ἀνάλογος σύγχυσις μεταξὺ τοῦ *βλαρὸς* καὶ τοῦ *γλαρός*, ἀποδεικνύουν ἐπαρκῶς ὅτι ὁ ἐτυμολογικὸς καθορισμὸς τῶν ἐπιθέτων τούτων δὲν εἶναι εὔκολος…ὑπολανθάνῃ, ὡς ὑποπτεύω, εἰς τὴν ἤδη μνημονευθεῖσαν γλῶσσαν τοῦ Γαληνοῦ "*βλαβεραί· ὑγραί, μυξώδεις*". Τὸ προφανῶς ἀσυμβίβαστον τῆς ἐννοίας μεταξὺ λήμματος καὶ ἑρμηνεύματος καὶ ἡ παρατηρουμένη κατὰ χώραν διαταραχὴ τῆς ἀλφαβητικῆς τάξεως τοῦ γλωσσαρίου δεικνύουν σαφῶς ὅτι τὸ λῆμμα τῆς γλώσσης νοσεῖ, ἐξ ἀντιγραφικοῦ σφάλματος πιθανῶς. Ἡ ὑπὸ τοῦ *Schneider* ὅμως γενομένη ἀποκατάστασις αὐτοῦ εἰς "*βλαδαραὶ*" οὐδετέραν τῶν σημειωθεισῶν ἀνωμαλιῶν αἴρει, ἐνῷ ἡ διόρθωσις εἰς "*βλασεραὶ*" ἐξομαλύνει ἀμφοτέρας, παλαιογραφικῶς δὲ φαίνεται πιθανωτέρα. Σπεύδω νὰ προσθέσω ὅτι τυχὸν ἐπαλήθευσις τῆς εἰκασίας ταύτης θὰ εἶχεν ὡς μόνο ἀποτέλεσμα τὴν ἐπιβεβαίωσιν τῶν ἄλλοθεν ὑπαρχουσῶν ἐνδείξεων περὶ παλαιοτέρας χρήσεως τοῦ ἐπιθέτου, ἀλλ' οὐδὲν θὰ προσέθετεν εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς ἐτυμολογίας αὐτοῦ».

Ὁ Ἰω. Καλλέρης ἔχει ἐτυμολογήσει ἕνα πολὺ περιορισμένο ἀριθμὸ νεοελληνικῶν λέξεων, ἀλλὰ ἔχει συζητήσει διεξοδικὰ ὁρισμένες πτυχὲς τῶν δυσετυμολόγητων, καὶ ἔχει δημιουργήσει μιὰ προβληματικὴ γιὰ τὶς δυσκολίες ποὺ ἀναφύονται καὶ τὰ ἀναπάντητα πολλὲς φορὲς ἐρωτηματικά, ὅπως τὸ παραπάνω.

«*βουντέ*(*α*) καὶ *γουντέ*(*α*) ἢ *μουντέ*(*α*), *ἡ* = μυρωδιὰ ἀπὸ κλειστὸ χῶρο ἢ μπαγιάτικο εἶδος.:"'*Ἤτανε ἕνα χρόνο κλειστὸ στὸ σπίτι καὶ βγάνει μιὰ γουντέ, ποὺ δὲ μπορεῖ κανεὶς νὰ σταθεῖ*". Ἴσως ἀπὸ τὸ *βουδ-έα* μὲ ἠχηροπ. τοῦ *δ* σὲ *ντ*. Ὁ β' τύπος ἀπὸ τὸν α' (βλ. ὡς πρὸς τὴν τροπὴ τοῦ *β* σὲ *γ* τὸ λῆμμα *βουρνακλῶ*). Ὁ γ' ἴσως ἀπὸ τὸ *μουντὸς* = σκοτεινός, κλειστός» (*ΛΕΕΔΓΙ* 134).

Ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκοπερσικὸ[94] گند *gend* = foetidus pec. odor,

93. Ἰω. Ν. Καλλέρη, «Ἀνάλεκτα ἐτυμολογικά», *Λεξικογραφικὸν Δελτίον* 9, 1963, 47-53.

94. Franz Meninski, *Thesaurus linguarum orientalium*, σ. 4035. J. W. Redhouse, *ὅ. π.*, σ. 1576αβ.

res faetida; a fetid odor, stench (= δύσοσμη μυρωδιά, δυσοσμία, δυσωδία, βρώμα), ا كندى *gendâ* = foetens, foetidus; fetid, from which a stink arises (= δύσοσμος, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀναδύεται μιὰ βρώμα).

«*γάγγλα, ἡ* = στροφή, καμπύλη δρόμου. "*Ὁ δρόμος εἶναι γεμᾶτος γάγλες*". Ἀβέβαιου ἐτύμου. Κατὰ τὸν Ν. Ἀνδριώτη ἀπὸ τὸ μτγν. *γαγγλίον*, κατὰ τὸν Φ. Κουκουλὲ καὶ τὸν Γ. Πάγκαλο ἀπὸ τὸ *διάκλα* (< ἀρχ. ρ. *διακλῶμαι* = (γιὰ εὐθεῖες γραμμὲς) ἀλλάσσω διεύθυνση, σπάζω εἰς δύο) > *γάκλα* > *γάγλα*. Συνών. *κούρμπα*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 140).

Ἡ ἐτυμολογία τῆς λ. θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ καὶ πρὸς τὸ τουρκικὸ[95] قانغال *kangal* = σπεῖρα σχοινίου, μαλλίου, ἢ ὄφεως, *kangal etmek* = κάμνω σπεῖραν, σπειρῶ, ἤτοι στρέφω σπειροειδῶς, κ. *κουλουριάζω*, ἡ ὁποία ἴσως εἶναι ἑλληνικῆς ἀρχῆς.

«*γεργερές, ὁ* = κουδούνι μεγάλο, κατάλληλο γιὰ μπροστάρηδες κριούς. Ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ *Γέργερη* τοῦ Ἡρακλείου, ὅπου παλαιότερα ὑπῆρχαν ὀνομαστὰ λεράδικα (ἐργαστήρια κουδουνιῶν)» (*ΛΕΕΔΓΙ* 146).

Ἡ λ. ἴσως δὲν ἕλκει τὴν καταγωγή της ἀπὸ τὴν ὀνομασία τοῦ χωριοῦ *Γέργερη*, ἀλλὰ εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ[96] جوس *ceres* = a small bell; κώδων, κωδωνίσκος, μὲ ἀναδίπλωση τῆς ἀρχικῆς συλλαβῆς, πρβλ.: *κωβιός*[97], *ὁ* = εἶδος θαλασσίου, καὶ ποταμίου ἰχθύος· ὡς ἐν τῇ συνηθείᾳ, > *κωκωβιός, ὁ*, ἴδια σημασία.

«*γίγλα, ἡ* = ἡ ζώνη τοῦ σαμαριοῦ ποὺ περιβάλλει τὴν κοιλιὰ τοῦ ζώου. Ἰταλ. *ghiglia* = τὸ ἀμφιμασχάλιο κορδόνι τῶν ἀξιωματικῶν. Συνών. *μεσιά*. Πβ. *ἀπανωγίγλι*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 149).

Ἡ λ. δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ[98] *ghiglia* = cordoni ornamentali di

95. Ι. Χλωροῦ, *ὅ. π.*, τ. 2, σ. 1257α. J. W. Redhouse, *ὅ. π.*, σ. 1425α: « قانغال *kangal* = a coil; a skein; قانغاللامق *kangallamak* = to coil, wind in a skein».

96. J. W. Redhouse, *ὅ. π.*, σ. 655α. Ι. Χλωροῦ, *ὅ. π.*, τ. 1, σ. 615β.

97. Ἄνθ. Γαζῆ κἄ., *ὅ. π.*, τ. 2, σ. 287.

98. Carlo Battisti - Giovanni Alessio, *Dizionario etimologico italiano*, τ. 1-5, Firenze 1975, τ. 3, σ. 1799.

uniformi o vestiti, ἀλλὰ ἀποτελεῖ διαφορετικὸ τύπο τοῦ μεσαιωνικοῦ[99]: «*ἴγγλα*, Cingulum sub ventre equi, apud Crusium pag. 188, pro *σίγλα*, *Cingulum*, quomodo Galli dicunt *La cengle du Cheval*, Ital. *Cinghia*», καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ λατινικὸ[100] *cingula*, *cingulum*, *cingulus* = the girdle encircling the hips, a zone, belt.

«*γιορντανές, ὁ* = (Ρεθ.) = διπλὸ κερκέλι, σὲ κάθε ἄκρο τοῦ ὁποίου ἐδένετο ἕνα κομμάτι σκοινί, ὥστε ὁλόκληρο τὸ σκοινὶ νὰ μὴ στρίβει μὲ τὶς κινήσεις του ζώου ποὺ τὸ ἔφερε. "*Βάλε γιορντανέδες στὰ σκοινιὰ τῶν ὀζῶ νὰ μὴ στρίβουνε*". Τουρκ. *yordam* (= εὐκινησία) μὲ τροπὴ τοῦ *μ* σὲ *ν* (πβ. *κουρσούμι* < *kurşun*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 149).

Ἡ ἐτυμολόγηση τῆς λ. ἀπὸ τὸ τουρκικὸ[101] يوردام *yordam* = ταχύτης, εὐκινησία ἐν τῇ ἐργασίᾳ, ἐπιδεξιότης, εἶναι ἀτυχής, γιατὶ ἡ λ. δὲ συμπίπτει στὸ σημασιολογικὸ μέρος, καὶ στὴ μετατροπὴ τῆς λ. *kurşun* > *κουρσούμι*, ἔχουμε τροπὴ τοῦ *ν* σὲ *μ*, καὶ ὄχι τὸ ἀντίθετο, ἐνῶ ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκοπερσικὸ[102] گردانه *gerdane* = anything that turns round; as a swivel to a chain (= κάθετι τὸ ὁποῖο περιστρέφεται, ὅπως ὁ στρεπτήρας στὴν ἁλυσίδα); a child's windmill, a gocart, πρβλ. καὶ τὸ گردان *gerdan*[103] = ὁ περιστρεφόμενος, μετοχὴ τοῦ گردیدن *gerdiden*[104], *gardîdan* = στρέφεσθαι· to turn; to go round.

«*γοῦλος, ὁ* = κάλος, ρόζος τοῦ δέρματος ἀπὸ νεκρωμένη σάρκα. "*Γεμᾶτα γούλους εἶναι τὰ χέργια μου ἀποὺ τὸ σκάψιμο*". Μεγεθ. τοῦ *γουλί*, ὑποκορ. τοῦ *γοῦλο* < *γ-* προθ. + ἀρχ. *οὖλον* < ρ. *εἰλῶ* = συγκεντρώνω, πιέζω (*γοῦλος* δηλ. εἶναι συμπαγὴς μάζα τοῦ δέρματος). Συνών. *πέταλο*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 155).

Τὸ ΙΛ (5_2, 93-94) ἔχει καταχωρίσει τὸ λῆμμα: «*γοῦλος ὁ*, *βοῦλος*, *βοῦλες*, *ὀοῦλος*, *λοῦλος*, *γοῦḍ-ḍo*, *κοῦḍ-ḍo*. 1) Μικρὸς λεῖος καὶ στρογγυλὸς λίθος. 2)

99. Du Cange, *ὅ. π.*, σ. 505.

100. Charlton T. Lewis - Charles Short, *ὅ. π.*, σ. 333. Χρ. Χαραλαμπάκη, «Παρασυνδέσεις κρητικῶν λέξεων μὲ ἀντίστοιχες γλῶσσες τοῦ Ἡσυχίου», Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν τόμο "*Μνήμη*" Γεωργίου Ἰ. Κουρμούλη, Ἀθῆναι 1980, σ. 14-15.

101. Ἰ. Χλωροῦ, *ὅ. π.*, τ. 2, σ. 2023α.

102. J. W. Redhouse, *ὅ. π.*, σ. 1536α.

103. Ἰ. Χλωροῦ, *ὅ. π.*, τ. 2, σ. 1382α.

104. Francis Johnson, *ὅ. π.*, τ. 3, σ. 1040α.

Ὁ εἷς τῶν ὄρχεων. 3) Ὁ ἐπὶ τοῦ σώματος ἐξωτερικῶς παρουσιαζόμενος ὄγκος. 4) Τὸ παρὰ τὴν κλείδωσιν στρογγύλον μέρος τοῦ μηριαίου ὀστοῦ. 5) Ἐπιγλωττίς. 6) Ὁ κάλος[105], τύλος. 7) Μικρὸν ἐπὶ τοῦ δέρματος τῶν χειρῶν ἔκφυμα, ἢ ἀκροχορδών. Συνών. *βαρβαρίτσα*[106], *γαρδαβίτσα*, *καρναβίτσα*, *κότσα*, *κούτσικας*, *μερμηγκιά*, *μαντραβίτσα*, *μπαρδαβίτσα*, *παστραβίτσα*, *σκάθαρος*», καὶ ἐτυμολογεῖ τὴ λ. ἀπὸ τὸ *γουλὶ* (ΙΙ), *τό* = τὸ γουλί, τὸ ἀποφλοιωμένον στέλεχος τοῦ βλαστοῦ τῆς κράμβης ἢ ὁ βλαστὸς ἢ ἡ γογγυλώδης ρίζα διαφόρων χόρτων.

Ἡ λ. δὲν ἔχει σχέση μὲ τὴ λ. *γουλί*, *τό*, ἢ τὸ ἀρχ. *οὖλον*, ἀλλὰ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο[107] «*ἦλος*, *ὁ*, τὸ καρφίον, καρφί· παρ᾽ Ὁμήρῳ οὐδέποτε ὡς μέσον στηριγμοῦ, ἀλλ᾽ ὡς στολισμός, ἐν τῷ σκήπτρῳ...ὅπου λοιπὸν ἐννοοῦνται αἱ κεφαλαὶ τῶν καρφίων ἢ κυρτώματα ὅμοια μὲ ἐκείνας· ὅθεν καθόλου *ὑψώματα*, *ἐξοχαί*, ὡς π.χ., οἱ τύλοι εἰς τοὺς πόδας, ἐκφύματα μυρμηκιώδη εἰς τὰς χεῖρας καὶ πόδας, κ.τ.τ. ὡς καὶ τὸ παρὰ Γάλλ. *Clou*»· wart, *callus* (*LSJ*[9], σ. 769), πρβλ[108].: «*ἦλος σκλήρωμα ἐστι περὶ τὰ πέλματα τῶν ποδῶν γινόμενον στρογγύλον καὶ παραπλήσιον τοῖς τῶν ἥλων κεφαλίοις. ἔστι δὲ ἦλος τὸ ἐπιδημίως καλούμενον καρφίον*», *γῆλος*[109] > *γοῦλος*, πρβλ. *ζήλεια* > *ζούλεια*.

«*ζάκα*, *ἡ* (Ρέθ.) = στενοχώρια μακρόχρονη ποὺ δὲν ἐξωτερικεύεται ἀπ᾽ ἐκεῖνον ποὺ τὴν ἔχει, κατακράτηση τῆς στενοχώριας γιὰ πολὺ χρόνο. Ἀπὸ τὸ *ζακώνω* ὑποχωρ.», καὶ «*ζακώνω* (Ρέθ.) = ἀφήνω τὴ στενοχώρια κλεισμένη

---

105. Ὁ Ν. Γ. Κοντοσόπουλος, *Γλωσσικὸς Ἄτλας τῆς Κρήτης*, Ἡράκλειο 1988, σ. 186, ἔχει συγκεντρώσει τὸ γλωσσικὸ ὑλικὸ ποὺ ἀποδίδει τὴν ἔννοια: *κάλος στὸ πόδι*, καὶ εἶναι οἱ συναφεῖς λ.: *γοῦλος*, *γοῦγλος*, *λοῦλος*, *βοῦλος*, *βοῦος*.

106. Ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ σλαβικὸ брадавица = μπαρδαβίτσα, μαντραβίτσα, μυρμηγκιά, ἀκροχορδών. *Βουλγαροελληνικὸν Λεξικόν*, ἐπιμ. Βλ. Γεωργίεφ - Μ. Φιλίπποβα - Μπαΐροβα, Σόφια 1960, σ. 72. Οἱ Linda Sadnik - Rudolf Aitzetmüller, *Vergleichendes Wörterbuch der slavischen Sprache,* τ. 1, Wiesbaden 1963κέξ., μᾶς πληροφοροῦν: «Eine alte Ableitung ist das in allen slav. Sprachen belegte Wort für das Warze (= κρεατοελιά, μερμηγκιά): «skr. *bràdavica, bràdâvka* "Warze, Brustwarze" (*bràdavičnjâk* "Blumenkohlgewächs", sl. *bradavica* "Warze"... Für das Alter dieser Bildung spricht ein noch vor der Liquidametathese ins Griech. entlehntes dial. *μπαρδαβίτσα* (Filipova-Bajrova, *Bъlg. ez.* 1961, 3, 252f.)».

107. Ἄνθ. Γαζῆ κἀ., *ὅ. π.*, τ. 2, σ. 23.

108. *Scholia et glossae in Nicandri theriaca* (*scholia vetera et recentiora*), ἔκδ. A. Crugnola, Vita-Scholion $272a_{1-4}$.

109. N. Andriotis, *Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten*, σ. 270, λῆμμα 2694: «*γῆλους*, *γαγήλους* Lesb. *Warze* (= ἀκροχορδών, μερμηγκιά)».

μέσα μου, ἐσωτερικεύω τὸν πόνο μου... Ἴσως μσν. *ζακόνιν* (= συνήθεια) < σλαβ. *zakonü*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 184).

Ἡ λ. δὲ σχετίζεται μὲ τὸ μσνκ. *ζακόνιν, τό*, καθὼς ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ[110] ضيق *zayk, zık* = μέρος στενόν, στενότης, ἀγωνία, στενοχωρία· narrowness, contraction; oppression; difficulty, καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ[111] ضيق *zayk, zık* = being narrow, strait, or tight; being close, covetous; anguish, vexation, grief, sadness, melancholy, affliction, anxiety, doubt, oppression of spirits, or anything which tortures the mind.

«*ζενές, ὁ* (Ρεθ.) = κάτισχνος, πολὺ ἀδύνατος. Ἴσως ἀπὸ τὸ *ζένω* < ἀρχ. *ζέω* = βράζω» (*ΛΕΕΔΓΙ* 186).

Ἡ λ. δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ *ζένω* < *ζέω*, ἀλλὰ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ[112] انز *enez, eneze* = feeble, weak (= ἀδύναμος); incapable, μὲ πτώση τοῦ ἀρχικοῦ *e-*, καὶ ἀντιμετάθεση τῶν συλλαβῶν, δηλαδή: **ἐνεζὲς* >**νεζὲς* > *ζενές*.

«*ζομπονιάρης* καὶ *τζομπονιάρης* ἢ (*τ*)*ζομπονιάρικος*, ἐπίθ. = ζαρωμένος, ζουριασμένος, συρρικνωμένος, καχεκτικός... Ἴσως ἀπὸ τὸ ἰταλ. *zampa* ἢ βενετ. *zambin*: *ζαμπονιάρης* > *ζομπονιάρης*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 188).

Ἡ λ. δὲ σχετίζεται μὲ τὸ ἰταλικὸ[113] *zampa* = πόδι τετράποδων, ὑποκ. *zampin*, ἀπὸ τὸ ὁποῖο πιθανὸν νὰ προέρχεται[114] τὸ νεοελληνικὸ *τσαμπί, τό*, ἀλλὰ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκοπερσικὸ[115] زبون *zebun, zabun* = ἀδύνατος, καχεκτικός, ἰσχνός, εὐτελής· foolish, weak; a fool, a simpleton, a dupe.

---

110. Ἰ. Χλωροῦ, *ὅ. π.*, τ. 1, σ. 1048β. J. W. Redhouse, *ὅ. π.*, σ. 1217α.

111. Francis Johnson, *ὅ. π.*, τ. 2, σ. 808γ.

112. New Redhouse, σ. 342.

113. Μ. Π. Περίδου, *Λεξικὸν ἰταλικὸν καὶ ἑλληνικόν*, τ. 2, σ. 1717.

114. Ν. Π. Ἀνδριώτη, *ΕΛ*, σ. 379. Ὁ Κ. Καραποτόσογλου, «Συμβολὴ στὴ διερεύνηση τῆς προέλευσης τῶν προστριβόμενων συμφώνων (affricates) τζ [dz] - τζ̌ [dž], τσ [ts] - τσ̌ [tš] τῆς ποντιακῆς διαλέκτου στὴν ἀρχὴ λέξεων», *Μικρασιατικὰ Χρονικὰ* 18, 1988, 128-131, ἔχει δείξει ὅτι ἡ λ. *τσαμπί, τό*, προέρχεται ἀπὸ τὸ περσικὸ چنبه *tšamba* = grape-stalks (= τσάμπουρα), προσέγγιση ἡ ὁποία δὲν ἀφήνει ἀμφιβολίες, γιατὶ ταυτίζεται στὸ φωνητικὸ-μορφολογικὸ καὶ τὸ σημασιολογικὸ μέρος. Francis Johnson, *Encyclopedic Dictionary of Persian, Arabic, and English*, τ. 1, σ. 456α.

115. Ἰ. Χλωροῦ, *ὅ. π.*, τ. 1, σ. 864α. J. W. Redhouse, σ. 1004β.

«*ζουρειό, τὸ* = ὁ ἐλεύθερος ὁλόγυρα χῶρος ποὺ ὑπάρχει δίπλα στὸ δωμάτιο ἄλεσης τοῦ νερόμυλου, ὅπου βρίσκεται ἡ φτερωτή, πάνω στὴν ὁποία χύνονται τὰ ὁρμητικὰ νερὰ τῆς ντολαπίνας. Ἀπὸ τὸ οὐσ. *ζούρα* (< ἰταλ. *usura* = τριβὴ) > **ζουρεῖον* > *ζουρειό*. Πρόκειται δηλ. γιὰ τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ νερόμυλου ὅπου γίνεται ἡ συνεχὴς ὁρμητικὴ καὶ θορυβώδης ροὴ τοῦ νεροῦ πάνω στὴ φτερωτή. Πβ. "*Τσῆ χήρας ὁ νερόμυλος ἕνα ζουρειὸ ποὺ τὸ ἐχει...*". (ἀπὸ ἀστεία μαντινάδα)» (*ΛΕΕΔΓΙ* 189).

Ὁ Δημ. Β. Οἰκονομίδης μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τὸ θέμα[116]: «*ζουρειὸ τὸ·* ἢ βρεχάμενα τοῦ νερόμυλου· ...*Ζουρειὸ* ἐν τῇ Χαλκιδικῇ εἶναι α') ὁ ὀχετός, δι' οὗ διέρχεται τὸ ὕδωρ καὶ β') ὁ πρῶτος ὄροφος τοῦ ὑδρόμυλου», καὶ ἡ λ. δὲν ἔχει τὴν παραμικρὴ σχέση μὲ τὴ λ. *ζούρα*, ἀλλὰ προέρχεται ἀπὸ τὴ λ. *ζωρύα*[117], *ἡ* = pipe for running water; αὔλακες ἢ τάφροι δι' ἀπορροὴν τῶν ὑδάτων, ὅπως διασώζεται στὸ ἀκόλουθο ἐπιγραφικὸ χωρίο[118]: «*τὰς ζωρύας τὰς ὑπὲρ τοῦ ναοῦ παρταμόντι καὶ τὰγ γᾶν ἀποφορήσαντι ἐς τὰν ὁδὸν...σκαπέτου ὑπὸ τᾶν ζωρυᾶν ὀρύξιος Ἑρμαίωι...ζωρύας, ὡς τὸ ὕδωρ ἐπὶ τὸν ναὸν μὴ ῥέηι τοῖς ἐξενικοῦσι καὶ ἀμφιταμοῦσι*».

«*ζουρίδα, ἡ* = εἶδος ἀλεποῦς, ἡ νυφίτσα. Ἀπὸ τὸ *ζούρα* - *ζουριάζω* (*ζούρα* (< ἰταλ. *usura*) = ζαρωμένη, μικρόσωμη). Συνών. *καληγιαννού*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 189).

Ὁ Γ. Πάγκαλος[119] ἔχει ἀποθησαυρίσει τὴ λ.: «*ζουρίδα ἡ*, Ἀ. καὶ Δ. Κρ. 1) Ἰκτὶς ἡ ὀρεσίβιος. 2) Μεταφορ. ἐπὶ τῆς σκύλλας. Ἡ ἔχουσα χρῶμα, μέγεθος καὶ ταχύτητα *ζουρίδας* δηλ. χρῶμα *καφεδὶ* Δ. Κρ.», καὶ ὁ Ἐλ. Πλατάκης[120] καταλήγει γιὰ τὸ θέμα: «κατὰ Καν. Χατζ. Θηλ. 12, Ὄντριας 19, Raulin 1033 τὸ σαρκοφάγο θηλαστικὸ (δασόβιο, ἀλλὰ πλησιάζει καὶ στὶς κατοικημένες περιοχὲς) *Ἰκτὶς ἡ κατοικίδιος*: *Martes foina* Erxleben (στὴν Κρήτη τὸ ὑποεῖδος *bunites*) = *Mustela foina* L.».

---

116. Δημ. Β. Οἰκονομίδου, «Οἱ ἐν Ἑλλάδι παραδοσιακοὶ ἀνεμόμυλοι», *Ἐπετηρὶς τοῦ Κέντρου Ἐρεύνης Ἑλληνικῆς λαογραφίας* 25, 1977-1980, 195-196.

117. *LSJ*[9], σ. 760. Δ. Δημητράκου, *Μέγα λεξικὸν ὅλης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης*, Ἀθῆναι 1964, τ. 4, σ. 3222.

118. *IG IV* [Argolid, Corinthia document 823 46-48].

119. Γεωργ. Ἐμμ. Παγκάλου, *ὅ. π.*, τ. 2, σ. 361.

120. Ἐλευρίου Κ. Πλατάκη, «Δημώδη ὀνόματα ζώων τῆς Κρήτης», *Κρητολογία* 10-11, 1980, 64.

Ἡ λ. *ἴκτις*[121], *ἰκτίς, ἡ* = νυφίτσα· *γαλῆ ἀγρία*, the yellow-breasted marten, βρίσκεται στὴ νεοελληνικὴ ὡς *ἀτσίδα, ἀτζίδα, ἀζίδα, ἀτσία, ἡ* = 1) Ἰκτὶς (Mustela foena), συνών. *νυφίτσα*. 2) Ἰκτὶς ἡ ὀρεδίαιτος (Mustela martis), συνών. *κουνάβι*. 3) ἀλεποὺ (ΙΛ 3, 280), καὶ ὁ Π. Βλαστὸς[122] ἔχει καταγράψει τὰ ἀκόλουθα συνώνυμα: *νυφίτσα· αἰτούλακας, αἴτουλας, γαλίδα, ζουρίδα, καληγιαννού, καλογυναικάρι, μουσίτσα, μουστέλα, ποντικονύφη*.

Ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ ἰσπανικὸ[123] *zorro, zorra* [ˈθorro, ˈθorra, ˈsorro, ˈsorra] = fox (= ἀλεπού), > *zorrilla* > *ζουρίδα*, μὲ ἐπικάλυψη τῆς λ. ἀπὸ τὴν κατάληξη *-ίδα*, καὶ ἠχηροποίηση τοῦ *σ* > *ζ*, ἐὰν δὲν ἔχει προέλθει κατευθείαν ἀπὸ τὸ *zorro, zorra*.

«*καβούσι, τὸ* = μικρὴ πηγή, συνήθως ἁπλὸς λάκκος, στὸν ὁποῖο διαρρέει τὸ νερὸ τῆς μικρῆς πηγῆς. Ἀπὸ τὸ λατ. ἐπίθ. *cavus, -a, -um* = κοῖλος (ἐννοεῖται *locus* = τόπος) μὲ ἑλλην. κατάλ. *-ι*. Πβ. τὸ ἰταλ. ἐπίθ. *cavo* = κοῖλος καὶ τὸ ἑλλην. οὐσ. *κάβα*, τῶν ὁποίων ἡ παραγωγὴ εἶναι ἡ ἴδια. Πβ., ἐπίσης καὶ τὴν ὀνομασία *Καβούσι* πολλῶν χωριῶν τῆς Κρήτης» (*ΛΕΕΔΓΙ* 200).

Ἡ λ. δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸ λατινικὸ *cavus*, ἀλλὰ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκοαραβικὸ[124] حوض *habz, hauz, havuz* = piscina, alveus, conceptabulum aquae majus, lapidimus extructum, sive ad levandum, sive ad aquandum, sive irriganduman; vivier, reservoir, auge, bacin de fontaine (= γούρνα, λεκάνη τῆς πηγῆς), abreuvoir; artificial basin, reservoir or tank for water, δεξαμενή, κοινῶς *χαβούζι* > *καβούσι*, μὲ ἐναλλαγὴ *χ* - *ζ* > *κ* - *σ*, καὶ στὴν κοινὴ νεοελληνικὴ *χαβούζα, ἡ*.

«*κακομάζαλος* καὶ *κακομάτζαλος*, ἐπίθ. κακότυχος, καημένος (λέγεται φιλικά). Ἴσως *κακὸς* + *μάζαλη* (< ἑβρ. *mazzal* = τύχη), καὶ «*καλομάζαλος* καὶ

121. *LSJ*[9], σ. 827.

122. Π. Βλαστοῦ, *Συνώνυμα καὶ συγγενικά*, νέα ἔκδοση συμπληρωμένη ἀπὸ τὰ κατάλοιπα τοῦ συγγραφέα, Ἀθήνα 1989, σ. 466.

123. Joan Corominas, *Breve diccionario etimológico de la lengua castellana*, Madrid 1976, σ. 625. Ἀπὸ τὸ ἰσπανικὸ *zorro, -a*, προέρχεται τὸ ὑποκοριστικὸ *zorrillo, -a*, ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχεται τὸ γαλλικὸ *zorille* > ἀγγλ. *zoril, zorille, zorillo* = an animal of the African genus *Zorilla*, allied to the skunks (= μεφῖτις, νούρκα τῆς Ἀμερικῆς); also applied to some Central and S. Amer. skunks. *The Shorter Oxford English Dictionary*, ἔκδ. William Little - C. T. Onions, Oxford 1967[3], σ. 2474.

124. Franz Meninski, *ὅ. π.*, σ. 1821. J. W. Redhouse, *ὅ. π.*, σ. 812β. Ἰ. Χλωροῦ, *ὅ. π.*, τ. 1, σ. 715β, ὅπου παρατίθεται καὶ τὸ νεοελληνικὸ ἑρμήνευμα: *χαβούζι*.

καλομάτζαλος, ἐπίθ. = καλότυχος... *Καλὸς* + (ἴσως) *μάζαλη* < ἑβρ. *mazzal* = τύχη» (*ΛΕΕΔΓΙ* 206, 214).

Ὁ Du Cange ἔχει ἀποθησαυρίσει τὴ λ. «*κακομάζαλος*[125], *Ærumnosus.* Anonymous de Vulpe & Lupo: *Πτωχὸν καὶ κακομάζαλον, πολλὰ δυστυχισμένον*», καὶ τὸ ἑρμήνευμα *ærumnosus*[126] = full of trouble or misery, suffering, wretched, miserable. Ὁ Γ. Χατζιδάκης[127] ἀσχολεῖται μὲ τὸ ἔτυμο τῆς λ. καὶ μᾶς πληροφορεῖ: «Ἐν Κρήτῃ λέγεται τὸ ἐπίθετον *κακομάζαλος* ἐπὶ τοῦ ἀτυχοῦς καὶ μάλιστα μετά τινος συμπαθείας. Τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι σύνθετον ἐκ τοῦ *κακὸς* καί τινος ἄλλου ὀνόματος, *μάζαλη*, ὅπερ ἐν Κρήτῃ μὲν ἀγνοεῖται σήμερον, καθ' ὅσον γιγνώσκω, ἀλλαχοῦ δὲ πολλαχοῦ λέγεται καὶ σημαίνει ἄλευρα ἢ πίτυρα βεβρασμένα ἐν ὕδατι καὶ ἀποτελοῦντα πολτόν, εἰς ὃν ἐμβάπτουσι νήματα· ἐντεῦθεν καὶ ῥῆμα *μαζαλιάζω* (ἐν Μεγάροις *ματζαλιάζω*) = ποιῶ τὸν πολτὸν τοῦτον, ἐμβάλλω τὰ νήματα εἰς τὴν *μάζαλην*. Κατὰ ταῦτα τὸ ἐν Κρήτῃ *κακομάζαλος* ἐδήλωσεν, ὅτε τὸ πρῶτον ἐλέχθη, τὸν ἔχοντα κακὴν *μάζαλην*, ὕλην, οὐσίαν, τύχην, τὸν ἐκ κακῆς *μάζαλης*, ὕλης, οὐσίας, πλασθέντα, καθόλου τὸν ἀτυχῆ».

Ὁ G. Meyer[128] ἔχει ἀποθησαυρίσει τὴ λ. «*μάζαλι* 'πίτυρα βρασμένα δι' ὧν ἀλείφουσι τὰ νήματα εἰς τὸ ὑφαντήριον'. Zante. Πανδώρα XVII. *μάζαλη* f. 'Stärke (für die Wäsche)' Vyzantios. Legrand. Dafür hat Legrand[129] im französisch-griechischen Wörterbuche *ἡ μάζαλις*, Jannarakis u. 'Stärke' *μαζαλίς*, *μαζαλίζω* 'stärke', *μαζάλισμα* 'das Stärken' Vyzantios[130]. Legrand. Slov. *mazalo* 'Wichse, Salbe (= ἀλοιφή)', von asl. мазати 'schmieren'», ἡ ὁποία

---

125. Du Cange, *ὅ. π.*, σ. 544. Ὁ Φαίδων Ἰ. Κουκουλές, «Νεοελληνικῶν λέξεων καὶ φράσεων παλαιοτέρα μνεία», *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν* 6, 1955-1956, 263, ἀναφέρει: «*κακομάζαλος*: ὁ δυστυχὴς καὶ ἀτημέλητος (Κρήτη, Κεφαλληνία, Ἤπειρος)· ὁ ὄνος ἔτυχεν αὐθέντην *πτωχὸν καὶ κακομάζαλον, κακὰ δυστυχισμένον* (*Συναξάριον τοῦ τιμημένου γαδάρου*, 3, Wagner, *Carmina Graeca*)». Ὁ Εὐάγγ. Ἀθ. Μπόγκας, *Τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Ἠπείρου*, τ. 1, Ἰωάννινα 1964, σ. 147, μᾶς πληροφορεῖ: «*κακομάντζαλους* (*ὁ*) ὁ ἄπλυτος, ἀσιδέρωτος, βρώμικος, ὁ καὶ κακουρέντζιλους».

126. Charlton T. Lewis - Charles Short, *A Latin Dictionary*, σ. 60.

127. Γ. Χατζιδάκη, «Λεξιλογικά», *Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον* 6, 1923, 4 [= Τοῦ ἴδιου, *Γλωσσολογικαὶ Ἔρευναι*, τ. 1, Ἐν Ἀθήναις 1934, σ. 505-506α].

128. G. Meyer, *N.S.* II, Wien 1894, σ. 39.

129. Émile Legrand, *Dictionnaire grec moderen-français*, Paris 1882, σ. 515-516.

130. Ὁ Σκαρλᾶτος Δ. Βυζάντιος, *Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς διαλέκτου, μεθερμηνευμένης εἰς τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν καὶ τὸ γαλλικόν*, Ἀθήνησι 1857, σ. 206, ἀναφέρει: «*μάζαλη* (ἡ κόλλα ἢ ἀλευρόκολλα τῶν ὑφασμάτων), *μαζαλίζω* (κολλάρω ὑφάσματα)».

μᾶλλον παράγεται ἀπὸ τὸ σλαβικὸ[131] *mazalo* = unguento (= ἀλοιφή)· smearer, dauber (= μπογιατζής), scribbler (= λαναράς, λαναριστής), γιατὶ ἡ παραγωγὴ τῆς λ. ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο[132] *μᾶζα, ἡ* = 1) κυρίως σημαίνει ἄρτον ἐκ κριθῆς (κριθαρίσιον ψωμί), διαφόρου εἴδους καὶ ἑτοιμασίας. 2) τὸ φύραμα, ζυμάρι, διὰ τοῦ ὁποίου ἑτοιμάζεται ὁ ἄρτος, καὶ ἑπομένως, κάθε ὄγκος ἢ παχεῖα ὕλη, εἶδος ἔχουσα ἄρτου ἐκ κριθῆς. 3) τροπικῶς, ὡς καί, τὸ *ζωμὸς* καὶ *πέλανος*, λουτρὸν ἀπὸ αἷμα, σφαγή, παρουσιάζει δυσκολίες στὸ μορφολογικὸ μέρος, ἐνῶ ἡ λ. *κακο-καλομά(τ)ζαλος* εἶναι ἀπίθανο νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ *μάζαλη, ἡ* = ἀλευρόκολλα, παρὰ τὶς προσπάθειες ποὺ κάνει ὁ Γ. Χατζιδάκης.

Ὁ G. Meyer[133] συμπληρώνοντας τὰ ὅσα εἶχε ἀναφέρει παραπάνω παρατηρεῖ: «Nicht zu *μάζαλι* gehört *κακομάζαλος* 'unglücklich', *καλομάζαλος* 'glücklich'. Dies enthält im zweiten Theile das hebräische מזל *maźźal* 'glücksstern, Planet; Schicksal, Glück' Levy, *Neuhebräisches und chaldäisches Wörterbuch*, III 65), das im A. T. blos im Plural מזלות *maźźalôt* 'Sternbilder des Thierkreises' vorkommt. Auf dieses semitische Wort geht auch spanisch[134] *desmazalado* 'kleinmüthig, schwach, feig' (bei Cervantes) zurück, wie Ascoli richtig gesehen hat, *Miscellanea Caix-Canello* S. 435, A. 2 = *Sprachwissenschaftliche briefe* 101, A. Endlich gehört dazu das jüdisch-deutsche *Schlimmassel* (*schlimm Massel*) 'Unglück', auch 'Pechvogel', Tendlau, *Sprichwörter und Redensarten deutsch-jüdischer Vorzeit*, S. 140, Nr. 467, und sein gegentheil, das slavisch-jüdisch-deutsche *dobre masel* 'Glück' (poln. *dobry* 'gut'), Leo Wiener, The Judaeo-german Element in the German Language, *American Journal of Philology*, XV 345».

Ἡ ἑβραϊκὴ[135] γνωρίζει τὴ λ. מזל *mazzâl*, ποὺ ἀπαντᾶ κυρίως στὸν πληθυ-

---

131. Carlo A. Parčić, *Vocabolario croato-italiano*, Zara 1921, σ. 414. F. A. Bogadek, *New English-Croatian and Croatian-English Dictionary*, New York 1941, σ. 181. Franz Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprache*, Wien 1886, σ. 185.

132. Ἄνθ. Γαζῆ κἄ., *ὅ. π.*, σ. 353.

133. G. Meyer, *N. S.* III, Wien 1895, σ. 81-82.

134. Οἱ Joan Corominas - José A. Pascual, *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, τ. 2, Madrid 1989, σ. 469, σημειώνουν: «*desmazalado*, ant., 'decaído, flojo de ánimo', 'descuidado en el tuerpo o en el vestir', derivado del hebreo *mazzâl* 'destino, suerte' (propriamente 'estrella'), significó primitivamente 'desdichado', ac. que se ha conservado en judeoespañol; el port. *desmazelado* se debe a un influjo del mismo origen que *mancilla*».

135. Ludwig Koehler-Walter Baumgartner, *Lexicon in Veteris Testamenti Libros*, τ. 1-2, Leiden 1958, τ. 1, σ. 509β. Francis Brown-S. R. Driver- Charles A. Briggs, *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament, based on the Lexicon of William Gesenius, as translated by Edward Robinson*, Oxford 1953 (with corrections), σ. 561α.

ντικὸ ὡς מזלות *mazzâlot*, מזרות *mazzârot* = constellations, perhaps signs of the zodiac, probably loan-word from Assyrian *manzaltu*, *mazaltu* = station, abode of gods; Greek *μαζουρωδ*[136], Sternbild des Tierkreises > Schicksal, constellation of the zodiac > *fate* (= τύχη), ποὺ ἔχει περάσει καὶ στὴν ἀραβικὴ[137] ὡς منازل *manâzil* = mansions, halting places; star of fortune, of fate, منازل القمر *manâzilu'l qamar* = mansions of the moon (twenty eight in number), καὶ διαφαίνεται ἡ σημασιολογικὴ ἐξέλιξη τῆς ἑβραϊκῆς λ. מזל *mazzâl* = τύχη, ἀλλὰ εἶναι ἄκρως ἀμφίβολο ἐὰν ἡ λ. διασώζεται στὸ μσνκ[138].-νεοελλ. *κακομά(τ)ζαλος* = κακόμοιρος, δυστυχισμένος, ταλαίπωρος, ποὺ ἀπαντᾶ καὶ ὡς: *ἀμάντζαλος*[139], *ὁ*, ἐπίθ. κακοντυμένος, ρυπαρός, ἀκατάστατος.

Ἡ λ. *ἀμάντζαλος* = ἐπίθ. κακοντυμένος, ρυπαρός, ἀκατάστατος, προέρχεται ἀπὸ τὸ παλαιὸ ἰδιωματικὸ ἰταλικὸ[140] *maẓale* [ma'dzale], διαφορετικὸ τύπο τοῦ *maiale* = porco (= γουρούνι); persona rozza, sporca, lurida, volgare, maleducata, ottusa, ignorante (o anche infida, sleale) (= ἄτομο ἀγροῖκο, βρώμικο, ρυπαρό, χυδαῖο, ἀπαίδευτο, ἄξεστο, ἀγράμματο ἢ ἀκόμη ἄπιστο, ὕπουλο), γιατὶ τὸ *maẓale* [ma'dzale] ἔδωσε ἐπακριβῶς τὸ (*ἀ*)*μάντζαλος* > *κακο*(*καλο*)*μάντζαλος*.

«*καλιμεντεύομαι* (λέγεται εἰρωνικὰ) = ἔχω καλὰ ἀποτελέσματα, εὐοδώνονται οἱ προσπάθειές μου... Ἀπὸ τὸ *καλιμέντ-ο* + κατάλ. *εύομαι*», καὶ «*καλιμέντο, τὸ* = τὸ καλὸ ἀποτέλεσμα, ἡ εὐόδωση τῶν προσπαθειῶν... Ἴσως ἀπὸ τὸ ἰταλ. ἐπίθ. *calmante* (διαλεκτικὸ *calmento*) (= καταπραϋντικός, ἡρεμιστικὸς) μὲ ἀνάπτ. εὐφων. *ι*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 212).

Ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ[141] *accoglimento* = ἕνωσις, συνάθροισις· συναναστροφή, ἐπίλογος· ὑποδοχή, φιλοφροσύνη· accoglienza (= ὑποδοχή,

---

136. *Photii Lexicon*, edidit Godefredus Hermannus, Lipsiae 1808, σ. 177, ὅπου διαβάζουμε: «*Μαζουρώθ, τὰ συστήματα τῶν ἀστέρων, ἃ ἐν τῇ συνηθείᾳ ζώδια καλοῦνται. ἑβραϊστὶ δέ τινες λέγεσθαι τὴν λέξιν, σημαίνειν δὲ καὶ τὸν ἀστρῷον κύνα*».

137. Francis Johnson, *ὅ. π.*, τ. 3, σ. 1251γ. M. J. MashKour, *A Comparative Dictionary of the Arabic, Persian and the Semitic Languages*, τ. 1-2, Tehran 1978, τ. 2, σ. 869.

138. Ἰ. Ν. Καζάζη - Τ. Α. Καραναστάση, *ΕΛΜΕΔΓ*, τ. 1, σ. 502.

139. Γερ. Χυτήρη, *Κερκυραϊκὸ γλωσσάρι, ἀκατάγραφες καὶ δίσημες λέξεις*, Κέρκυρα 1987, σ. 16.

140. Salvatore Battaglia, *Grande dizionario della lingua italiana*, τ. 1, Torino 1961 κἑξ., τ. 9, σ. 486.

141. Μ. Π. Περίδου, *ὅ. π.*, τ. 1, σ. 18. Salvatore Battaglia, *Grande dizionario della lingua italiana*, τ. 1, σ. 90.

δεξίωσις, φιλοφρόνησις), accettazione (di una domanda, di una proposta) (= ἀποδοχὴ μιᾶς αἴτησης, μιᾶς πρότασης), riunione, adunamento (= συνάθροισις, ἕνωσις), καὶ ἀπὸ τὴ σημασία: ἀποδοχὴ πρότασης > καλὸ ἀποτέλεσμα, εὐόδωση προσπαθειῶν.

«*καναβίτσα, ἡ* = χοντρὸ ἀντρικὸ πουκάμισο ἢ σακάκι. "*Σήμερο εἶναι κρυγιότη, μόνο νὰ βάλεις τὴ γ-καναβίτσα σου*". Ἀπὸ τὸ μτγν. *καννάβ-ι* (< ἀρχ. *κάνναβις*) μὲ ὑποκ. κατάλ. *-ίτσα*». (*ΛΕΕΔΓΙ* 218).

Ἡ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ[142] قانويچه *kanaviça, kanaviçe* = canvas for embroidering, καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ *canavaccio* = καναβάτσο, καναβοδίμιτο, τὸ ὁποῖο ἀνάγεται[143] στὸ ἀρχαῖο *κάνναβις, ἡ*.

«*καναβός, ὁ* = γύπας. Ἀπὸ τὸ ἀρχ. ρ. *κοναβέω-ῶ* = (ἀντ)ἠχῶ. *Κοναβός* > *καναβός* (μὲ ἀφομ.). Τὸ θέμα *κον-* ἢ *καν-* εἶναι ὀνοματοποιημένο καὶ σημαίνει ἦχο, θόρυβο, κρότο (πβ. *καναχή, καναχίζω*, ἀρχ. *κόναβος* (= ἦχος), *κοναβηδόν* (= μὲ ἦχο), μτγν. *κανάσσω* (= καταπίνω), λατ. *can-o*, σανσκρ. *καν-κανὶ*)» (*ΛΕΕΔΓΙ* 218).

Ἡ λ. προσδιορίζει[144] τὸ ἁρπακτικό: Γὺψ ὁ πυρόχρους (Gyps fulvus), ἀλλὰ εἶναι ἀμφίβολο ἐὰν ἡ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ ρῆμα[145] *κοναβῶ* = ἠχῶ, βοΐζω, κροτῶ· ἀντηχῶ, ἠχολογῶ, γιατὶ ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ *καννάβι, τό*, > *κανναβός* = αὐτὸς ποὺ ἔχει χρῶμα κανναβιοῦ, καὶ κατ' ἐπέκταση ὁ Γὺψ ὁ πυρόχρους, ἐνῶ διαβάζουμε[146]: «Περιγραφή: Τὸ χρῶμα τοῦ φτερώματος εἶναι κυρίως καφετὶ μὲ σκοῦρα καφὲ πτητικὰ φτερὰ καὶ οὐρά. Ὁ μακρὺς λαιμὸς καὶ τὸ κεφάλι εἶναι καλυμμένα μὲ ἀσπρόγκριζο χνούδι», ἐνῶ ἔχουμε πολλὰ παραδείγματα γιὰ ὀνομασίες πουλιῶν καὶ ζώων γενικότερα, ποὺ προέρχονται ἀπὸ κάποιο χαρακτηριστικό τους χρῶμα.

---

142. J. W. Redhouse, *ὅ. π.*, σ. 1426α. New Redhouse, σ. 593.

143. Carlo Battisti - Giovanni Alessio, *DEI*, τ. 1, σ. 713, 725.

144. Ντίνου Ἀπαλοδήμου, *Λεξικὸ τῶν ὀνομάτων τῶν πουλιῶν τῆς Ἑλλάδας*, Ἀθήνα 1988, σ. 32, ὅπου καταχωρίζονται τὰ ἀκόλουθα ὀνόματα: *ὄρνιο, κόκκινο ὄρνιο, σκανίτης, ζάγανος, γιούπας, βιτσίλα, ἐρυθρόγυπας, κόκκινος γύπας, ὄρνιο τὸ κόκκινο ἢ τὸ κοινό, γύπας, ὄρνιο, γὺψ ὁ πυρρός, σκάρα, ἀλατζάς, γυμνοκέφαλος.*

145. Ἄνθ. Γαζῆ κἄ., *ὅ. π.*, τ. 2, σ. 241.

146. Γ. Χανδρίνου - Α. Δημητρόπουλου, *Ἁρπακτικὰ πουλιὰ τῆς Ἑλλάδας*, Ἀθήνα 1982, σ. 76-77, ὅπου καὶ φωτογραφία.

«*κανούπα, ἡ* = ἡ πρώτη τριχιφυΐα στὰ μάγουλα τῶν ἀγοριῶν. Μτφ. ἡ χλόη στὴν πρώτη της ἀνάπτυξη. Ἴσως μτγν. *κάνωπον* = τὸ φυτὸ σαμποῦκος, τοῦ ὁποίου τὰ ἄνθη εἶναι βελούδινα καὶ σχηματίζουν μικρὰ μπουκέτα» (*ΛΕΕΔΓΙ* 218).

Ὁ Γ. Πάγκαλος[147] ἔχει ἀποθησαυρίσει τὶς λ. «*κανοῦπα ἡ*, Ἀν. Κρ. Ἐκ τοῦ οὐσ. *κάνα* + *-οῦπα* κατά τινα ἀναλογίαν: *τουλοῦπα*. *Κάνα* ἐπὶ τῆς 1ης σημασ., τὸ ὁποῖον ἴδ.», καὶ «*κάνα ἡ*, Ἀν. Κρ. Ἐκ τοῦ Τουρκ. οὐσ. *kanat* (= πτέρυξ). 1) Τὰ πτίλα τῶν νεοσσῶν… 2) Ἐπὶ τοῦ ἐφήβου, ἡ πρώτη ἥβη, τὰ πρῶτα χνοώδη γένεια. Συνών. *κανοῦπα*»· ἀπὸ τὴν τουρκικὴ[148] λ. قنات *kanat* = πτέρυξ (πτηνοῦ, ἀνεμομύλου, ἕλικος, ἀεροπλάνου, οἰκίας κτλ.· (στρ.) πτέρυξ ἢ κέρας, πτερύγιον, παραθυρόφυλλο κοινῶς *κανάτι*, προέρχεται ἡ λ. *κανάτι, τὸ* = παραθυρόφυλλο, ἀλλὰ εἶναι ἀπίθανο νὰ ἐτυμολογεῖται ἡ λ. *κάνα, ἡ* = τὰ πτίλα τῶν νεοσσῶν.

Ἡ λ. *κάνα* παράγεται ἀπὸ τὸ δημῶδες τουρκικὸ[149] *kana* = asmaların, ağaçların diplerinden çıkan filizler, piç (= παραφυάδες, βλαστοὶ ποὺ ἐξέρχονται ἀπὸ τὴ βάση τῶν δένδρων, τῶν κλημάτων).

«*καράκα, ἡ* (Χαν.) = φορτηγὸ αὐτοκίνητο. Μεγεθ. τοῦ *καράκι*, ὑποκορ. τοῦ *κάρο* (< μτγν. *κάρρον* < λατ. *κάρρον* < λατ. *carrus*) μὲ μεγεθ. κατάλ. *-α* (πβ. *κεφάλι - κεφάλ-α, μαχαίρι - μαχαίρ-α, πιγούνι - πιγούν-α*)» (*ΛΕΕΔΓΙ* 222).

Δὲ γνωρίζω ἐὰν ὑπάρχει ὑποκοριστικὸ **καράκι < κάρο < κάρρον*, γιατὶ ἔχω τὴ γνώμη ὅτι στὴ λ. *καράκα, ἡ* = φορτηγὸ αὐτοκίνητο, λανθάνει ἡ νεοελληνικὴ λ. *σακαράκα*[150], *ἡ* = παλιὸ φορτηγὸ αὐτοκίνητο, σαράβαλο.

«*κάσα, ἡ* = λέρα, ἀκαθαρσία, ρύπος… Ἴσως ἀπὸ τὸ *κασίδα* (ὑποχ.)» (*ΛΕΕΔΓΙ* 224).

---

147. Γ. Ἐμμ. Παγκάλου, *ὅ. π.*, τ. 2, σ. 415, 413. Κωνστ. Μηνᾶ, *Ἡ μορφολογία τῆς μεγέθυνσης στὴν ἑλληνικὴ γλώσσα*, Ἰωάννινα 2003², σ. 126.

148. Ἰ. Χλωροῦ, *ὅ. π.*, τ. 2, σ. 1309α. Ἀντ. Β. Θεοφυλακτίδου, *Λεξικὸν τουρκοελληνικόν*, Κωνσταντινούπολις 1960, σ. 346.

149. *Derleme Sözlüğü*, τ. 8, σ. 2617.

150. Ἀ. Γεωργοπαπαδάκου, *Τὸ μεγάλο λεξικὸ τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας* (*δημοτικῆς*), τ. 1-3, Ἀθήνα 1978(?), τ. 3, σ. 834. Τὸ *Νεοελληνικὸ Λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς* [Ἵδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], σ. 1191, ἀναφέρει: «παλ. σημ.: 'παλιὸ σπαθί, παλιὸ ἀντικείμενο' < παλ. ἰταλ.

Τὸ θέμα ἔχει ἐξετασθεῖ[151] πρόσφατα, ὅπου στὸ τέλος τοῦ κειμένου ἀναφέρεται : «Ἡ ποντιακὴ λ. *κέτζα, ἡ*, σχετίζεται μὲ τὸ μεσαιωνικὸ *κάσ(σ)α*, ποὺ ἐπιβιώνει στὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα ὡς *κάσση, ἡ* = ἀκαθαρσία, ἀλλὰ καὶ *κέτζα*, ἐνῶ ἡ μεσαιωνικὴ λ. *κάσ(σ)α, ἡ* = λέρα, σχετίζεται μὲ τὸ ἀραβικὸ قصّ *qaš* = ordures des bains l'on jette dehors (= οἱ ἀκαθαρσίες τοῦ μπάνιου ποὺ πετᾶ κανεὶς ἔξω); flegme, pituite (= φλέ(γ)μα, μύξα), πρβλ. καὶ τὸ περσικὸ كيش *kayš* = sordes, filth (= βρωμιά, λέρα).

«*κάσος, ὁ* (Σφακιά) = περιλαίμιο ἀπὸ μαλακὸ ὑλικὸ ποὺ βάζουν στὸ ἄλογο, γιὰ νὰ μὴν πληγώνεται, ὅταν τραβᾶ τὸ ἀλέτρι ἢ ὅταν γυρίζει τὶς μυλόπετρες τῆς φάμπρικας. Μεγεθ. τοῦ *κάσα*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 225).

Ἡ νεοελληνικὴ γνωρίζει τὴ λ. *κασάς*[152], *χασάς, ὁ* = ἐφίππιον, ὑπόσαγμα τῶν ὑποζυγίων ἐκ πεπιεσμένου ἐρίου, τὸ ὁποῖο προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ *κασῆς, κασᾶς, ὁ* = ἐφίππιον, ὑπόσαγμα, ἀλλὰ στὴ συγκεκριμένη περίπτωση ἡ λ. *κάσος, ὁ* = περιλαίμιο ἀπὸ μαλακὸ ὑλικὸ ποὺ βάζουν στὸ ἄλογο, γιὰ νὰ μὴν πληγώνεται, παράγεται ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ[153] *casso* = la cassa del petto, circondata dalle costole; per estens.: torace, busto· θώραξ, τὸ μέρος τῆς ἐσθῆτος τὸ καλύπτον τὴν ῥάχιν καὶ τὸ στῆθος, κ. μποῦστος, βρογχωτήρ, κ. τραχηλιά.

«*κιλύφι, τὸ* = μαξιλαροθήκη... Ἀρχ. *κελύφιον*, ὑποκορ. τοῦ οὐσ. *κέλυφος* = θήκη» (*ΛΕΕΔΓΙ* 237).

Ἡ λ. δὲν ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ *κελύφιον* < *κέλυφος, τὸ*, ὅπου ὁ Ἄνθ. Γαζῆς[154] ἀκολουθεῖ τὴν ἴδια ἀκριβῶς προσέγγιση ἀναφέροντας: «*κελύφη, ἡ*

---

saracca 'σπαθὶ' μὲ εἰσαγωγὴ τοῦ συμφ. [k] καὶ ἐπανάληψη τοῦ φωήεντος τῆς προηγούμενης συλλαβῆς κατὰ τὰ "κορακίστικα"»· προσέγγιση ἡ ὁποία εἶναι τελείως ἀπίθανη, γιατὶ ἴσως ἡ λ. *saracca* νὰ σημαίνει: σπαθί, καθὼς ἀνευρίσκω τὴ λ. *seracco* = sega a mano con lama rigida di forma a trapezio o rettangolare, ἀλλὰ τὰ ὑπόλοιπα περὶ 'κορακίστικων' εἶναι ἀπαράδεκτα, ὅταν ἔχει γίνει ἡ πιὸ σοβαρὴ προσπάθεια γιὰ τὴν ἐτυμολογικὴ διερεύνηση τῆς νεοελληνικῆς.

151. Κ. Καραποτόσογλου, «Ἡ ἐτυμολόγηση τῶν ποντιακῶν λέξεων ἀπὸ τὸν Ἄ. Α. Παπαδόπουλο», *Ἀρχεῖον Πόντου* 50, 2003-4, 98-99.

152. Δ. Δημητράκου, *ὅ. π.*, τ. 5, σ. 3651.

153. Salvatore Battaglia, *ὅ. π.*, τ. 2, σ. 850. Giuseppe Boerio, *ὅ. π.*, σ. 146. Μ. Π. Περίδου, *ὅ. π.*, τ. 1, σ. 337.

154. Ἄνθ. Γαζῆ κἄ., *ὅ. π.*, τ. 2, σ. 194.

= *κελύφανον* [= λέπυρον, λέπισμα, κάθε κοῖλον περικάλυμμα]. Ἐντεῦθεν τὸ τῆς συνηθείας, *κλύφι* ἢ *κλούφι*», καθὼς καὶ ὁ Ν. Ἀνδριώτης[155] παρακάμπτει τὴν ἄμεση παραγωγὴ τῆς λ. ἀπὸ τὸ ἑλλ. *κέλυφος*, ἀλλὰ ἐτυμολογεῖ τὴ λ. «*κλίφι*, *κιλίφι*, *τό*, θήκη· τουρκ. *kılıf* < ἑλλ. *κελύφ-ιν* < ἀρχ. *κελύφ-ιον*, ὑποκορ. τοῦ *κέλυφος*», ἐνῶ στὸ λῆμμα: «*κελύφι τό*, θήκη· ἀρχ. *κελύφ-ιον*, ὑποκ. τοῦ *κέλυφος*».

Ἡ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ[156] قيليڤ *kılıf* = περικάλυμμα, θήκη, καὶ ὁ περίφημος Ι. Χλωρὸς[157] μᾶς πληροφορεῖ σωστὰ ὅτι ἡ τουρκικὴ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ[158] غلاف *gılaf*, *gîlâf* = κολεός, θήκη, περικάλυμμα· cover[159], covering, wrap, wrapper, wrapping, jacket (of a book); case, box, envelope, ἀπὸ τὸ ρῆμα غلف *galafa* = to put or wrap something in a cover, wrap, envelope, or case.

«*κοῦμος*, *ὁ* = στεγασμένος χῶρος γιὰ μικρὰ κατοικίδια. Ἀπὸ τὸ τουρκ. *kümes* = κοτέτσι. Πβ. μτγν. *κουμάσιον* (Ἡσύχιος) (= "*τὸ τῶν ὀρνίθων οἴκημα*"), ἀπὸ τὸ ὁποῖο καὶ τὸ κοινὸ *κουμάσι* = τιποτένιος» (*ΛΕΕΔΓΙ* 256).

Ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ[160] كومه *küme* = a heap, mound, a pile; a cote (= ὑπόστεγο, καταφύγιο ζώων, κοτέτσι, περιστερώνας), καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ περσικὸ[161] كومه *koma* = a straw-hut or shed for sheltering those who watch the fields.

«*κουράδι*, *τὸ* = κοπάδι αἰγοπροβάτων. Ὄχι ἀπὸ τὸ *κουρά* < *κείρω* = κουρεύω, ἀλλ' ἀπὸ τὸ ἰταλ. διαλ. *kuratulu* (= ποίμνιο) < λατ. *curator* = φροντιστής. (Κοντοσόπουλος (1975), σσ. 177-180)» (*ΛΕΕΔΓΙ* 258).

Ἡ παραγωγὴ τῆς λ. ἀπὸ τὸ *κουρά* > *κουράδι*, *τό*, εἶναι ἡ ὀρθὴ καὶ ἐνι-

155. Ν. Π. Ἀνδριώτη, *ΕΛ*, σ. 162,159, 157-158.

156. Ἰ. Χλωροῦ, *ὅ. π.*, τ. 2, σ. 1306β.

157. Ἰ. Χλωροῦ, *ὅ. π.*, τ. 2, σ. 1306β.

158. Ἰ. Χλωροῦ, *ὅ. π.*, τ. 2, σ. 1171α.

159. Hans Wehr, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, edited by J Milton Cowan, Wiesbaden 1971[3], σ. 681β.

160. J. W. Redhouse, *ὅ. π.*, σ. 1603α.

161. Francis Johnson, *ὅ. π.*, τ. 3, σ. 1031α. Κ. Καραποτόσογλου, «Κυπριακὰ ἔτυμα: Ἐτυμολογικὰ σὲ δημώδη ὀνόματα ἀγγείων καὶ ἄλλα», *Κυπριακαὶ Σπουδαὶ* 48, 1984, 10-16, ὅπου καὶ λεπτομερὴς ἐξέταση τοῦ θέματος.

σχύεται ἀπὸ τὸ νεοελληνικὸ *κοπάδι* < *κοπ-άδιον* < *κοπή*, *ἡ* = ἡ ἐνέργεια[162] καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ κόπτω, τομή, ἀποκοπή, κόψιμο... 8) δημ. τὸ *ποίμνιον*[163], τὸ *κοπάδι*. 9) ὁμ. δημ. ἡ κουρὰ τῶν προβάτων, ἐνῶ ἡ προέλευση τῆς λ. ἀπὸ τὸ ρομανικὸ[164] *kurátulu* = Oberhirt (= τσοπάνος), Pächter (= ἐνοικιαστής), ἀπὸ τὸ λατινικὸ *curator* = Wärter (= φύλακας), δείχνει γοητευτική, ἀλλὰ ὄχι καὶ πειστική.

«*κουρκουζάνης*, ἐπίθ. φοβητσιάρης, δειλός, ἀναποφάσιστος. Ἀπὸ τὸ τουρκ. *korku* (= φόβος) μὲ κατάλ. ἐπίθημα *-ζάνης*. Πβ. *κουρκουζανεύω* = φοβοῦμαι, δειλιάζω, εἶμαι ἀναποφάσιστος» (*ΛΕΕΔΓΙ* 259).

Ἡ λ. ἐτυμολογεῖται ἐπακριβέστερα ἀπὸ τὸ δημῶδες τουρκικὸ[165] *korkuzan, korkucan, korkagan* = korkak[166] (= δειλός, μικρόψυχος, ψοφοδεής, κ. φοβητσιάρης).

«*κουστούκι, τὸ* = **1** μόσχευμα (ἀπὸ φυτὸ) γιὰ μεταφύτευση. "*Ἕτοιμα τά' χω τὰ κουστούκια νὰ τὰ φυτέψομε.*" **2** ἐμβόλιο δένδρου. "*Πολλὰ ἀπού τὰ κουστούκια πού ἐβάλαμε δὲν ἐπιάσανε*". **3** τὸ κουτσουρεμένο, τὸ ἀπόκομμα. "*Ἔπαιξα τοῦ λαγοῦ καὶ τοῦ' κοψα στὴ μέση τὸν ἕνα ντου πόδα, μὰ ἐγλάκα κι ἐπάθιε τὸ κουστούκι πού τοῦ' χε ἀπομείνει!*". Ἴσως ἀπὸ τὸ *κουτούκ-ι* (< τουρκ. *kütük* = κούτσουρο) μὲ ἀνάπτ. εὐφων. *σ*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 261).

---

162. Δ. Δημητράκου, *ὅ. π.*, τ. 5, σ. 4036.

163. Ὁ ἀείμνηστος Δημ. Λουκόπουλος, *Ποιμενικὰ τῆς Ρούμελης*, Ἐν Ἀθήναις 1930, σ. 59, ἀναφέρει: «*Κοπάδι* εἶναι ἡ "ἀγέλη", ὅπως θἄλεγαν οἱ ἀρχαῖοι. Λέγεται ὅμως καὶ *μπουλούκι*. Τ' ἀκοῦς πολλὲς φορὲς καὶ *κοπή*: *κοπὴ πρόβατα, κοπὴ γίδια*».

164. W. Meyer-Lübke, *REW*, σ. 223, λῆμμα 2412α. Carlo Battisti - Giovanni Alessio, *DEI*, τ. 2, σ. 1194: «*curàtolo* m.; fattore, calabr. *curàtula* fattore, calabr. *curàtu*(*lu*), bovese *coràtora* il capo dei pastori, dal biz. *κουράτορας* (gr. tardo *κουράτωρ*, *-ορος*, dal lat. *cûrâtor -ôris* 'curatore')». Gerhard Rohlfs, *Vocabolario dei dialetti salentini* (*Terra d' Otranto*), τ. 1-2, München 1956-1959, τ. 1, σ. 190: «*curátulu*, *curátolə* m. persona addetta alla cura dell' olio nei frantoi e nei magazzini; *curátulu*, *curátu* m. il capo dei facchini addetti al transporto dell' olio», πρβλ. καὶ τό: «*curàtolo* = caciaio (= τυροκόμος). K. Jaberg und J. Jud, *Index zum "Sprach-und Sachatlas Italiens und der Südschweiz", Ein propädeutisches etymologisches Wörterbuch der italienischen Mundarten*, Bern 1960, σ. 160.

Ἡ λατινικὴ χρησιμοποιεῖ τὴ λ. *cura* = care, solicitude· ἀλλὰ ἡ λ. σημαίνει ἐπίσης: an attendant, guardian, overseer: *tertius immundae cura fidelis harae*, i.e. the swine-herd (= ἡ ἀγέλη τῶν χοίρων). Charlton T. Lewis - Charles Short, *A Latin Dictionary*, σ. 500.

165. *Derleme Sözlüğü*, τ. 8, σ. 2926.

166. Ἰ. Χλωροῦ, *ὅ. π.*, τ. 2, σ. 1320α.

Ἡ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ[167] *kesit, kesti* = τομή, διατομή, τμῆμα· cross section, παράγωγο τοῦ ρήματος كسمك *kesmek*[168] = κόπτω, τέμνω, σφάζω, φονεύω· to cut, cut through, down or off, καὶ γιὰ τὴν παράλληλη σημασιολογικὴ ἐξέλιξη πρβλ. τὸ ἀγγλικὸ[169] *cutting* = κοπή, τμῆσις, τομή, κόψιμο· ἀποκοπὲν τεμάχιον· *μόσχευμα*, κν. *ξεμασκαλίδα*, καθὼς καὶ τὸ τουρκικὸ[170] چليك *çelik* = κλάδος ἢ ῥάβδος κεκομμένη εἰς μικρὸν μέγεθος· θαλλὸς κοπτόμενος πρὸς μεταφύτευσιν, παράγωγο τοῦ ρήματος چلمك *çelmek* = κτυπῶ καὶ ρίπτω διὰ τῆς χειρός, τῆς πτέρυγος, τοῦ ξίφους κτλ. καταβάλλω.

«*μαγκίρι, τὸ* = εἶδος ζυμαρικοῦ κοφτοῦ. Ἴσως ἀπὸ τὸ τουρκ. *mangır* (= νόμισμα, καρβουνάκι ναργιλὲ) λόγω τοῦ σχήματος τοῦ ζυμαρικοῦ αὐτοῦ» (*ΛΕΕΔΓΙ* 293).

Ἡ λ. δὲν ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ[171] مانغر *mangır* = ἀρχαῖον χαλκοῦν νόμισμα, οὗτινος τέσσερα ἀπετέλουν τὸ λεγόμενον ἄσπρον [اقچه *akça, akçe*], ἀλλὰ παράγεται ἀπὸ τὸ δημῶδες τουρκικὸ[172] *mangır* = hamurdan kare biçiminde kesilmiş çorbalık (= ζυμαρικὸ κατάλληλο γιὰ σούπα ποὺ ἔχει κοπεῖ σὲ τετράγωνο σχῆμα).

«*μαγκλάβι, τὸ* = μαστίγιο. Μσν. *μαγκλάβιον* (< ἀρχ. *μάστιξ* + λατ. *clava* = ῥόπαλο) = μαστίγιο. Πβ. καὶ *μαγκλαβίτες* = οἱ σωματοφύλακες τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων» (*ΛΕΕΔΓΙ* 293).

Ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ μτγν.-μσνκ[173]. *μαγκλάβι(ο)ν, τὸ* = ραβδί, ῥόπαλο· ραβδισμός· strap for chastising offenders, καὶ αὐτὸ μὲ τὴ σειρά του ἀπὸ τὸ

---

167. Redhouse, *Çağdaş Türkçe - İingilizce Sözlüğü*, İstanbul 1983, σ. 220.

168. Ἰ. Χλωροῦ, *ὅ. π.*, τ. 2, σ. 1395αβ. J. W. Redhouse, *ὅ. π.*, σ. 1549β.

169. Penguin - Hellenews, *Ἀγγλο-ελληνικὸν λεξικόν*, Ἀθῆναι 1975, σ. 203.

170. Ἰ. Χλωροῦ, *ὅ. π.*, τ. 1, σ. 661β.

171. Ἰ. Χλωροῦ, *ὅ. π.*, τ. 2, σ. 1516α.

172. *Derleme Sözlüğü*, τ. 9, σ. 3121.

173. E. A. Sophocles, *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods (From B.C. 146 to A.D.1100)*, τ. 1-2, Cambridge, Massachusetts 1887, τ. 2, σ. 726. Ἰ. Ν. Καζάζη - Τ. Α. Καραναστάση, *ΕΛΜΕΔΓ*, τ. 2, σ. 87. Taxiarchis G. Kolias, *Byzantinische Waffe, Ein Beitrag zur byzantinischen Waffenkunde von den Anfängen zur lateinischen Eroberung*, Wien 1988, σ. 179, ὅπου καὶ πολλὰ πραγματολογικὰ στοιχεῖα, ἐνῶ στὴν ὑποσημείωση 41, ἀναφέρεται: «Ps. kod. 181.29-182.10: *κρέμανται δὲ ἐπὶ ζώνης ἑκάστου τούτων* (der Bardariotai) *λῶροι οὓς καλοῦσι μαγκλάβια, μαστίζειν τοὺς ἀξίους μαστίζεσθαι...*».

ἀμάρτυρο (?) λατινικὸ[174] **man(u)clavium,* ἀπὸ τὶς λ. *manus* = χέρι, καὶ *clavus* = καρφί.

«*μαζάνα* καὶ *ματζάνα, ἡ* = μελιτζάνα... Μσν. *ματζάνα* < ἴσως ἰταλ. *mezzana* = εἶδος δοχείου. Πβ. τὸ κοινὸ *μελιτζάνα* < ἰταλ. *melanzana.* Συνών. *μερτζάνα, ἡ* = μελιτζάνα... Τουρκ. *mercan*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 294, 308).

Πρόκειται γιὰ τὴν ἴδια λ. μὲ διαφορετικοὺς τύπους, ἡ ὁποία προέρχεται[175] ἀπὸ τὸ μσνκ. *ματζάνα, ἡ* = μελιτζάνα, < *ματζιτζάνα* < *μα(ν)τζιζάνιν* < ἀραβοπερσικὸ[176] باد جان *bâdindžân* = the egg-plant or brinjal, باذنجان *bâdingân* = the egg-plant or brinjal, καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ σανσκριτικὸ[177] *vâtigana, vâtiṃgana* = Σολανὸν ἡ μελιτζάνα (Solanum melongena).

«*μοιράσι, τὸ* (Ρεθ.) = μερίδιο... Ἀπὸ τὸ *μοιράδι* < μσν. *μοιράδιον,* ὑποκορ. τοῦ ἀρχ. *μοῖρα* μὲ ἐπίδρ. τοῦ *μοιρασιά*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 314).

Ἡ ἐτυμολογία τῆς λ. φαίνεται ἰσχυρή, ἀλλὰ προσκρούει στὴν μεταβολὴ τοῦ *δ* > *σ*, ποὺ προσπαθεῖ νὰ τὴν ἑρμηνεύσει μὲ τὴν ἐπίδραση τῆς λ. *μοιρασιά,* ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα ἡ προέλευση τῆς λέξης εἶναι τελείως διαφορετική, γιατὶ ἡ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ[178] ميراث *miras* = κληρονομιά, *miras malı*[179] = the money value of the whole estate of a deceased person, καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ[180] ميراث *mîrâs̲* = inheritance, ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ[181] ارث *irs̲* = inheritance; remains; old custom.

«*μπεσταχτάς, ὁ* = συρτάρι πάγκου ποὺ χρησιμεύει ὡς χρηματοκιβώτιο. Τουρκ. *beş tahta* = πέντε σανίδια (ποὺ ἀποτελοῦν τὸ συρτάρι) (*ΛΕΕΔΓΙ* 329).

---

174. Οἱ Ἰ. Ν. Καζάζης - Τ. Α. Καραναστάσης, *ΕΛΜΕΔΓ*, τ. 2, σ. 87, θεωροῦν τὴ μεσαιωνικὴ λατινικὴ λ. ἀμάρτυρη, ἀλλὰ ὁ Du Cange, *Glossarium mediae et infimae Latinitatis*, τ. 5, σ. 209, ἔχει καταχωρίσει τὰ ἀκόλουθα: «*Manclavium*, Graecis recentioribus *μαγκλάβιον*, Fustis est, quo caedebantur, qui fustuarium meruerant: quasi *manualis clava*».

175. Κ. Καραποτόσογλου, «Παρατητηρήσεις σὲ ἑλληνικὰ δυσετυμολόγητα», *Βυζαντινὰ* 12, 1983, 382-384.

176. Francis Johnson, *ὅ. π.*, τ. 1, σ. 204α.

177. Monier Minier-Williams, *A Sanskṛit - English Dictionary*, Oxford 1899, σ. 935β.

178. Ἰ. Χλωροῦ, *ὅ. π.*, τ. 2, σ. 1835β.

179. J. W. Redhouse, *ὅ. π.*, σ. 2053.

180. F. Steingass, *A Learner's Arabic - English Dictionary*, σ. 1087β.

181. F. Steingass, *ὅ. π.*, σ. 26β.

Ἡ προτεινόμενη ἐτυμολογία εἶναι σωστὴ κατὰ τὸ ἥμισυ, γιατὶ ἡ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκοπερσικὸ[182] پشتخه *peş-tahta* = ἀβάκιον, ἐφ᾽ οὗ συνήθως οἱ ἀργυραμοιβοὶ μετροῦσι χρήματα· & πρόχειρον μικρὸν χρηματοκιβώτιον χρησιμεῦον καὶ ὡς γραφεῖον· a counter in a shop; a slab of wood or marble, something like a mantle-shelf; a money changer's cash board, narrow at one end, and having a raised rim around it except at the narrow end, καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ περσικὸ پیشتخه *pîš-tahta,* ἴδια σημασία, ἀπὸ τὶς λ. پیش *pîš*[183] = the front surface, front of a thing; the front part of a thing, καὶ تخه *tahta*[184] = σανίς, πίναξ, πλάξ, ἀβάκιον, πρασιά· a board, plank, or, anything made of boards, with flat surface.

«*μπόλκα ἡ* = εἶδος ζακέτας ἐφαρμοστῆς στὸ σῶμα. Ἰταλ. *bolgia* = σακούλα. Πβ. *μπολίδα* ἢ *μπόλια*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 333).

Ἡ λ. δὲ σχετίζεται μὲ τὸ ἰταλικὸ *bolgia* = λάκκος· σακούλα, δισάκι, ἀλλὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ δημῶδες τουρκικὸ[185] *bolka* = çuhadan, kadifeden yapılmış ceket, hırka (= εἶδος ζακέτας, ζακέτα κατασκευασμένη ἀπὸ τσόχα, βελοῦδο).

«*μποτζεργάτης, ὁ* = (Σέλινο, Σφακιὰ) = τὸ βαροῦλκο τῆς φάμπρικας… Τουρκ. *bocurgat* = βαροῦλκο» (*ΛΕΕΔΓΙ* 334).

Ἡ ἐτυμολογικὴ προσέγγιση κινεῖται πρὸς τὴ σωστὴ κατεύθυνση, γιατὶ στὴν τουρκικὴ[186] ἡ λ. بوجورغاد *bocırgat, bocurgat* = βαροῦλκον, ἐργαλεῖον δι᾽ οὗ ἐγείρονται βάρη, κοινῶς *μποδζαργάτης,* καὶ ὁ Ι. Χλωρὸς ἐτυμολογεῖ τὴν τουρκικὴ λ. ἀπὸ τὸ بوجا *boci, boci, boca*[187] = μεταφορά, μετάθεσις φορτίων, τὸ ὁποῖο θεωρεῖ ἰταλικῆς ἀρχῆς, καὶ τὸ *ἐργάτης, ὁ* = εἶδος βαρούλκου[188] μετὰ κατακορύφου τυμπάνου ἐν χρήσει ἰδίως ἐν τοῖς πλοίοις πρὸς ἀνέλκυσιν τῶν ἀγκυρῶν, μποτζαργάτης. Τὸ θέμα ὅμως δὲν εἶναι καὶ τόσο

182. Ἰ. Χλωροῦ, *ὅ. π.*, τ.1, σ. 429α. J. W. Redhouse, *ὅ. π.*, σ. 449α.
183. Ἰ. Χλωροῦ, *ὅ. π.*, τ.1, σ. 476α. J. W. Redhouse, *ὅ. π.*, σ. 464α.
184. J. W. Redhouse, *ὅ. π.*, σ. 513β.
185. *Derleme Sözlüğü*, τ. 2, σ. 735.
186. Ἰ. Χλωροῦ, *ὅ. π.*, τ. 1, σ. 372β.
187. Ἰ. Χλωροῦ, *ὅ. π.*, τ. 1, σ. 372β.
188. Δ. Δημητράκου, *ὅ. π.*, τ. 4, σ. 2935.

ἁπλὸ ὅσο φαίνεται, καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο οἱ Kahane-Tietze[189] ἀναφέρουν: «AncGr. *ἐργάτης* 'capstan, windlass' survives in Modern Greek *ἐργάτης, ἀργάτης*... The word is also found as the second element of the synonymous compound *bocurgat* and its equivalent: Gr. *μποζαργάτης, μποτζαργάτης,* SerboCroat. Bulg. *bojougat.* In this compound the first element, widely spread in the Levant, is unidentifiable (=τὸ πρῶτο συνθετικὸ σὲ αὐτὴ τὴ σύνθετη λέξη, ἡ ὁποία εἶναι εὐρέως διαδεδομένη στὴν Ἀνατολή, εἶναι ἀγνώστου ταυτότητας)».

«*μπούζ(ι)ουνας, ὁ* = καθένα ἀπὸ τὰ ἄκρα σακιοῦ ἢ ἀσκιοῦ. "*Δέσε σφιχτὰ τὸ μπούζιουνα τ' ἀσκιοῦ, νὰ μὴ ξεπιρίσει τὸ λάδι*". Ἀπὸ τὸ *βούζουνας,* μεγεθ. τοῦ *βουζούνι* = φούσκωμα, ἐξόγκωμα. Πβ. *μπουζιάζω* [< *μπούζ-α* (< *βύζα* = φούσκωμα, ἄκρο σακιοῦ)», «*μπουζουνιέρα, ἡ* = τσέπη... Ἰταλ. *bisognera*[190]», «*μπουτσουνάρα, ἡ* = ὑδρορροὴ στέγης. Ἀπὸ τὸ ἰταλ. διαλεκτικὸ *buzzunara* = μεγάλη φιάλη. Συνών. *κουτσουνάρα*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 334, 335, 337-338).

Ὁ Ν. Ἀνδριώτης[191] ἔχει καταχωρίσει τὴ λ. «*μπουτσουνάρι τό,* κρουνός· ἰταλ. διαλεκτ. *buzzunara* (= μεγάλη φιάλη)», καθὼς καὶ ὁ Εὐάγγ. Μπόγκας[192] ὁ ὁποῖος μᾶς πληροφορεῖ: «*μπουντσ᾽νάρ᾽* (τὸ) (Γιάν.) (*μπουτσουνάρι*) τὸ σωληνωτὸ στόμιο κανατιοῦ ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔπιναν νερό, στὴ Νησίτσα καὶ ἡ βρυσούλα, ὁ μικρὸς πίδακας νεροῦ κατ' ἐπέκταση. *Μπουτσινάρι* (Κύθνος), *ποτσινάρι* (Αἶνος) πιθ. ἀπὸ συμφυρμὸ τῶν *βουτσὶ + σωληνάρι*», «*μπιτζουνάρα* (*ἡ*) ὁ ξύλινος αὔλακας ποὺ ὁδηγεῖ τὸ νερὸ στὴ φτερωτὴ τοῦ μύλου (χωριὰ Δρόπολης), *μπουτσ᾽νάρ᾽* (*τὸ*) στὰ Γιάννινα εἶναι ὁ σωλήνας ἀπὸ τὸν ὁποῖο χύνεται τὸ νερὸ τοῦ κανατιοῦ».

---

189. Henry and Renée Kahane - Andreas Tietze, *The Lingua Franca in the Levant, Turkish Nautical Terms of Italian and Greek Origin*, Urbana 1958, σ. 508, λῆμμα 769.

190. Ἡ ἰταλικὴ λ. *bisognera* ποὺ παρατίθεται δὲν μαρτυρεῖται στὴν ἰταλικὴ γλώσσα, βλ. Salvatore Battaglia, *Grande dizionario della lingua italiana*, τ. 2, σ. 255, ὅπου ἡ λ. ἔπρεπε νὰ ἦταν καταχωρισμένη. Ὁ Βρασίδας Καπετανάκης, *Τὸ Λεξικὸ τῆς πιάτσας*, Ἀθήνα 1962, σ. 91, ἔχει ἀποθησαυρίσει τὶς λ.: «*μπουζουριέρα, ἡ* = 1) τὸ χρησιμοποιούμενον πρὸς κάλυψιν παρανόμου πράξεως μέσον...», καὶ «*μπουζουριερατζής, ὁ* = ὁ ἄνθρωπος τοῦ ὁποίου τὸ παλτὸ ἔχει μιὰ πολὺ μεγάλη ἐσωτερικὴ τσέπη στὴν πλάτη».

191. Ν. Π. Ἀνδριώτη, *ΕΛ*, σ. 223.

192. Εὐάγγ. Ἀθ. Μπόγκα, *Τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Ἠπείρου*, τ. 1-2, Ἰωάννινα 1964-1966, τ. 1, σ. 259, τ. 2, σ. 43.

Ὁ Ἀγ. Τσοπανάκης ἔχει ἀσχοληθεῖ μὲ τὸ θέμα καὶ ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἀρχαιοελληνικὴ λ. *ποδεών*[193], *ὁ* = κυρίως τὰ ἄκρα, αἱ λωρίδες ἑνὸς ἐκδαρμένου δέρματος ζώου τινός· εἰς τὸν δερμάτινον ἀσκὸν οἴνου ἢ ἐλαίου λέγεται οὐ μόνον ὁ λαιμὸς (*ἀσκοῦ ποδεών*)...ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ συῤῥαμέναι λωρίδες, τὰ ἄκρα τοῦ ποδός, χρησιμεύουσαι διὰ νὰ πιάνῃ τις, τὸ γεμάτον δερμάτι καὶ νὰ τὸ κουβαλῇ, ἐπιβιώνει[194]: «καὶ σήμερα σὲ ἀρκετὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα μὲ τὶς ἀρχικὲς καὶ μὲ παράγωγες σημασίες, σὲ διαφόρους τύπους: *ποδεὼν* —**ποδέων* > *ἀπόδιωνας* Ροδ. καὶ Δωδεκ. ἰδ. = τὸ μπατζάκι τοῦ παντελονιοῦ καὶ τῆς νησιώτικης βράκας, ἀνδρικῆς καὶ γυναικείας. 2) **ποδεωνάριον* > *πουδουνάρ'* Μακεδ. (Σιάτ.), μὲ τὴν ἴδια σημασία. 3) **ποδεώνιον* > *ποδιώνι* > *πουδιούνι* > *μπουζούνι* = φουσκωμένον ἄκρον ἀσκοῦ, *μπ'ζούνι* (στὸν πληθ. *μπζούνια* = τὰ ἄλλως λεγόμενα καλαμοβράκια, δηλονότι αἱ ὁπαὶ δι' ὧν περῶσι τὰς βράκας εἰς τοὺς πόδας Σάμ. 4) **ποδεωνάριον* > **πουδιουνάρι* > **πουζουνάρι* (βλ. *μπουζούνι*) > *πουτσουνάρι* Ροδ. > *μπουτσουνάρι* Ἀμοργ. = σωλὴν τῆς ἐκροῆς τοῦ ἀρμεοῦ, *μπλουτσουνιέρα ἡ* Νάξ. = ὀπὴ τοῦ ληνοῦ, ἐξ ἧς καταρρέει ὁ μοῦστος εἰς τὸ ὑπολήνιον».

Ὁ N. Andriotis[195] ἔχει λάβει ὑπόψη του τὴν ἀνωτέρω ἐργασία τοῦ Ἀγαπ. Τσοπανάκη ἀλλὰ κάτω ἀπὸ τὸ λῆμμα: *ποδεών, ὁ,* δὲν ἔχει περιλάβει τοὺς τύπους: *μπουζούνι, πουζουνάρι, μπουτσουνάρι* κλπ., προφανῶς δὲ δέχεται αὐτὴ τὴν ἐτυμολογικὴ προσέγγιση ἡ ὁποία διακρίνεται γιὰ εὑρηματικότητα καὶ εὐστοχία, ἀλλὰ ἡ ἀνυπαρξία τύπου μὲ *δ*, ἐνῶ αὐτὸ διατηρεῖται στοὺς τύπους: *πόδιωνας, πουδιῶνας, ἀποδιῶνας, ποδωνάριν, πουδουνάρ'*, δημιουργεῖ ἐρωτηματικὰ καὶ ἀμφιβολίες γιὰ τὴν ὀρθότητά της.

Ἡ ἐτυμολογία τῆς λ. *μπουτσουνάρι, μπουτσουνάρα* θὰ πρέπει νὰ ἐρευνηθεῖ στὶς ρομανικὲς γλῶσσες καὶ τὰ ἰδιώματά τους, πρβλ.: ἀρχ. μσνκ. γαλλικὰ[196] *bu(i)sine* "conduit, tuyeau (= λούκι, σωλήνας, κιούγκι)", *busine* (Amiens) "tuyeau de gouttière (= σωλήνας τῆς ὑδρορροῆς)", *bouzine* (Reims)

193. Ἄνθ. Γαζῆ κἄ., *ὅ. π.*, τ. 2, σ. 776.

194. Ἀγαπητοῦ Γ. Τσοπανάκη, *Συμβολὴ στὴν ἔρευνα τῶν ποιητικῶν λέξεων*: "*Αἱ Γλῶτται*", Ρόδος 1949, 35-37 [= Τοῦ ἴδιου, *Συμβολὲς στὴν ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας*, τ. 1-2, Θεσσαλονίκη 1983, τ. 1, σ. 387-389]. Ὁ Θεοχάρης Δετοράκης, «Λέξεις κρητικῶν κειμένων», *Ἀριάδνη* 5, 1989, 370-371, συγχέει τὴ μσνκ. λ. *μπουζ(ου)νάρα, ἡ* = μεγάλη τσέπη, ἀπὸ τὸ **μπουζουνάρι* < *ὑποζωνάριον*, μὲ τὴ λ. *μπουζούνι, τὸ* = φουσκωμένο ἄκρο ἀσκοῦ, τὴν ὁποία ἐτυμολογεῖ ἀπὸ τὸ *ποδεών*.

195. N. Andriotis, *LA*, σ. 457, λῆμμα 4954.

196. Walther von Wartburg, *Französisches Etymologisches Wörterbuch*, τ. 1, σ. 592-593.

"vanne (= βάνα, διακόπτης νεροῦ)", *büžen*[197] (Engadin Ἑλβετίας) "hölzerne Röhre der Wasserleitung (= ξύλινος σωλήνας τῆς ὕδρευσης)", doccia[198](= ὑδρορρόη), ἀπὸ τὸ λατινικὸ *bucina* = Trompete.

«*μπουμπουλές, ὁ* = πυκνὸ φράγμα φυλλωμάτων ποὺ σχηματίζεται ἀπὸ τὴ διαπλοκὴ ἢ συγκέντρωση κλαδιῶν, θάμνων ἢ καὶ δένδρων... Ἴσως ἀπὸ τὸ *πουπουλὲς* (< *πούπουλο*) μὲ ἠχηροπ. τοῦ *π* σὲ *μπ.* Συνών. *στουμπαλέ, τουφουλέ*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 335).

Ἡ προέλευση τῆς λ. δὲν μπορεῖ νὰ ἀναζητηθεῖ στὸ *πουπουλὲς* (< *πούπουλο*), ἀλλὰ θὰ πρέπει νὰ ἐντοπισθεῖ στὸ λατινικὸ[199] *pampinus* = a tendril or young shoot of a vine; a vine-leaf, the foliage of a vine (= ἀμπελόφυλλο, τὸ φύλλωμα τοῦ κλήματος), ποὺ βρίσκεται στὶς νεολατινικὲς γλῶσσες[200] ὡς: ἰταλ. *pampino,* σικελ., καλαβρέζικα *pámpina* = Laub (= φύλλωμα), Blatt (= φύλλο), καὶ μὲ μεταβολὴ τοῦ ἐπιθήματος ὡς: ἀβρουζζιακὰ (Abruzzen) *pampuyyę*, ρεατινικὰ (Rieti) *pampul'a* = dürres Laub (= ξερὸ φύλλωμα), καταλανικὰ *pimoll*, πορτογαλικὰ *pimpolho*, καὶ προφανῶς ἀπὸ τὸ *pampul'a* > *μπουμπουλές*, μὲ ὑποχωρητικὴ ἀφομοίωση *α - ου* > *ου - ου*.

«*μπουρού, τὸ καὶ μπουριά, τὰ* = πείσμα, μούτρωμα... Ἀπὸ τὸ *μπουρώνω* ὑποχωρ. μὲ ἐπίδρ. τοῦ *μπουρὶ - μπουριά*», «*μπουρώνω* = δυσανασχετῶ, καταβάζω μοῦτρα, πεισμώνω... Ἀπὸ τὸ *μπουρ-ὶ* (< τουρκ. *boru*) μὲ κατάλ. *-ώνω* (ἡ σημασία μεταφορικὴ ἀπὸ τὴν ὑπερθέρμανση τοῦ μπουριοῦ σόμπας)» (*ΛΕΕΔΓΙ* 337).

Ἡ ἐτυμολογία εἶναι σωστή, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα ἡ λ. *μπουρού* = πεῖσμα, προέρχεται κατευθείαν ἀπὸ τὸ τουρκ[201]. بورو *boru* = σωλήν, σάλπιγξ· bad, in a bad state (= ἄσχημα, σὲ ἄσχημη κατάσταση).

«*μπουτσώνομαι* = λερώνομαι... Ἴσως ἀπὸ τὸ *βουτσὶ* (= δοχεῖο λαδιοῦ στὶς φάμπρικες) μὲ κατάλ. *-ώνω*. Κατ' ἄλλη ἐκδοχὴ ἀπὸ τὸ *βουτσώνω* [= ἐπα-

197. W. Meyer-Lübke, *REW*, σ. 123, λῆμμα 1368.

198. K. Jaberg und J. Jud, *Index zum "Sprach-und Sachatlas Italiens und der Südschweiz", Ein propädeutisches etymologisches Wörterbuch der italienischen Mundarten*, σ. 81.

199. Charlton T. Lewis - Charles Short, *ὅ. π.*, σ. 1295.

200. W. Meyer-Lübke, *REW*, σ. 508, λῆμμα 6185.

201. Ἰ. Χλωροῦ, *ὅ. π.*, τ. 1, σ. 377α. New Redhouse, σ. 191.

λείφω τὸν πάτο τοῦ ἁλωνιοῦ μὲ διάλυμα βουτσιᾶς, ὥστε νὰ γίνει κατάλληλο γιὰ τὸ ἁλώνισμα]» (*ΛΕΕΔΓΙ* 338,135).

Ἡ λ. πρέπει νὰ συσχετισθεῖ μὲ τὸ παλαιὸ ἰταλικὸ[202] *bozzare* = to rough (= ἀναστατώνω) hew or draw, cast, cut, worke or write anything, to bungle (= τὰ κάνω μαντάρα, εἶμαι τσαπατσούλης), καὶ κατ' ἐπέκταση: *λερώνω-ομαι.*

«*μπροστελίνα, ἡ* = ζώνη στὸ μπροστινὸ μέρος σαμαριοῦ ποὺ περιβάλλει τὸ λαιμὸ τοῦ ζώου, ἡ μπροστινέλα... Ἀπὸ τὸ *μπροστέλ-α* (< μσν. *ἐμπροστέλα*) μὲ κατάλ. *-ίνα*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 340).

Ὁ Ν. Ἀνδριώτης[203] ἀναφέρει: «*μπροστέλα ἡ,* μεσν. *ἐμπροστέλα* (προφυλακή) < *ἐμπροστά* + κατάλ. *-έλα.* Κατὰ G. Weigand στὸ *Balkan - Archiv.* 4, 12 σλαβ. *pre-stela,* μὲ παρετυμολογία τοῦ *ἐμπρός*», καὶ τὰ ἴδια ἐπαναλαμβάνονται ἀπὸ τὸν Γ. Μπαμπινιώτη[204], ἐνῶ τὸ ΛΚΝ[205] ἐπιπροσθέτως παραθέτει τὸ βουλγαρικὸ *prestika* = ποδιά, ἀλλὰ ἡ προέλευση τῆς λ. δὲν μπορεῖ νὰ ἀναζητηθεῖ στὸ μσνκ[206]. *ἐμπροστέλα, ἡ* = ἐμπροσθοφυλακή, καὶ δὲν ἔχει ἄμεση παραγωγικὴ σχέση μὲ τὸ μσνκ.-νεοελλ. (*ἐ*)*μπροστά.*

Ὁ Du Cange ἔχει καταγράψει τὶς λ[207].: «*ἀντελίνη, Antelena.* Glossae graec. lat. *στηθιστήρ, Antellina*», «*ὀμπροστελίνα, Antilena, προστηθίδιον*», καὶ: «*ὀπισθέλη, Postilena, ὀπισθία,* in Glossis Lat. Gr. *Ὀπισθελίνη,* eâdem notione...*καὶ μικρὰ τουφία καὶ τῶν ὀπισθελίνων καὶ ἀντελίνων τῶν ἵππων*», καὶ οὐσιαστικὰ παρέχει ἔμμεσα τὸν πρέποντα συσχετισμὸ τῶν λέξεων, γι' αὐτὸ τὸ λόγο καὶ ὁ Ἀδ. Κοραῆς[208] μᾶς πληροφορεῖ: «καὶ τὸ *Ἀντελήνα* (*Antelena,* παράγωγον τοῦ *Antella* ἢ *Antela* τοῦ παρακμάζοντος Λατινισμοῦ) τὴν ὀνομαζομένην καὶ *Ἐμπροσθελήνα.* Ἐσήμαινε τὸν περὶ τὸ στῆθος τοῦ ἀλόγου περικείμενον λῶρον, διὰ νὰ κρατῇ τὴν σέλλα, τὸν ὀνομαζόμενον ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς *Στηθιστῆρα* (portail, Τουρκιστί, *Σινεμπένδ*). Ἐξεναντίας, ὁ

---

202. John Florio, *A Worlde of Wordes, or Most copious, and exact Dictionarie in Italian and English*, London 1598, σ. 47.

203. Ν. Π. Ἀνδριώτη, *ΕΛ*, σ. 224.

204. Γ. Μπαμπινιώτη, *Λεξικὸ τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσας*, σ. 1158.

205. *Λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς*, [Ἵδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], σ. 893.

206. Ἐμμ. Κριαρᾶ, *Λεξικὸ τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς δημώδους γραμματείας 1100-1669*, τ. 6, Θεσσαλονίκη 1978, σ. 28.

207. Du Cange, *ὅ. π.*, σ. 82, 1044, 1048.

208. Ἀδ. Κοραῆ, *ὅ. π.*, τ. 1, σ. 43.

ὄπισθεν τῆς σέλλας κατερχόμενος καὶ κρατῶν τὴν οὐρὰν λῶρος ἐλέγετο, *Ὀπισθελίνα,* ἀπὸ τὸ Ῥωμαϊκὸν *Postilena*, καὶ *Ὀπισθία* (χυδ. *Πιστιά, croupière*, Τουρκ. *Κουσκούν*). Σήμερον ὀνομάζεται *Καπουλοδέτης*».

Τὸ συμπέρασμα[209] ποὺ προκύπτει εἶναι ὅτι τὸ μεσαιωνικὸ λατινικὸ[210] *antela*, *antelina* = lorimentum pectorale equi; Brustriemen, Vordergeschirr des Pferdes, συσχετίσθηκε μὲ τὸ *(ὀ)(ἐ)μπρὸς* καὶ δημιουργήθηκε τὸ *(ὀ)μπροστελίνα > μπροστέλα,* καὶ τὸ *postilena*[211] = crupper (= καπουλοδέτης, πισινέλα), μὲ τὸ *ὄπισθεν* καὶ προέκυψε τὸ *ὀπισθελίνα > πισελίνα*[212], *πισινέλα.*

«*ντένι, τὸ* (Χαν.) = μίσχος, κοτσάνι. Ἀπὸ τὸ ὑποκορ. τοῦ *ἀντένα* > **ἀντένιον > ἀντένι > ντένι* (μὲ σίγηση τοῦ ἀρχικοῦ ἄτονου *ἀ-*). Πβ. *ψίδι* < **ἀψίδιον* < *ἀψίς*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 350).

Ἡ λ. ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ δημῶδες[213] τουρκικὸ *deñek* = hıyar, patlıcan vb. sebzelerin sapı (= ὁ μίσχος τοῦ ἀγγουριοῦ, μελιτζάνας κλπ. λαχανικῶν).

«*ντερεφός,* ἐπίθ. ἀδύνατος, λεπτοφυής, λεπτός... Ἀπὸ τὸ **τερ-εφὸς* < ἰνδοευρωπαϊκὸ θέμα *ter-* = τρυπῶ. Πβ . ἀρχ. ρ. *τερέω* = διατρυπῶ, ἀρχ. ἐπίθ.

---

209. Δημητρίου Μ. Σάρρου, «Παρατηρήσεις εἰς τὸ ἠπειρωτικὸν γλωσσάριον τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ», *Πεντηκονταετηρὶς Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως* 1920, σ. 45-48, ὅπου ὑπάρχει ἐξαντλητικὴ ἀνάπτυξη τοῦ θέματος. Μ. Φιλήντα, *ΓΓΕ*, τ. 3, σ. 181.

210. *Mittellateinisches Wörterbuch*, σ. 694. Du Cange, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae Latinitatis*, τ. 1, σ. 295, 296: «*antela, antella*. Antilena, equi pectorale, nostris , *Poitrail*. Glossae Isidori: *Antela, Antilena, sicut Postela, Postilena*...Adde Isidorum lib. 20. cap. 16. Gloss. Lat. Graec. *Antelena, διαρηστήρ, ὅ ἐστιν ἱμὰς ἵππων περὶ τὸ στῆθος*»· πρόκειται γιὰ τὴ λ.: *δερηστήρ. ὁ συνέχων, περιτραχήλιος,* ποὺ ἀπαντᾶ καὶ ὡς: *δερριστήρ· περιδέραιον ἵππου, *δερριστήρ· συνάγχη περιαυχένιος* (Ἡσύχ. δ691, 692), ἐνῶ τὸ ἑρμήνευμα: *ἱμὰς ἵππων περὶ τὸ στῆθος*, προέρχεται ἀπὸ τὸ συνώνυμο: *στηθιστήρ, ὁ· ἱμὰς ἵππων περὶ τὸ στῆθος.* Ὁ P. Chantraine, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque,* τ. 1, Paris 1968, σ. 264, σχολιάζοντας τὴ λ. *δερριστήρ,* παρατηρεῖ: «le double *ρ* est-il une faute ? un traitement dialectal ? ou résulte-t-il d'une étymologie populaire avec *δέρρις*». Iohanis Zonarae, *Lexicon,* ἔκδ. I. A. H. Tittman, Lipsiae MDCCCVIII, σ. 476. *Thesaurus Linguae Graecae,* τ. 7, σ. 747.

211. Charlton T. Lewis - Charles Short, *ὅ. π.*, σ. 1406.

212. Ἀπὸ τὸ λατινικὸ *postilena* = καπουλοδέτης, προέρχεται τὸ ἰταλικὸ *posola* = striscia doppia di cuoio che collega la braca al colare; ciascuna striscia di cuoio cui sono raccomandati gli straccoli della sella o del sellino, καθὼς καὶ τὰ ἰδιωματικά: *pustulèna, posilena, pòs'ena* = straccale. Carlo Battisti - Giovanni Alessio, *DEI*, τ. 4, σ. 3035. W. Meyer-Lübke, *Grammaire des langues romanes*, traduction française par Eugène Rabiet, τ. 1, Paris 1890, σ. 126.

213. *Derleme Sözlüğü*, τ. 4, σ. 1421.

τέρην = μαλακός, τρυφηλός, λατ. *ter-ere* = τρίβω, *ter-es* = ἰσχνός, *terebare* = τρυπῶ, καὶ τὸ κοινὸ *τερηδόνα* < ἀρχ. *τερ-ηδών*. Τὸ *φ* τοῦ καταληκτ. ἐπιθήματος *-εφός* (ἀντὶ *-ερός*) ἴσως ἀπὸ ἐπίδρ. τοῦ ὁμόρριζου *τρυφερός*)» (*ΛΕΕΔΓΙ* 350).

Ἡ ἀναγωγὴ νεοελληνικῶν λέξεων σὲ ἀμάρτυρες ἀρχαιοελληνικὲς παρουσιάζει πολλὲς δυσκολίες, ἐνῶ ἡ περαιτέρω διασύνδεσή τους μὲ τὴν ἰνδοευρωπαϊκὴ δὲν εἶναι ἡ ἐνδεδειγμένη, γιατὶ στὶς περισσότερες περιπτώσεις ὄχι μόνο δὲ προωθεῖται τὸ θέμα, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα συσκοτίζεται· πρόκειται γιὰ διαφορετικὸ τύπο τῆς λ. *τερεφός, ὁ* (Κέρκυρα) = εὔθριπτος, ἐλαττωματικός, τὸ ὁποῖο προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο[214] *τέρφος, τό* = λέπυρον, δέρμα, φλοιός, φλούδα· skin, shell, > *τερεφός* > *ντερεφός*, μὲ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ συνοδίτη φθόγγου *ε*, καὶ σχηματισμένο κατ' ἀναλογία πρὸς ἄλλα εἰς *-ός* λήγοντα ἐπίθετα, καὶ γιὰ τὸ σημασιολογικὸ μέρος πρβλ. τὸ νεοελληνικό: *εἶναι πετσὶ καὶ κόκαλο*, καθὼς καὶ τὸ τουρκικό-ἀγγλικὸ ἀντίστοιχο: *derisi kemiklerine yapışmak* = to be just skin and bones, be skinny (= λιπόσαρκος, κοκαλιάρης), ὅπου ἡ τουρκικὴ λ. *deri* καὶ ἡ ἀγγλ. *skin* = δέρμα.

«*παπούρα, ἡ* καὶ *παπουρές, ὁ* = ἐπίπεδος χῶρος σὲ ὕψωμα, γήλοφος. Πιθανὴ ἡ ἐτυμ. ἀπὸ τὸ φυτὸ *πάπυρος*, τοῦ ὁποίου τὸ στέλεχος ἔχει σχῆμα κωνοειδές, παρόμοιο μὲ τὸ σχῆμα λόφου, μὲ μεγεθ. κατάλ. *-α*. Ὁ β' τύπος ἀπὸ τὸν α' μὲ κατάλ. *-ὲς*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 408).

Οἱ δημώδεις ὀνομασίες μὲ τοπολογικὸ προσδιορισμὸ εἶναι ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσες, ἀλλὰ μεγάλος ἀριθμός τους δὲν εἶναι εὔκολο νὰ ἑρμηνευθεῖ διὰ μέσου τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, ἐνῶ ὁ πληρέστερος τρόπος εἶναι νὰ ἐξετασθοῦν μὲ μιὰ εὐρύτερη γλωσσικὴ προσέγγιση, καθὼς ἀποφεύγονται οἱ ἀμάρτυροι τύποι, καὶ γίνεται ἀντιληπτὸ ὅτι ὑπάρχει μιὰ συνέχεια ἑνὸς ὑποστρώματος τὸ ὁποῖο ἐξακολουθεῖ καὶ δείχνει τὴν παρουσία του. Ἡ λ. *παπούρα, ἡ* = γήλοφος, σχετίζεται μὲ τὸ προβηγκιανὸ[215] (Abress.) *poype* = petite colline

---

214. Γερ. Χυτήρη, *Κερκυραϊκὸ γλωσσάρι, ἀκατάγραφες καὶ δίσημες λέξεις*, σ. 188, ὁ ὁποῖος καὶ ἐτυμολογεῖ τὴ λ. σωστά. Ὁ Δ. Κρεκούκιας, «Ἐτυμολογικὰ Δ'», *Λεξικογραφικὸν Δελτίον* 24, 2003, 278, παραθέτει τοὺς συναφεῖς τύπους: *τερεφός, τζερεφός, τσιρεφός, τσιριφλὸς* = τὸ ἄτομο τὸ ἀδύνατο στὸ σῶμα, τὸ μαλθακὸ ἀλλὰ καὶ τὸ μὲ ἐλατωμένη ἀντίληψη τὸ μισόκουτο. Ἄνθ. Γαζῆ κἄ., *ὅ. π.*, τ. 3, σ. 257. *LSJ*[9], σ. 1778.

215. Kurt Baldinger, *Dictionnaire onomasiologique de l' ancien occitan*, Fascicule 1, Tübingen 1975, σ. 73, λῆμμα 168: élevation de terrain, colline.

(= μικρὸς λόφος), ὅπως οἱ κρητικὲς[216] λ. *πασπάρα, ἡ* = σχιστόλιθος, μαλακὴ πέτρα ποὺ σπᾶ πολὺ εὔκολα, καὶ *πάσπαρος, ὁ* = τὸ πέτρωμα μαρμαρυγιακὸς σχιστόλιθος, καὶ κατὰ περιοχὲς ὁ φυλλίτης, ποὺ ἀνευρίσκονται στὰ κατωιταλικὰ[217] ὡς: *κάσπαρο ὁ* (*πάσπαρος*), *κάρπαρο* = εἶδος σκληροῦ πωρόλιθου, καὶ στὴν πραγματικότητα εἶναι ἀγνώστου ἐτυμολογίας, εἶναι ἴδιας προέλευσης μὲ τὸ προβηγκιανὸ[218] (Mars.) *pansaru* = terre forte, où domine l'argile.

«*πατσούρα, ἡ* = ἡ ἀποφορὰ ποὺ ἀναδίδουν τὰ ροῦχα κάποιου ἀπὸ οὖρα. Ἀπὸ τὸ *πατσοῦρος* ὑποχωρ. (πβ. *καμπούρα* < *καμπούρης*)», καὶ «*πατσοῦρος,* ἐπίθ. αὐτὸς τοῦ ὁποίου τὰ ἐνδύματα ἀναδίδουν ὀσμὴ οὔρων, αὐτὸς ποὺ κατουριέται πάνω του, ὁ κατουρλής. Ἀπὸ τὸ **πατσουρῶ* < ἴσως ἰταλ. *pancia* (= κοιλιὰ) + *οὐρῶ*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 417).

Ἡ κοινὴ νεοελληνικὴ χρησιμοποιεῖ τὶς λ.: *πατσούρα, πατσούρω, ἡ* = κακοντυμένη, βρώμικη, γυναίκα, καὶ ἡ προέλευση τῶν λ. πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ στὸ δημῶδες τουρκικὸ[219] *paçur* [patšur] = üstü başı dağınık, pis, düzensiz (= τὰ ροῦχα τὰ ὁποῖα εἶναι ἀκατάστατα, βρώμικα, ἀσυγύριστα).

«*ρέτζακας, ὁ* καὶ (σπάνια) *ρετζάκα, ἡ* (συνηθίζεται ὡς τοπωνύμιο) = γκρεμός, χαράδρα, ἀπότομο ρυάκι. Οὐσ. *ρέτζα* (< *ρίτζα* < *ρίζα*) + μεγεθ. κατάλ. -*ακας*. Ἡ τροπὴ τοῦ *ι* σὲ *ε* ἀπὸ ἐπίδραση τοῦ παρακείμενου ὑγροῦ. Πβ. καὶ τοπωνύμιο *Ρίτζα* καὶ *Ρίτζες* στὴν Κάρπαθο. Πβ. καὶ ρ. *ρετζακώ*(*νω*) = πέφτω ἀπὸ ψηλά», καὶ «*ρέτσουλο, τὸ* = γκρεμός, χαράδρα, ρυάκι... Ἀπὸ τὸ *ρετσούλι,* ὑποκορ. τοῦ *ρέτζα* (< *ρίτζα* < *ρίζα*). Τὸ *ε* ἀπὸ τὸ παρακείμενο ὑγρὸ *ρ*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 448-449).

Ἡ προέλευση τῆς λ. θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ στὰ ρομανικά[220], πρβλ. προβηγκ. *reç*, γασκ. *arrec* = Bach (= ρυάκι), Rinnsal (= ποταμάκι), ruisseau,

---

216. Ἐλευρίου Κ. Πλατάκη, «Δημώδη ὀνόματα ὀρυκτῶν καὶ πετρωμάτων τῆς Κρήτης», *Κρητολογία* 12-13, 1981, 145-146.

217. Ἀναστασίου Καραναστάση, *Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῶν ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων τῆς κάτω Ἰταλίας*, τ. 3, Ἀθῆναι 1988, σ. 92, ὅπου ἀναφέρονται καὶ οἱ ὑπάρχουσες ἐτυμολογικὲς προσεγγίσεις.

218. Kurt Baldinger, *ὅ. π.*, Fascicule 2, Tübingen 1980, σ. 140, λῆμμα 291: *terrain argileux*.

219. *Derleme Sözlüğü*, τ. 9, σ. 3377.

220. W. Meyer - Lübke, *REW*, σ. 603, λῆμμα 7299. Frédéric Mistral, *Lou tresor dóu Felibrige ou Dictionnaire provençal-français*, τ. 1-2, Aix-en-Provence 1879-1887, τ. 2, σ. 720-721.

rigole (= αὐλάκι), ravin (= ξεροπόταμο, φαράγγι), καὶ μὲ τὴν κατάληξη -*άκας*, προσδιόρισε τὸ ἀπότομο ρυάκι κλπ.

«*σαλιαδόρος, ὁ* = μπετούγια, μάνταλο. Ἴσως ἰταλ. *saldatore* = συγκολλητής. Συνών. *μπεράτης*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 457).

Ἡ λ. δὲν μπορεῖ νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ *saldatore* = συγκολλητής, γιατὶ ὑπάρχουν προβλήματα τόσο μορφολογικὰ-φωνητικά, ὅσο καὶ σημασιολογικά· ἡ πλησιέστερη ἰταλικὴ λ. στὸ κρητικὸ *σαλιαδόρος, ὁ* = μπετούγια, μάνταλο, εἶναι ἡ λ. *saliscendi*[221] = στροφεύς, βάλανος, ἐπιβλής, κλεῖθρον, μάνδαλον· latch[222] (= μάνταλο, μπετούγια); going up and down, ups and downs, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὶς λ. *salire + scéndere* (= ἀνεβαίνω, ἀνυψοῦμαι + κατεβαίνω), ἐνῶ ἡ βενετικὴ[223] διάλεκτος χρησιμοποιεῖ τὴ λ. *saltarelo* = saliscendo o saliscendi, ἀλλὰ εἶναι ἀδύνατο νὰ μεταβληθοῦν στὸ *σαλιαδόρος*· ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ[224] *salitóre* = chi, che sale· ὁ ἀναβαίνων· monteur; qui monte, καὶ γιὰ τὴ σημασιολογικὴ ἐξέλιξη πρβλ. τὰ ἀνωτέρω συνώνυμα: *salisendi*, *saltarelo*, τὰ ὁποῖα στηρίζονται στὴ σημασία: *ἀνεβαίνω*.

«*σεισορὰ* καὶ *σεισοράδα, ἡ* = σουσουράδα. Α΄ συνθετ. *σεισο-* (βλ. λ.) + *ὀρὰ* (βλ. λ.)» (*ΛΕΕΔΓΙ* 460).

Ἡ ἐτυμολογία τῆς λ. εἶναι σωστή, ἀλλὰ ἡ μτγν. ἑλληνικὴ[225] γνωρίζει τὴ λ. «*σεισοῦρα, ἡ,* Caudam movens, nomen Aviculae, quae Graece *ἴυγξ* et *κίγκλος* etiam nominatur, a quibusdam Motacilla», ὅπως διασώζεται μόνο στὸ ἀκόλουθο χωρίο[226]: «*Ἴυγξ ζῶον ἀδικώτατον(?) ἡ λεγομένη σεισοῦρα ἢ κιρναῖος, ἐστὶ δὲ καὶ εἶδος ὀργάνου μουσικοῦ, ᾧ χρῶνται αἱ φαρμακίδες εἰς φίλτρα*».

---

221. Μ. Π. Περίδου, *ὅ. π.*, τ. 2, σ. 1383.

222. *Dizionario delle lingue Italiana e Inglese*, Parte Prima, *Italiano - Inglese*, τ. 1-2, ἐκδ. Vladimiro Macchi, Firenze 1972, τ. 2, σ. 1136. 1136.

223. G. Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*, σ. 595.

224. Aldo Gagrielli, *Grande dizionario illustrato della lingua italiana*, τ. 1-2, Mondatori 1989, τ. 2, σ. 3190.

225. *Thesaurus Linguae Graecae*, τ. 7, σ. 136.

226. *Scholia et glossae in halieutica (scholia vetera et recentiora)*, ἔκδ. U. C. Bussemaker, *Scholia et paraphrases in Nicandrum et Oppianum in Scholia in Theocritum*, ἔκδ. F. Dübner, Paris 1849, Hypothesis-book 1 scholion $565_{2\text{-}4}$. Ὁ Ν. Π. Ἀνδριώτης, *ΕΛ*, σ. 333, παράγει τὴ λ. *σουσουράδα, ἡ*, ἀπὸ τὸ ἀμάρτυρο **σεισουρ-άδα* <**σεισοῦρα, ἡ*, ἐνῶ καὶ ὁ Ἀδ. Κοραῆς, *Ἄτακτα*, τ. 5_1, σ.

«*συχριντί*, ἐπίρρ. ὁλοκληρωτικὰ ἐπιχρισμένος, ὁλόσωμα πασαλειμμένος, ὁλότελα λερωμένος... Ἀπὸ τὸ ἐπίρρ. **συχρι-τὶ* (< ἐπίθ. **συχριτ-ὸς* < μτγν. *συγ-χρίω*) μὲ ἠχηροπ. τοῦ *τ* σὲ *ντ*.» (*ΛΕΕΔΓΙ* 502).

Ἡ προτεινόμενη ἐτυμολογία περιέχει θετικὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ δὲν εἶναι πειστική, καὶ τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι λανθάνει ἡ τουρκοπερσικὴ[227] λ. كيو شوخ *şoh gîr, şûẖ gîr* = sordidus inquinatus, sordidus; sordido, imbrattato, sporco; sordid (= ρυπαρός).

«*ταΐνι, τὸ* = **1** τὸ συσσίτιο. **2** ἡ κτηνοτροφή. Τουρκ. *tayın* < ἑλλην. *ταγήν*, αἰτ. τοῦ *ταγή*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 506).

Τὰ ἀνωτέρω εἶναι ἀκριβὴς μεταφορὰ τῶν ὅσων παραθέτει ὁ Ν. Ἀνδριώτης[228], ἀλλὰ ἡ λ. ἔχει διαφορετικὴ προέλευση καὶ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ[229] تعيين *ta'yin, tayın* = ὁρισμός, καθορισμός, διορισμὸς ὑπαλλήλου· σιτηρέσιον ἄρτου, κρέατος κτλ. διδόμενον εἰς στρατιωτικοὺς ἰδίᾳ ὑπαλλήλους· *ration;* small loaf issued to soldiers; appointing, designating; appointment, τὸ ὁποῖο παράγεται ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ[230] تعيين *ta'yin* = specification, particularization; *ration, food*, ἀπὸ τὸ ρῆμα[231] عين *'ân*, ἀπρμφ. تعيين *ta'yin*, = define, determine, specify.

«*τσουράς, ὁ* = κυλινδρικὸς σουγιὰς τσέπης. Ἴσως ἀπὸ τὸ *τσουρ-ῶ* [= **1** γκρεμίζομαι. **2** κυλινδρῶ κάτι... Ἀπὸ τὸ ρῆμα *τσουλῶ* (< *κυλῶ* < ἀρχ. *κυλίω*)] μὲ κατάλ. *-άς*. (Ἔφερε στὸ ἕνα ἄκρο του ροδέλα περιστρεφομένη γιὰ διάφορες χρήσεις)» (*ΛΕΕΔΓΙ* 532).

Ἡ λ. δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ ρῆμα *τσουρῶ*, ἀλλὰ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ

341, σημειώνει: «Ὁ Βελώνιος (Observat. 1, 19, pag. 24) τὸν ἤκουσεν ὀνομαζόμενον *Σουσουράδα*. Τοῦτο ἐμφανίζει τὸ Ἑλλ. *Σεισοῦρα*· ἀλλὰ τὸ *Σεισοῦρα* ἐτάχθη εἰς τὰ δισταζόμενα ἀπὸ τὸν Σνεϊδέρον ὡς ἀμάρτυρον».

227. Franz Meninski, *Thesaurus linguarum orientalium*, σ. 2874. Francis Johnson, *ὅ. π.*, σ. 768β.

228. Ν. Π. Ἀνδριώτη, *ΕΛ*, σ. 356, ὁ ὁποῖος παραπέμπει στὸν P. Kretschmer, *Glotta* 27, 15.

229. Ἰ. Χλωροῦ, *ὅ. π.*, τ. 1, σ. 530α. New Redhouse, σ. 1109.

230. Hans Wehr, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, σ. 663.

231. F. Steingass, *ὅ. π.*, σ. 741β.

τουρκικὸ[232] اوستورة *ustura* = ξυράφιον· a razor, μὲ πτώση τοῦ ἀρχικοῦ ἄτονου *u*-, καὶ ἀντιμετάθεση τοῦ συμφωνικοῦ συμπλέγματος *στ* > *τσ*· γιὰ τὴν παράλληλη σημασιολογικὴ ἐξέλιξη πρβλ. τὸ μεσαιωνικὸ ἑλληνικὸ[233] *ἄμουσα, ἡ* = εἶδος μαχαιριοῦ, ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ[234] موسى *mûsa* = razor (= ξυράφι).

«*χίτσια* (ἄναρθρο) = ἀκαθαρσίες, χάλια, σκουπίδια, βρομιές. Ὀνοματοποιημένη λ. ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν παιδικὴ γλώσσα» (*ΛΕΕΔΓΙ* 564).

Ἡ λ. ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ δημῶδες τουρκικὸ[235] *hiçi* = pis (= ἀκάθαρτος, βρώμικος), kirli (= ρυπαρός, βρώμικος).

«*χούμελη, ἡ* = ὑποπροϊὸν τῆς μελισσοκομίας, νερόμελο. Μσν. *χουμέλη* < σλαβ. *hmel*» (*ΛΕΕΔΓΙ* 567).

Ὁ Ν. Ἀνδριώτης[236] ἀναφέρει ἐπακριβῶς: «*χούμελη ἡ,* νερόμελι· μεσν. *χουμέλη* < σλαβ. *hmel* (G. Meyer, *N. S.* 2, 63)», ἀλλὰ ὅπως θὰ διαπιστωθεῖ ἀπὸ τὸ ὅσα ἀκολουθοῦν, πρόκειται γιὰ οὐσιαστικὴ παρανόηση τοῦ Ν. Ἀνδριώτη, ἡ ὁποία ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ τὸν Ἀντ. Ξανθινάκη, καὶ πιθανότατα ὁποιονδήποτε ἤθελε νὰ παραθέσει τὴν ἐτυμολογία τῆς λ. *χούμελη, ἡ* = ὑποπροϊὸν τῆς μελισσοκομίας, νερόμελι. Ὁ Du Cange[237] ἔχει ἀποθησαυρίσει τὴ λ.: «*χουμέλι, τὸ ἄμωμον,* in Glossis JatricisMSS. ex Cod. Reg. 190. & 1843. Alibi *κουμέμαι,* & *κουμέης* scribitur. *Amomum.* Zonaras ad canon. Apost. 3. *σικέρα δέ ἐστι πᾶν τὸ ἄνευ οἴνου μέθην ἐμποιοῦν, οἷά ἐστιν ἃ ἐπιτηδεύουσιν ἄνθρωποι, ὡς ἡ λεγομένη χούμελη, καὶ ὅσα ὁμοίως σκευάζονται*», καὶ ὁ B. Langkavel[238] ταυτίζει τὴ λ. μὲ τὸ φυτὸ Κισσὸς ὁ ἀμπέλειος (Cissus vitigea), καὶ ὅπως ἀναφέρεται[239]: «Φυτὰ ὁμοιάζοντα μὲ ἄμπελον, τοὐλάχιστον τὰ μὴ σαρκώδη, μὲ τὴν ὁποίαν ἄλλωστε καὶ συγχωνεύονται».

---

232. Ἰ. Χλωροῦ, *ὅ. π.*, τ. 1, σ. 252β. J. W. Redhouse, *ὅ. π.*, σ. 253α.

233. Κ. Καραποτόσογλου, «Ἐτυμολογικὰ καὶ σημασιολογικὰ στὸ κείμενο τῶν Ἀσσιζῶν», *Κυπριακαὶ Σπουδαί* 64-65, 2003, 731-732, λῆμμα 9.

234. F. Steingass, *ὅ. π.*, σ. 1083α.

235. *Derleme Sözlüğu*, τ. 7, σ. 2383.

236. Ν. Π. Ἀνδριώτη, *ΕΛ*, σ. 423.

237. Du Cange, *ὅ. π.*, σ. 1758.

238. Bernhard Langkavel, *Botanik der spaeteren Griechen*, Berlin 1866, σ. 17.

239. Δ. Σ. Καββάδα, *ὅ. π.*, τ. 4, σ. 1933.

Ἡ λ. ἔχει ἀποθησαυρισθεῖ ἀπὸ τὸν Al. Somavera[240]: «*χούμελη, ἡ.* (χορτάρι) Lupolo: (herba)», καὶ ὁ Ἀδ. Κοραῆς[241] ἀναφέρει γιὰ τὸ θέμα: «φυτὸν χρήσιμον εἰς κατασκευὴν τοῦ ζύθου (bière). Ἀπὸ τὸν Πλίνιον (XXI, 15) ὀνομάζεται, Lupus salictarius, ὅθεν τῶν Ἰταλῶν τὸ Luppolo. Ὁ παρακμ. λατινισμὸς τὸ ἐμεταμόρφωσεν εἰς τὸ *Humulus*, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔλαβαν οἱ Γραικορ. τὴν *Χούμελην*, καὶ οἱ Γάλλοι τὸ *Houblon.* Ἡ λέξις εὑρίσκεται εἰς τὸν Βαλσαμῶνα, συγγραφέα τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος... Διστάζω ἂν εὐλόγως τινὲς ἐνόμισαν, ὅτι ἡ *Χούμελη* εἶναι ἡ Σμίλαξ ἡ τραχεῖα τοῦ Διοσκουρίδου. - 2) *Χουμέλην* (κατὰ τὴν προλεχθεῖσαν μαρτυρίαν τοῦ Βαλσαμῶνος) λοιπὸν ὠνόμαζαν, καὶ αὐτὸ τὸ διὰ τῆς *Χουμέλης,* σκευαζόμενον ποτόν, τὸν *Ζύθον* (bière)». Ὁ Ἀδ. Κοραῆς κάλυψε μὲ σχετικὴ ἐπιτυχία τὸ ἔτυμο τῆς λ. *χούμελη, ἡ* = Χούμουλος ἢ Οὔμουλος ὁ λυκίσκος (Humulus lupulus), «γνωστὸν ὡς *ἀγριόκλημα,* καὶ, κατὰ μετάφρασιν τοῦ *lupulus, λυκίσκος,* παρὰ βυζαντινοῖς δέ, κατὰ Κοραῆν, *χούμελη,* οὗ πιθανῶς ὁ Λινναῖος νὰ ἐδημιούργησε τὸ ὄνομα τοῦ γένους *Humulus*».

Ὁ G. Meyer[242] ἀσχολήθηκε μὲ τὸ ἔτυμο τῆς λ. *χούμελη, ἡ* = λυκίσκος, καὶ συσχέτισε τὴ λ. ἐπιτυχῶς μὲ τὸ ἀρχ. σλαβικὸ[243] хмель = lupulus, ἀλλὰ σημειώνει στὸ τέλος τῆς σύντομης ἀλλὰ οὐσιαστικῆς διαπραγμάτευσής του: «das Wort ist nicht slavich und, wie die Lautform zu zeigen scheint, den Griechen vielleicht nicht einmal durch die Slaven vermittelt; čuwassisch *χumlâ* u. a.», καὶ ἡ σύγχρονη ἔρευνα[244] δέχεται ὅτι: «Den Ursprung dieser Wörter sucht man im Östen, indem man sich auf R. Kobert Histor. Stud. aus d. pharmakol. Institut. d. Univ. Dorpat 5, 152ff. beruft, wonach die Verwendung des Hopfens zum Biere von Ostfinnen u. tatarischen Stämmen ausgegangen sein soll hat, s. E. Kuhn KZ. 35, 313ff., Berneker EW. 1, 411. Als östliche Quelle kommt ein wolgabulg. **χumlaγ*, tschuwass. *χə̑mla, χømla* 'Hopfen (= λυκίσκος, χουμέλη)' in Frage, woraus magy. *komló* dass. entlehnt ist».

Ἡ ἐτυμολογία τῆς μσνκ.-νεοελληνικῆς λ. *χούμελη, χουμέλη, ἡ* = λυκίσκος, δὲν παρουσιάζει προβλήματα ὅσον ἀφορᾶ τὴν προέλευσή της, ἀλλὰ

---

240. Alessio da Somavera, *Tesoro della lingua greca-volgare ed italiana*, Parigi, appresso Michele Guignard, 1709, σ. 448.

241. Ἀδ. Κοραῆ, *ὅ. π.*, τ. 4_2, σ. σ. 689-690.

242. G. Meyer, *N. S.* 2, σ. 63.

243. Franz von Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Wien 1862-1865, σ. 1092.

244. Max Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, τ. 1-3, Heidelberg 1953-1958, τ. 3, σ. 251.

ἀναρωτιέται κανεὶς τί συσχετισμὸς μπορεῖ νὰ ὑφίσταται μὲ τὸ νεοελληνικὸ *χούμελη, ἡ* = ὑποπροϊὸν τῆς μελισσοκομίας, νερόμελο, καὶ ἀσφαλῶς ἡ ἀπάντηση εἶναι ὅτι ἔχουμε δύο ἰδιόφθογγα (homonyms) τῆς νεοελληνικῆς· ὁ Κ. Οἰκονόμος[245] ἀναφερόμενος στὸ θέμα ἔχει παρατηρήσει μὲ ὀξυδέρκεια ὅτι: «хмель καὶ хмѣль...ὅθεν τὸ συνήθ. *χούμελι·* [εἶδος φυτοῦ, τὸ καὶ ἀσπρόκλημα ἐν τῇ συνηθ.,... ἄλλο δὲ καὶ τὸ Σ. *χούμελι* (τὸ ἐκ *χοὴ* καὶ *μέλι*), τὸ τῶν κηρίων ἀπόπλυμα, τοῦ μέλιτος ἐκπιεσθέντος, τὸ καὶ *μελόνερον*, καὶ βαρβάρως *μέλ-σουού,* ἀντὶ τοῦ τουρκ. *bal-suju*)», καὶ εἶναι βέβαιο ὅτι πρόκειται γιὰ λ. ἑλληνικῆς προέλευσης, ἡ ὁποία δὲν προέρχεται ἀπὸ τὶς λ. *χοὴ* + *μέλι,* ἀλλὰ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ συμφυρμὸ τοῦ μσνκ.-νεοελλην. *χουμάς, ὁ* = «serrum lactis[246], *ὀρρὸς γάλακτος*», τὸ ὑγρὸ ποὺ στραγγίζει κατὰ τὴν παρασκευὴ τυριοῦ ἢ ἄλλου γαλακτοκομικοῦ προϊόντος, ὁ ὀρός, καὶ τῆς λ. *μέλι,* καὶ ἰσοδυναμεῖ ὄχι μόνο πρὸς τὴ λ. *ὑδρόμελι,* ἀλλὰ καὶ πρὸς τό: «*ἀπόμελι, τὸ·* (μέλι) νερόμελον[247], νερὸν ἀπὸ μέλι, τὸ ὁποῖον γίνεται ὅταν πλύνωσι τὰς κηρήθρας. Διοσκ. Ε΄. 17. "*Τὸ ἀπὸ μέλιτος, ἐκπλυνομένων τῶν κηρίων ὕδατος, ἢ ὄξει σκευαζόμενον*", εἶδος ὑδρομέλιτος κατώτερον, οὐχὶ τόσον καλόν».

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΡΑΠΟΤΟΣΟΓΛΟΥ

COSTAS CARAPOTOSOGLOU

Etymological Remarks on West Cretan Dialect

SUMMARY

The writer of the paper examines the origin of the following words: *ἀβλέμμονας, ἀγγέλαμος, ἀγκάβανος, ἀγκούτσακας, ἀγκυνάρι, ἀγκυνίδα, ἀγοΐζω, (ἀ)ζιγανεύω, ἁλυσαντρίστικα, ἄμπα, ἀμπούρανος, ἀναβλαντίζω, ἀναμούρδαλος, ἀνατζουλώνω, ἀνατζουτζουλώνω, ἀπάκι, ἄρτυκας, ὄρτυκας, ἀσβάχια, ἀφορόζης, βάγκα, βερτζί, βλασερός, βουντέ(α), γουντέ(α), μουντέ(α),*

245. Κ. Οἰκονόμου, *Δοκίμιον περὶ τῆς πλησιεστάτης συγγενείας τῆς σλαβονο-ρωσικῆς γλώσσης πρὸς τὴν ἑλληνικήν*, τ. 1-3, Ἐν Πετρουπόλει 1828, τ. 3, σ. 238.

246. Du Cange, *ὅ. π.*, σ. 1758.

247. Ἄνθ. Γαζῆ κἄ., *ὅ. π.*, τ. 1, σ. 254.

γάγγλα, γεργερές, γίγλα, γιορντανές, γοῦλος, ζάκα, ζενές, ζομπονιάρης, τζομπονιάρης, ζουρειό, ζουρίδα, καβούσι, κακομάζαλος, κακομάτζαλος, καλιμεντεύομαι, καναβίτσα, καναβός, κανούπα, καράκα, κάσα, κάσος, κιλύφι, κοῦμος, κουράδι, κουρκουζάνης, κουστούκι, μαγκίρι, μαγκλάβι, μαζάνα, ματζάνα, μοιράσι, μπεσταχτάς, μπόλκα, μποτζεργάτης, μπούζ(ι)ουνας, μπουμπουλές, μπουρού, μπουτσώνομαι, μπροστελίνα, ντένι, ντερεφός, παπούρας, παπουρές, πατσούρα, ρέτζακας, ρετζάκα, σαλιαδόρος, σεισορά, σεισοράδα, συχριντί, ταΐνι, τσουράς, χίτσια, χούμελη.